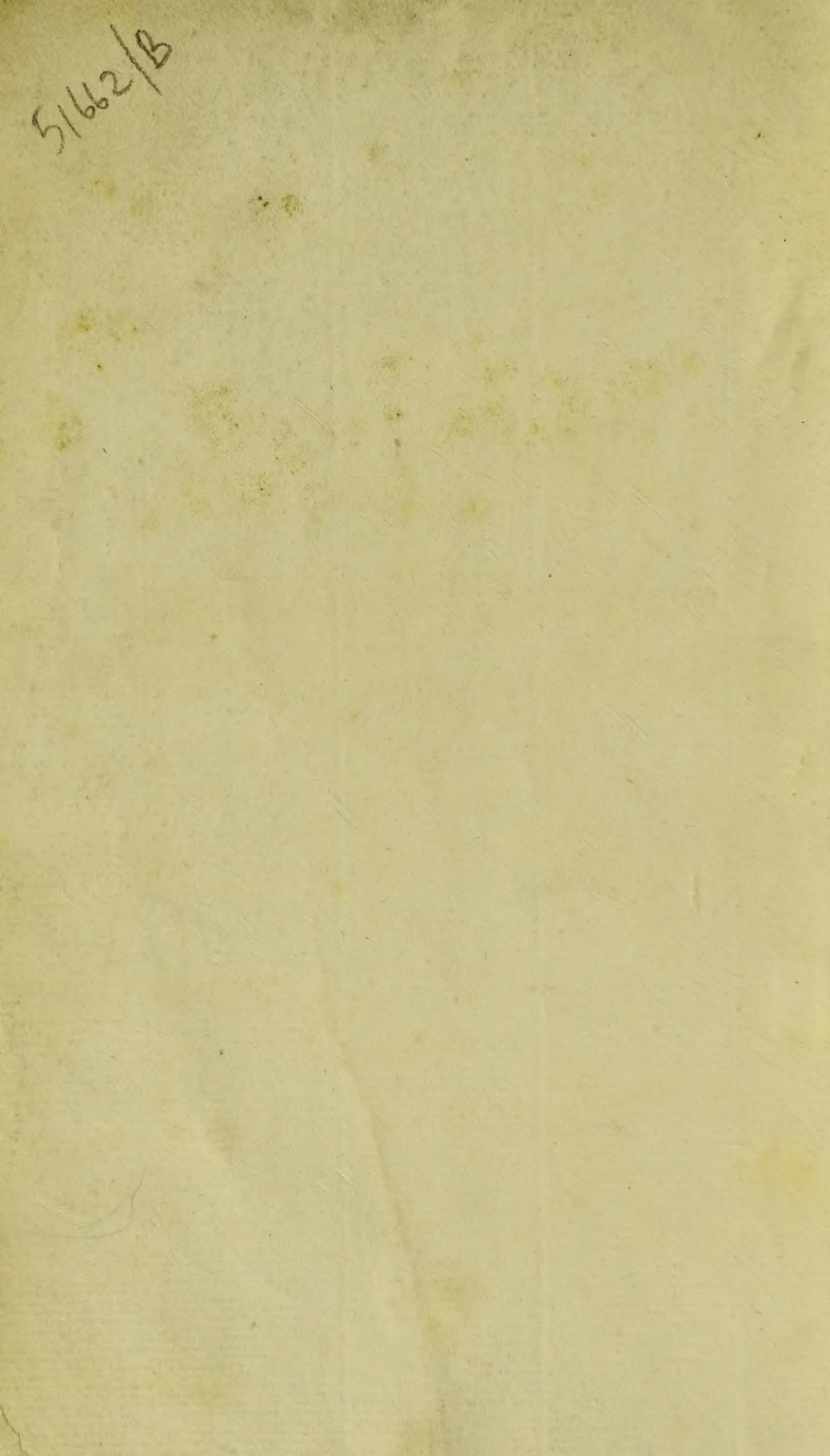

VOORSCHRIFTEN

VAN

GENEESMIDDELEN.

VOORSCHRIFTEN

VAN

GENEESMIDDELEN.

LEER- EN HANDBOEK

VOOR

GENEES- EN HEELKUNDIGEN,

OM DE

VOORSCHRIFTEN

VAN IN- EN UITWENDIGE

GENEESMIDDELEN

BEHOORLIJK INTERICHTEN:

DOOR

JOHANN CLEMENS TODE,

HOOGLEERAAR DER GENEESKUNDE AAN DE HOOGESCHOOL TE KOPPENHAGEN, EN LIJF-ARTS VAN DEN KONING.

NAAR HET HOOGDUITSCH.

DERDE EN LAATSTE DEEL.

TE LEYDEN,
BY A. EN J. HONKOOP.
MDCCCVI.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

INHOUD.

EEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Bladz.

Van grove Poeders, (*Tragea*). 545

TWEE EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Koekjens of Plaatjens, (*Morsuli*, *Tabellae*). 549

DRIE EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Suiker-koekjens, (*Rotulae*, *Orbiculi*). . . 558

VIER EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Zaadmelken, (*Emulsio*). 566

VIJF EN DERTIGSTE AFDEELING.

Bladz.

Van uitgeperste Sappen, (*Succus expressus*). . 581

ZES EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Aftrekzels, (*Infusio*). 594

ZEVEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van de gekookte Dranken, (*Decoctum*, *Apozema*). 627

AGT EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Middelen tot Wasſching. 646

NEGEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Stovingen, (*Fomenta*). 651

VEERTIGSTE AFDEELING.

Van de Baden, (*Balnea*). 662

EEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van de Damp baden, (*Vaporaria*). . . . 665

TWEE EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Inſpuitingen, (*Injectiones*, *Enemata*). . . 667

DRIE

DRIE EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Bladz.

Van Oogwateren, (*Collyria*). 675

VIER EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Snuifmiddelen, (*Errhina*). 679

VIJF EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Reukmiddelen, (*Odoramenta liquida.*) . . 682

ZES EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Mondspoelingen, (*Apophlegmatismi*). . . 685

ZEVEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Gorgeldranken, (*Gargarismi*). 689

AGT EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Klijsteeren, (*Clysmata*, *Enemata*). 691

NEGEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Smeeringen, (*Linimentum*, *Litus*). . . 707

VIJFTIGSTE AFDEELING.

Bladz.

Van Smeeringen, om met een Penceel te bestrijken, (Litus oris). 716

EEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van Pappen, (Cataplasmata). 720

TWEE EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van Mostaard-pappen, (Sinapismi). . . . 732

DRIE EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van allerleie andere Pappen, en Omslagen. . . 738

VIER EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Mond-koekjens, (Trochisci masticatorii). 744

VIJF EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Zet-pillen, (Suppositoria). 751

ZES EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Moeder-pillen, (Pessaria uterina). . . 759

ZEVEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Bladz.
Van het Strooi-poeder, (*Aspergo*). 763

AGT EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Ingrediënten tot Matrasjens, (*Species pro Sacculo*). 769

NEGEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Zalven (*Unguenta*). 779

ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Pleisters, (*Emplastra*). 786

EEN EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Wasch-pleisters, (*Cerata.*) . . . 801

TWEE EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Klevende Lijm, (*Gluten.*) 803

DRIE EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Balsemen (*Balsama.*) 804

VIER

VIER EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Bladz.

Van de enkelvouwdige Recepten. 805

VIJF EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Eenige algemeene regelen, bij het schrijven van Re-Repten in acht te nemen. 810

❖ ❖ ❖
❖ ❖
❖

LEER- EN HANDBOEK

VOOR

GENEES- EN HEELKUNDIGEN,

OM DE

VOORSCHRIFTEN

VAN IN- EN UITWENDIGE

GENEESMIDDELEN

BEHOORLIJK INTERICHTEN:

DOOR

JOHANN CLEMENS TODE,

HOOGLEERAAR DER GENEESKUNDE AAN
DE HOOGESCHOOL TE KOPPENHAGEN,
EN LIJF-ARTS VAN DEN KONING.

NAAR HET HOOGDUITSCH.

TE LEYDEN,
BY A. EN J. HONKOOP.
MDCCCVI.

RIFTEN

TODE,
GENEES-
MIDDELEN.
III.

N

DDELEN.

TODE,
GENEES-
MIDDELEN.
III.

TODE,
GENEES-
MIDDELEN.
III.

TODE,
GENEES-
MIDDELEN.

TODE,
GENEES-
MIDDELEN.

VOORSCHRIFTEN

VAN

GENEESMIDDELEN.

EEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van grove Poeders, (Tragea).

§. DCLXXIII.

Dit is een *Poeder*, het welk de eigentlijke fijnheid van een *Poeder* niet heeft, en gemeenlijk met *ingemaakte dingen* en *Suiker* vermengd wordt, ook zonder eenig vocht ingenomen, of wel op *Brood*, dat met *Wijn* enz. bevochtigd is, gestrooid wordt.

a. Het is thans volkomen buiten gebruik geraakt, en men hoort 'er niets meer van.

b. Het kan ondertusschen zijne nuttigheid hebben, dewijl de *grove Poeders* niet worden opgeslorpt, en dus door het geheele gedarmte hunne werking doen. Dit ziet men in gewoone *Poeders* en andere Geneesmiddelen, die gemeenlijk aan opslorping of inzuiging onderworpen zijn, of te veel verdund worden, eer zij in de dikke darmen komen kunnen.

c. Om die zelfde reden is het *Pyrmonts-water* zoo zeer gefchikt, om het gedarmte te verfterken, wanneer het ontlasting verwekt; want het doet eene fpoedige werking op de ingewanden, even als een veerkracht herftellend middel, (*tonicum*).

§. DCLXXIV.

Wanneer men nog van zulk een *grof Poeder* gebruik wilde maaken, moest men de meest mogelijke aangenaamheid in 't oog houden.

a. Dat is: op den reuk en het voorkomen, als mede op den graad van fijnheid, die echter niet te fterk zijn moest. Wat den fmaak betreft, zoo zoude men van maatig *bittere* en *fpecerijachtige dingen* gebruik kunnen maaken.

b. Ik zoude 'er echter die dwaasheid niet mede pleegen, van het op eene fnede brood te ftrooijen, maar het op zig zelven laaten inneemen.

§. DCLXXV.

Een voorbeeld zal de beste opheldering geven, hoe zulk een *Formulier* nog zoude kunnen worden voorgefchreven.

℞. *Pulv. groff. Cort. peruv.* ʒiiß.
—— —— —— *aurant.* ʒi.
—— —— —— *cinnam.* ʒß.
—— —— *Sacch. alb.* ℥ß.
M. D. S. Een Maag-poeder, van tijd tot tijd een theelepel vol te neemen, en daar op een teug Wijn toe te drinken.

§. DCLXXVI.

§. DCLXXVI.

Wij ſtappen thans af van de eerſte hoofd-claſſe, namelijk de *Mengzels*, (*Miſcelae*,) van welken wij vijf onderdeelingen afgehandeld hebben, als *Vochten*, *Likmiddelen*, *Pappen*, *Deegen*, en *drooge Mengzels*, zoo verre dezelve in de Geneeskundige Practijk, dat is, tot *inwendig* gebruik, dienſtig zijn.

§. DCLXXVII.

Deeze allen zijn in den grond der zaak *Mengzels*, dewijl tot derzelver menging niets anders noodig is, dan ze te wrijven, bij elkander te gieten, te kneden, enz.

§. DCLXXVIII.

Thans gaan wij over tot moeielijker *bereidingen*, en wel tot de tweede hoofd-claſſe, namelijk, de *Verſuikeringen*, (*Confectiones*).

§. DCLXXIX.

Het is wel zeer ongewoon, dat men deezen zelf voorſchrijft, men behelpt zig meestal met de Winkelmiddelen: echter moet een Geneesheer zig toeleggen, om ze, in geval van nood, dadelijk te kunnen voorſchrijven.

§. DCLXXX.

De *Verſuikeringen* zijn die *zamengeſtelde* Geneesmiddelen, waar in één of meer *Ingrediënten* met eene

week gekookte Suiker doortrokken, en vervolgens droog geworden zijn.

§. DCLXXXI.

Dezelve zijn tweeërlei: de *Koekjens* of *Plaatjens*, en de *Suikerkoekjens*, welke beiden tot *inwendig* gebruik dienen.

TWEE EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Koekjens of Plaatjens, (*Morſuli*, *Tabellae*).

§. DCLXXXII.

De *Koekjens* of *Plaatjens* zijn *inwendige*, drooge Geneesmiddelen, van verſchillende gedaante, die, door eene ontbondene *gekookte Suiker*, in eene breekbaare, doch ſtevige form gebragt worden, en doorgaands in het meerder getal gebruikt, namelijk, gekaauwd en gegeten worden.

a. Zij heeten ook *Electaria ſolida*, welken naam zij bij onzen voornaamen Schrijver, GAUBIUS, dragen.

b. Zij onderſcheiden zig van de *Slikkoekjens*, om dat zij niet verſuikerd zijn, en van de *ronde Koekjens*, om dat zij niet zoo groot zijn, en uit allerleie ſtoffen beſtaan.

§. DCLXXXIII.

De *ſtoffe* is, eensdeels, het geen verſuikerd moet worden, en anderdeels, het geen daar aan de gedaante geeft, en dit is wederom de *Suiker*.

§. DCLXXXIV.

'Er worden dus alleen die dingen toe gebruikt, welke vast en tevens breekbaar zijn, eenen zamenhang

zonder taaiheid hebben, ligt in den mond smelten, en niet onaangenaam zijn.

§. DCLXXXV.

Derhalven kunnen *Gommen*, *Extracten*, *verdikte Sappen*, *vette Aarden*, *stinkende*, *leelijke*, *wegdampende* en *vervliegende*, *smeerige*, *zamentrekkende dingen*, als mede *Mineraal-zuuren*, die met de *Suiker* niet strooken, *Pitten*, die ligt ranzig worden, en alles, wat in de *Suiker* zijne kracht verliest, in *Koekjens* niet gebruikt worden.

§. DCLXXXVI.

Daarentegen kunnen *krachtige* en *zwaare Geneesmiddelen*, gelijk die uit het Rijk der Mineraalen, wanneer zij slechts voor eene gelijke menging vatbaar zijn, in deezen tot *Ingrediënten* dienen.

a. Men neemt meestal allerleie *Wormzaaden*, *Purgeer-poeders*, *Specerijen*, *geöliede Suikeren*, *Oranjeschillen*, *Æthiops mineralis*, *Spiesglas* enz., mits zij niet te leelijk van smaak, en niet te sterk afdrijvende zijn, zoo dat derzelver *Gifte* meer of min onverschillig is.

b. Over 't algemeen behelpt men zig veel met de Winkel-middelen, zoo als men ook, volgens de reeds gemaakte aanmerking, meestal zig daar mede zoude kunnen behelpen, wanneer zij niet zoo verbaazend zamengesteld waren.

§. DCLXXXVII.

§. DCLXXXVII.

Van *welriekende* bijvoegzelen maakt men echter thans geen gebruik meer, en nog veel minder van *blaadjens goud* of *zilver*.

Men moge in voorige tijden *Muscus*, en dergelijke dingen, daar toe gebruikt, *goud* en *zilver* daar aan verſpild, dezelven met *blaadjens van Bloemen* vercierd, kortom, de weelde van eenen Banketbakker nageboortst hebben; thans ſtaat zulk eene lekkernij den meeſten tegen: Geneesmiddelen, die zoo vermomd worden, zijn doch altijd wolven in ſchaapskleederen.

§. DCLXXXVIII.

De *bereiding* zelve vordert, behalven de menging der *Ingrediënten*, die gebruikt moeten worden, dat de *Suiker* in *gemeen Water*, of in eenig *overgehaald Water*, ontbonden, en tot de behoorlijke dikte gekookt worde, waar toe men ook de *hardſte* en *witſte Suiker* neemt.

a. De *Suiker* wordt meestal in een vierde gedeelte *Water* opgelost, en zonder om te roeren, doch geduurig affchuimende, zoo lang gekookt, tot dat zig draaden vertoonen, het welk men dan de *conſiſtentia tabulandi* noemt.

b. Wanneer de *Suiker* aan de kanten ondoorzigtig begint te worden, roert men 'er de *Ingrediënten* ſchielijk door heen, die tot dat einde moeten gereed ſtaan.

§. DCLXXXIX.

De *orde*, waar in de *Ingrediënten* geplaatst worden, is deeze: eerst wordt het *hoofdmiddel* voorgeſchreven, vervolgens de *bijvoegzels*, en eindelijk de *Suiker*; wordende tevens de evenredigheid wel in acht genomen.

§. DCXC.

Wat deeze evenredigheid betreft, zoo wordt de *Suiker* in *Water* ontbonden, tot vier- of zes-maalen zoo veel voorgeſchreven, doch waar in op het ſpecifiek gewicht gelet moet worden, dewijl dingen van weinig zwaarte meestal veel *Suiker* vereisſchen.

a. Wanneer eene drooge, harde, ſterk opſlorpende zelfſtandigheid met weinig *Suiker* bereid wordt, kan zij ligt ſteenachtig worden.

b. Wanneer de *Suiker*, zonder noodzaak, te overvloedig is, gaat de geneeskracht niet zelden daar door verloren.

c. Het verſtaat zig, dat, wanneer onder de *Ingrediënten* eene *geöliede Suiker* is, dezelve van de hoeveelheid der op te gieten *Suiker* moet worden afgetrokken.

§. DCXCI.

Wanneer de *Gifte* niet bepaald wordt, kan men volſtaan, met bij de *Suiker* een *q. ſ.* te zetten.

§. DCXCII.

De *grootte* van elk *Koekjen* wordt doorgaands niet bij de maat of het gewicht bepaald, maar wel berekend,

kend, welk getal 'er uit de geheele *hoeveelheid* gemaakt kan worden.

§. DCXCIII.

De *gedaante* der *Koekjens* wordt ook meestal aan het goedvinden van den Apotheker overgelaaten.

a. Voorheen goot men de ſtijf wordende *masſa* in vormen, waar van zij de gedaante aannam. Dit noemde men een *Pandaleum*.

b. Maar thans giet men de *masſa* op een vlak lichaam uit, en maakt daar van vierkante, langwerpige of andere ſtukjens, welken men *Koekjens*, *Plaatjens*, *Dobbelſteenen*, enz. noemt.

c. De vorm, ſchotel of plaat wordt vooraf met een natte ſpons beſtreken, om niet te kleeven. Men is ook gewoon de *masſa* in het uitgieten een weinig te ſchudden, om zig des te gelijker te verëenigen.

§. DCXCIV.

De *Gifte* is meestal van één, twee of drie *Koekjens*; echter wordt zij ook wel door het gewicht bepaald.

a. Men kan dezelven zoo groot en zoo klein maaken, als men wil, mits ſlechts eenigermaaten de *Gifte* bepaald worde,

b. Ook ſtaat het aan den Geneesheer, of hij elke *Gifte* tot één *Koekjen* maaken wil.

c. Echter maakt men ze doorgaands niet grooter, dan van een paar *Drachma's*, dewijl de *Suiker* anders de maag te veel bezwaart.

§. DCXCV.

De *hoeveelheid* van 't geheel is van eenige weinige *Oncen*, dewijl zij ſpoedig verbruikt moeten worden.

a. Men herinnere zig hier, dat derzelver *bereiding* behoorlijk ingericht moet zijn, dewijl zij anders bezwaarlijk kunnen goed blijven.

b. Ook zij men gedachtig aan den regel, dat de algemeene *hoeveelheid* een effen getal maake, zoodanig, dat de bijzondere *hoeveelheid* of de *Gifte* daar mede juist uitkome.

§. DCXCVI.

Onder het *Recept* vermeldt men eerſtelijk de form zelve; bij voorbeeld, *M. F. Morſuli*, of het geen nog beter is, *M. F. l. a. Morſuli*.

a. Zij worden ook wel *Plaatjens* (*Tabellae*) genoemd, hoe zeer deeze benaaming minder in gebruik is.

b. Wanneer men de *hoeveelheid* der *Suiker* niet heeft kunnen bepaalen, en dus *q. ſ.* geſteld heeft, zoo zet men onder het *Recept*: *ut fiant Morſuli*.

§. DCXCVII.

Vervolgens geeft men de verdeeling in *Giften* op, met de woorden: *Numero* VIII, IX, X, enz.

a. Hier geeft men, gelijk billijk is, acht op de *Gifte* der *Ingrediënten*, en bepaalt, hoe veel *Koekjens* uit zulk eene *Gifte* gemaakt moeten worden, 1, 2, of 3. Men rekent dus uit, hoe veele *Giften* daar in begrepen zijn, en hoe veel *Koekjens* zulks uitmaakt.

b. Het

b. Het is niet gevoeglijk, zulke groote *Koekjens* te verkiezen, dat men 'er één, twee of meerder *Giften* aan heeft, en 'er of een ftuk moet affnijden, of 'er welligt te veel van zoude kunnen gebruiken.

c. Men kan ze ook naar het gewicht bepaalen; doch, dewijl men zig daar in noodwendig naar de *Suiker* regelen moet, en deeze verkookt wordt, is zulks ongefchikt, en men doet best, dit aan den Apotheker, door een *q. f.* en *l. a.*, over te laaten.

§. DCXCVIII.

Voor deezen zette men ook op het *Recept*, hoe de *Koekjens* moeften beftreken of opgecierd worden, doch dit is niet meer de manier.

a. Men heeft ze met *Citroen-olie* beftreken, met *blaadjens goud* of *zilver* beplakt, met *blaadjens van Bloemen* vercierd, enz.

b. Ongetwijffeld is het gebruik der *Koekjens* eene weelde, en men moet wel toezien, dat het 'er niet mede gaat, als met de meefte andere artikelen van weelde, en ze zoo lekker, en voor 't oog zoo behaaglijk maake, dat men de *Gifte* te buiten gaat, en in plaats van gezond te worden, 'er zig ziek aan eet.

§. DCXCIX.

De *onderteekening* of *fignatuur* ftaat gelijk met het voorgaande; echter maakt men geen melding van eenig vocht, of ander *Vehiculum*, om het middel mede in te neemen, als het welk deeze form in 't geheel niet behoeft.

§. DCC.

De *nuttigheid* is niet groot; zij bepaalen zig thans, gelijk gezegd is, tot die geenen, welken men in de Winkels vindt, en worden alleen nog aan de Kinderen gegeven, vooral om wormen af te drijven. Maar anderzints moet de Zieke, die zulk eene opgecierde form verlangt, wel een groote lekkerbek zijn.

§. DCCI.

Het volgende *Formulier* moge ten voorbeelde dienen.

℞. *Pulv. Semin. Santonic.* ℥i.
Sacchar. albiſſ. ad conſiſt. tabulat. coct. q. ſ.
Ut fiant l. a. Morſuli Num XII. *D. in ſcat.*
S. Wormdrijvende Koekjens; 's avonds en 's morgens één in te neemen.

a. De *Worm-koekjens*, volgens de *Deenſche* Apotheek, beſtaan nog uit *zes Ingrediënten*, het zoo evengemelde alleenlijk uit *twee*, waar van zelfs nog het ééne een onmisbaar gedaantegevend bijvoegzel is.

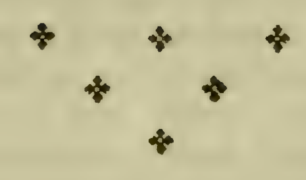
b. De *Jalappe* heb ik 'er niet bijgevoegd, dewijl zij zoo leelijk ſmaakt, en de *Harst van Jalappe* ligtelijk een te ſterk ontlastend middel kan worden, wanneer zij niet zeer zorgvuldig afgedeeld wordt; bovendien vordert zij ook eene *inwendige* vermenging.

c. Deeze is dus de eenvouwdigſte form van *Koekjens*; 'er is hier niets meer dan een hoofdmiddel, en een gedaantegevend middel.

d. Dee-

d. Deeze *Koekjens* zullen zekerlijk niets meer uitwerken, dan dat zij de wormen dooden; doch men kan, wanneer ze opgebruikt zijn, een krachtig middel ter ontlasting geven.

e. De *bast van Kina*, in een *Poeder* verſuikerd, te geven, houde ik voor bedenkelijk, dewijl de kracht van het middel daar door te zeer omwonden wordt.

DRIE

DRIE EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Suiker-koekjens, (Rotulae, Orbiculi).

§. DCCII.

De *Suiker-koekjens* onderſcheiden zig van andere *Koekjens* of *Plaatjens*, dat zij eene ſijnere, tot *Poeder* gemaakte, of ook eene oplosbaare ſtoffe bevatten, die onder *Suiker* vermengd kan worden. Men geeft aan dezelven eene platte en ronde gedaante.

a. Zij worden ligtelijk met de *Slik-koekjens* of *Trochiſci* verward, vermits zomtijds die beide zoorten met *Slijm van Gom* gemaakt worden, daar echter in de *Suiker-koekjens* altijd eene verſuikering plaats heeft.

b. Dewijl nu deeze form zoo weinig in gebruik is, en eigentlijk tot de Banket-winkels behoort, zoo is het der moeite niet waardig, om daar over te twisten.

§. DCCIII.

De ſtoffe is dezelfde als in de *Koekjens* of *Plaatjens*; alleen heeft men ze gaarne, geheel of ten halven, doorzichtig. Men neemt meestal de *Sappen van Vruchten*, of ook wel *geöliede Suikeren*, die 'er echter niet zeer toe geſchikt zijn, dewijl zij door de warmte veel verliezen.

a. Wan-

a. Wanneer de *Poeders* niet ſijn zijn, zijn ze ongeſchikt tot deeze form.

b. Een *geöliede Suiker* kan 'er niet dadelijk toe gebruikt worden, maar de *Olie* moet 'er eerst onder komen, wanneer de *Suiker* reeds taai is.

c. Dit zelfde geldt ook van de *zuure Sappen* en *Esſentiën*, dewijl ook deeze hunne kracht in de warmte verliezen, en aan de verdikking der *Suiker* hinderlijk zijn.

d. Het is ook niet dienſtig, om de *Suiker* in *overgehaalde Wateren* te ontbinden, dewijl zij eerst moet gekookt worden; waarom wij 'er ook in de *Afdeeling der Koekjens* geene melding van gemaakt hebben.

e. Het waare onderſcheid tusſchen een *Koekjen* en *Suiker-koekjen* beſtaat hier in; dat de *Suiker* in het eerstgemelde alléén tot omwinding dient, en de *Poeders* dus ook grof kunnen zijn; terwijl in het laatstgemelde de *Suiker*, zoo veel mogelijk, met de fijnſte *Poeders* of *Sappen* moet veréénigd worden.

§. DCCIV.

De *orde* verſtaat zig van zelf. Het hoofdmiddel koomt eerst, en de *Suiker* het laatst.

§. DCCV.

De *grootte* is kleiner, dan die der *Koekjens* of *Plaatjens*; van een *Scrupel* tot een *half Drachma*.

§. DCCVI.

De *gedaante* is rond of plat.

§. DCCVII.

De *Gifte* richt zig naar den aart van het hoofdmiddel; en hier geldt ook al het geen hier vooren van de *Koekjens* is gezegd geworden.

§. DCCVIII.

De *algemeene hoeveelheid* is ook dezelfde; misschien wel iets minder.

§. DCCIX.

Het geen onder het *Recept* geschreven wordt, is al mede van gelijken aart; de benaaming alleen uitgezonderd. Wanneer een *zuurachtig Sap*, eene *Olie* of dergelijke, tot de *Suiker-koekjens* gebruikt wordt, zoo wordt het *Mengzel*, zonder kooken, alleen door warm te maaken verdikt; maar wanneer 'er *Poeders* bijgevoegd worden, moet men de *Suiker* eerst tot de behoorlijke dikte laaten kooken, en dan het *Poeder* 'er schielijk onder mengen. Het is raadzaamst, de *bereiding*, door middel van een *l. a.*, aan den Apotheker over te laaten.

§. DCCX.

De *Signatuur* wijkt van de hier vooren gemelde niets af.

§. DCCXI.

De nuttigheid staat gelijk met die der *Koekjens* of *Plaatjens*. De *zuurachtige Sappen* geven eene aangenaame verkwikking.

a. Deeze form wordt thans bij ons geheel aan de Suikerbakkers overgelaaten. Zij kunnen op reis nog al van dienst zijn, dewijl zij droog en aangenaam zijn.

b. In 't bijzonder zijn ze dienstig, wanneer eene *Olie*, met behoorlijke voorzigtigheid, daar toe gebruikt wordt, hoe zeer men deeze ook in de Apotheeken heeft.

§. DCCXII.

℞. *Olei dest. Menth. piper.* gutt. xii.
Sacchar. albiss. in aq. solut. & inspiss. ℥vi.
M. F. l. a. Rotul. N°. XXIV. *D. in Scat.*
S. *Verwarmende Suiker-koekjens; twee, drie, op eenmaal te neemen, en in den mond te laaten smelten.*

a. Deeze *Suiker-koekjens* kunnen ook, wanneer men des goedvindt, van *geöliede Suiker* en *Slijm van Gom* bereid worden.

b. De *Olie* wordt 'er eerst bij gedaan, wanneer de *Suiker* dik wordt.

c. Ze zijn bij ons in de voornaame Apotheeken te koop.

d. Zij zijn onvergelijkelijk nuttig op reize, om zig bij koud weder warm te houden, en den stank van *Tabak*, *Brandewijn*, *sterken Drank*, of *vunze Luchten* af te keeren.

§. DCCXIII.

℞. *Pulv. subtiliss. Flor. sal ammon. mart.* ℥iiß.
——— ——— *Cort. Cinnam.* ℥ß.
Sacchar. albiss. ad consist tabul. coct. q. s.
Ut F. Rotul. N°. XL. *D. in Scatul.*
S. Openende Suiker-koekjens; een paar keeren daags twee of drie te neemen.

a. De kracht van het *Staal-ammoniakzout*, als de maandstonden bevorderende, is bekend. Doch het moet tot een zeer fijn *Poeder* gemaakt worden, wanneer het in deeze form gebragt wordt.

b. De *Kaneel* wordt 'er, smaaks-halve, bij gedaan. Zij moet echter ook zeer fijn zijn.

c. Met opzigt tot de *hoeveelheid*, verlaat men zig op den Apotheeker.

§. DCCXIV.

Thans gaan zij over tot de derde hoofd-classe der zamengestelde Geneesmiddelen, namelijk, de *Zamensmeltingen*, (*Colliquationes*)

. DCCXV.

Deeze zijn die *bereidingen*, in welken de *Ingrediënten*, door middel van warmte, onder de overigen vermengd en verdeeld worden.

a. Daar door onderscheidt zig deeze hoofd-classe van de beide voorgaande, te weten, de *Mengzelen* en *Versuikeringen*, als waar van de eerste zonder warm-

warmte, de andere door bijvoeging van *Suiker* bereid worden.

b. Ook worden de *Ingrediënten* hier allen, door ontbinding van derzelver hoofddeelen, onder elkander vermengd, het welk bij de eerstgemelden het geval niet is.

§. DCCXVI.

Dewijl dezelve geheel en al tot *uitwendig* gebruik dienen, zullen wij ze voor het tegenwoordige voorbijgaan.

a. Zij zijn van tweeërleie zoort, namelijk, *Zalven* en *Pleifters;* waar onder men ook de *Waschzalve* of *Ceroen* tellen kan.

b. Alle Heelkundige zoorten zullen op haare plaats voorkomen.

§. DCCXVII.

Dienvolgende komen wij thans tot de laatste hoofdclasse der zamengestelde Geneesmiddelen, namelijk, de *Uittrekzels*, (*Extractiones*).

§. DCCXVIII.

Deeze zijn *bereidingen*, waar in één of meer *Ingrediënten* slechts gedeeltelijk door de overigen worden opgenomen, zoo dat altijd iets onbruikbaars van dezelven overblijft.

a. In de *Mengzels*, de *Versuikeringen* en de *Zamensmeltingen* blijft niets overig, buiten eenige toevallige onzuiverheid, en dergelijke. Wij zullen echter zien, dat in de *Uittrekzels* altijd een grooter ge-

deelte, en wel het geen in 't vloeibaare niet overgaat, achterblijft.

b. In deeze hoofd-clasfe heeft derhalven eene uittrekking (*Extractio*) plaats van de werkzaame deelen, of van de geneeskracht uit zekere hoofdmiddelen, het zij kookend, het zij koud *Water*, of eenig ander vocht, daar toe gebruikt worde.

c. Bij eene zoort derzelven, namelijk de *uitgeperfte Sappen*, neemt men zomtijds geen ander vocht te hulp, waar in de werkzaame deelen zouden kunnen overgaan; doch 'er worden gemeenlijk verfcheidenerleie *Ingrediënten* toe genomen, en het fap van het eene gaat in het ander over. Het is het zelfde, of deeze form door wrijven, uitpersfen, aftrekken of kooken verkregen wordt, wanneer flechts de werkzaame deelen behouden, en de onnoodige, of het geheel onbruikbaare bekleedzel van het hoofdmiddel, achtergelaaten worden.

d. De onbruikbaare zelfftandigheid, die na het uittrekken overblijft, kan meenigmaalen wederom nog eens gebruikt worden, gelijk in *Aftrekzels* en *gekookte Dranken*, ook in *uitgeperfte Sappen* uit zekere *Vruchten* het geval is, en beneden zal worden opgegeven; zoo dat het woord *onbruikbaarheid* enkel betrekkelijk is, en alleen van deeze form gewoonlijk te verftaan is.

e. De wezentlijk onbruikbaare zelfftandigheden worden meenigmaalen, op eene ongeöorloofde en bedrieglijke wijze, in eene andere form gebragt en verkogt. Dit heeft, bij voorbeeld, plaats, wanneer een Apotheeker zig niet ontziet, gelijk voor een paar jaaren in een gedrukt boek opentlijk is gezegd geworden, de *Kina*, die na het afkooken overbleef, tot een

een *Poeder* te maaken, en onder het *Poeder van Kina*, het welk hij te koop had, te mengen.

§. DCCXIX.

'Er zijn verfcheiden zoorten van dezelven, die deels tot *inwendig* of Geneeskundig gebruik, deels tot *uitwendig* of Heelkundig gebruik beftemd zijn, en waar van wij de laatstgemelden thans met ftilzwijgen voorbijgaan.

§. DCCXX.

De Geneeskundige zoorten zijn vier in getal: de *Zaadmelken*, de *uitgeperfte Sappen*, de *Aftrekzels* en de *gekookte Dranken*.

VIER EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Zaadmelken, (*Emulsio*).

§. DCCXXI.

Dit is een *inwendig* Geneesmiddel, van eene vloeibaare gedaante, van een olie- en waterachtigen aart, in dikte en kleur meer of min gelijk aan *Melk*, en door het wrijven van een olieachtig lichaam met *Water* verkregen wordende. Men moet het echter met de *Oliemelk* niet verwarren.

a. Deeze form behoort tot de *inwendige* Geneesmiddelen, en dient alleen tot een Geneeskundig gebruik.

b. Zij is ook vloeibaar, even als *Melk*; want wanneer *uitwendige omslagen* of *Pappen*, van Zaaden, enz. bereid worden, gelijk zomtijds gebeurt, zoo is het een geheel ander ding, het welk week, maar niet vloeibaar is, en ten minsten naar geene *Melk* gelijkt.

c. Het *Decoctum album* SYDENHAMI gelijkt ook naar een *Zaadmelk*; doch is, uit hoofde van deszelfs bereiding, hemelsbreed daar van onderscheiden.

d. De witte nederploffingen van *Zwavelmelk*, die zig nog in derzelver oplossing bevinden, de zoogenaamde *Maagdenmelk*, enz. moeten even min met eene *Zaadmelk* verward worden, zoo als trouwens een verstandig man niet ligtelijk doen zal.

e. Maar

e. Maar vooral moet men zig wagten, om de *Oliemelk* niet voor eene *Zaadmelk* te houden, dewijl in de daad tusfchen die beiden eenige gelijkheid plaats heeft, en GAUBIUS dezelven te zamen behandelt. De *Oliemelk* wordt door enkele menging bereid, de *Zaadmelk* door een zoogenaamd uitmelken, of liever, door het wrijven van olieächtige zelfftandigheden. De *Oliemelk* fcheidt zig dadelijk weder af, al is zij zelfs zeer dik, en aan *Melk* gelijkvormig; de *Zaadmelk* is doorgaans dunner, meer melkachtig, en fcheidt zig minder af. De *Oliemelk* is eene door kunst gedaane uitmelking, (*Emulfio artificialis*,) de *Zaadmelk* is eene natuurlijke uitmelking, (*Emulfio naturalis*).

f. Van de *uitgeperfte Sappen* onderfcheidt zig de *Zaadmelk*, om dat tot de eerstgemelden geheele *Vruchten*, *Planten*, enz. genomen worden, en men daar bij niet wrijft, maar door eene zwaarte, of een pers, op het geheel werkt, en een fap verkrijgt, dat dadelijk gereed is; terwijl daarentegen de *Zaadmelk* alleen uit *Zaaden*, die eene zekere verborgene *Olie* in zig bevatten, door wrijven verkregen wordt.

g. De *Zaadmelk* wordt ook *Amandelmelk* genoemd, dewijl zeer dikwils *Amandelen* tot haare *bereiding* genomen worden. Dewijl echter dikwils eene *Zaadmelk* bereid wordt uit andere *Zaaden* of *Pitten*, die zoo veel *Olie* niet opleveren, heb ik ze liever *Zaadmelk* genoemd.

§. DCCXXII.

De *ftoffe* beftaat voornamelijk uit *Pitten* en *Zaaden van Planten*, die met eene zekere *Olie* bezwangerd

zijn,

zijn, welke *Olie* ook uitgeperst kan worden; en uit *Water*, het welk de *Olie* opneemt.

a. Het *Water* verſchaft eigentlijk de *Zaadmelk* met de *Olie*, welke het heeft opgenomen.

b. Hier wordt alleenlijk eene eenvouwdige *Zaadmelk* bedoeld, maar geenzints eene zaamgeſtelde, door konst bereid.

§. DCCXXIII.

De *Zaaden* en *Pitten*, die hier toe gebruikt worden, zijn 1°.) *zoete* en *bittere Amandelen*. 2°.) *Komkommers-* en *Meloen-pitten*. 3°.) *Gerst-* en *Haverkorrels*. 4°.) *Zaad van Hennip* en *witte Maankoppen*, als welke allen in het wrijven met *Water* een melkachtig wit ſap afgeven.

a. De *Amandelen* zijn vol van eene zagte *Olie*, die, behalven het zoet, ook den aangenaamen ſmaak van *Suiker* en *Melk* heeft.

b. Voorheen werden de *ſemina quatuor frigida* tot de *Zaadmelken* genomen. Dit viel zeker in den geest van het veelvuldig mengen der Ouden. Thans gebruikt men alleen de *Komkommer-* of *Meloen-pitten*. Zij geven weinig *Olie*.

c. De *gekookte* en *geſchilde Garst-* en *Haverkorrels* hebben ook niet veel *Olie*; zoo min als alle *meelachtige Korrels*.

d. Men telt hier onder ook *Zuuring-*, *Akelei-*, *Kliſſen-*, *gezegende Distel-*, *Citroen-pitten* en *Zaaden*, doch het is der moeite niet waardig dit getal te vergrooten, aangezien men ze niet anders gebruikt, dan om dat zij eene *Melk* geven, en haare verdere Geneeskundige krachten in 't geheel niet in aanſchouw komen.

e. Het

e. Het zelfde geldt ook van de *Okker-* en *Haaze-nooten*, *Kersſen-* en *Pruimen-ſteenen* enz., want, om dezelven in plaats van *Amandelen* te gebruiken, zoude eene dwaaze morsſerij zijn.

f. De *zoete Amandelen*, die geſchild moeten worden, zijn de besten; echter moet men 'er niet te veel van neemen, dewijl anders de *Amandelmelk* te dik wordt.

g. Wanneer de *Pitten* en *Zaaden* veel ſlijm tevens bevatten, gelijk het *Hennipzaad*, en zoortgelijken, zoo wordt de *Zaadmelk* te ſlijmig, en verliest daar door haaren aangenaamen ſmaak.

h. De *Amandelen* zijn ook in een ander opzigt de besten: men kan gemakkelijk weten, of zij van eene goede geäartheid zijn, en uit hoofde van haar meenigvuldig gebruik blijven zij niet lang liggen. De minder gebruikelijke *Zaadkorrels* zijn welligt een weinig ranzig; vooral heeft dit plaats, wanneer zij zeer klein zijn, en niet eerst geſchild kunnen worden.

i. Die te veel ſlijm opleveren, als *Kweepitten*, *Lijnzaad* enz., zijn tot deeze gedaante niet geſchikt.

§. DCCXXIV.

Niet alleen *Zaaden*, die te ſlijmig zijn, maar ook *bittere* of *ſpecerijachtige*, moeten niet genomen worden, dewijl zij een ſmaak, of reuk, of kleur, of eigenſchap geven, die voor den Zieken niet dienſtig, of hem walgelijk is.

a. De waare noodzaakelijke eigenſchap eener *Zaadmelk* is, dat zij, zoo veel mogelijk, naar *dunne Koemelk* gelijke. Hoe meer zij daar van afwijkt, hoe minder zij deugt.

 b. Ech-

b. Echter kan eene zeer zagte *bitterheid* haar nut hebben bij Lijders, wien het *zoete* walgt.

c. Daarom is men ook wel eens gewoon *bittere Amandelen*, *Kersfenpitten*, *Citroenpitten* te neemen, en eene matige hoeveelheid van dezelven onder *zoete Zaaden* te mengen.

§. DCCXXV.

Andere bijvoegzelen, als *Suiker*, *Syroop* enz., worden 'er met groote omzigtigheid bijgevoegd, deels om de aangenaamheid en deugd der *Zaadmelk* te vergrooten, deels ook, om aan dezelve eene misfchien noodige kleur te geven.

a. Het geen den fmaak en de reuk der *Zaadmelken* verbeteren moet, is meestal onnoodig, en wordt door waare Hippocratifche Artfen niet gebruikt. Alle zoortgelijke verbeterende dingen in Geneesmiddelen, die op zig zelven reeds aangenaam genoeg zijn, maaken de Zieken tot kinderen, en den Arts tot eenen vleijer. De *Zaadmelk* is aangenaam genoeg, en recht gefchikt voor de behoeften der Lijderen, wanneer zij gelijk is aan *Melk*, en vooral wanneer zij, het geen men ligtelijk bemerken kan, dun, en geen dikke room is.

b. Dewijl de *Zaadmelk* eigentlijk alleen dient, om in koortfen te verkoelen, en den dorst te lesfchen, en in fcherpten tot omwinding en verzagting, zoo kan moeielijk een bijvoegzel haare deugd vergrooten, zonder aan haare eigenfchappen te kort te doen. Wanneer men 'er, bij voorbeeld, een *zuur* bij voegen wilde, om ze nog meer verkoelende en dorst verflaande te maaken, zoude men haar doen fchiften. De *Sal-*

pe-

peter moge ook nog meer verkoelende zijn, maar zij maakt de *Zaadmelk* allerwalgelijkst.

c. Het kan zijn, dat de Zieke zoo eigenzinnig is, dat hij eene enkele *Zaadmelk* niet wil inneemen, dewijl hij ze niet als een Geneesmiddel erkent, waar in hij ook zulk een groot ongelijk niet heeft. In dit geval raadt GAUBIUS, om dezelve door middel van eene *kleurige Syroop* te veranderen, of een *gekleurd Aftrekzel* daar bij te voegen. Doch ik ben van begrip, dat, wanneer de Zieke geen *Amandelmelk* hebben wil, men ze hem ook niet geven moet.

§. DCCXXVI.

Poeders, en andere dingen, die een zetzel op den bodem veroorzaaken; *Zuuren* en *Loogzouten*, ook *onzijdige Zouten*, *Esſentiën* en *Tinctuuren*, vinden bij deeze form nog minder plaats, dan in de *Oliemelken*. *Harſten* en *Gomharſten* worden eigentlijk tot *Oliemelken* gebruikt.

a. Men zie de Lijst der dingen, welke niet in *Oliemelken* gebruikt kunnen worden.

b. Dat eene *Zaadmelk* zoo eenvouwdig zijn moet, als mogelijk is, en dat in 't bijzonder alles daar van moet verwijderd worden, wat dezelve walgelijk, klonterig, onaangenaam van kleur, enz. maaken kan, is uit het voorgaande reeds afteneemen.

c. De aart eener *Zaadmelk* is deeze, dat zij geen ander middel ter verbinding noodig heeft, dan de *Slijm*, die in de *Zaaden* en *Pitten* gevonden wordt; doch eene *Oliemelk*, eene *Harstmelk*, enz. vordert eene zelfſtandigheid, die dit lichaam met *Water* kan veree-

vereenigen. Waar zulk een *Ingrediënt* vereischt wordt, is het geene *Zaadmelk* meer.

§. DCCXXVII.

In plaats van *Water* te neemen een *Aftrekzel*, bij voorbeeld, van *Zoethout*, of een *gekookten Drank*, of een *Soep*, is veel te gemaakt en te omflachtig.

§. DCCXXVIII.

Het eenige Geneesmiddel, het geen men wel in zulk eene *Zaadmelk* gewoon is te geven, is de *Kampher*.

a. Veelen fchrijven dezelve in eene *Zaadmelk* voor, en die form is 'er ook, naar het uiterlijk aanzien, niet ongefchikt toe.

b. Doch wanneer men bedenkt, dat een *Zaadmelk* eigentlijk een *Drank* is, dat zij dus in de hoeveelheid, des noods, van een *Mengzel* voorgefchreven, en zonder eenig vocht ter menging wordt ingenomen, zoo ziet men, hoe ongefchikt het is, om een *voedenden Drank* met den fmaak van *Kampher* te vervullen.

§. DCCXXIX.

De *orde*, in welke de *Ingrediënten* geplaatst worden, is deeze: dat eerst de *Zaaden* of *Pitten*, en vervolgens het *Water* genoemd wordt.

§. DCCXXX.

Derzelver geſtalte is zoodanig, dat de *Zaadmelk*, vooral wanneer zij verkoelen en verdunnen moet, zoo dun als mogelijk behoort te zijn.

a. Van eene *dikke Zaadmelk*, welke men wel eens tot omwinden en verzagten gewoon is voor te ſchrijven, heb ik onaangenaame toevallen zien ontſtaan, die niet eerder ophielden, dan na dat de Lijder aan het braaken geraakte.

b. Wanneer zulk eene *dikke Zaadmelk* wordt aangelengd, ſchrijft men drie of zes maalen zoo veel voor van het *ontbindend middel*; en tot eene *dunne Zaadmelk* wel twintig maalen zoo veel.

c. Het is intusſchen geraden, om van de *Pitten*, die klein zijn, en veele ſchillen hebben, niet te weinig te neemen.

d. Men ſchrijft het *ontbindend middel* zeer dikwils voor met *q. ſ.*, en zet 'er de hoeveelheid van het doorzijgzel bij. Meenigmaalen wordt dezelve ook niet opgegeven, wanneer de Apotheker de hoeveelheid tusſchen beiden begroot. Doch het best is te bepaalen, hoe veel *Water* genomen moet worden, en dan ten naaſten bij in evenredigheid de *Zaaden*, *Pitten* of *Amandelen* daar bij te plaatſen, als mede vervolgens op te merken, of het eene *dunne*, of eene *dikke*, of eene *middelmaatige Zaadmelk* zijn moet.

§. DCCXXXI.

De *Gifte* is meestal een halve of geheele theekop vol, veronderſteld zijnde, dat zij niet onaangenaam

is

is om in te neemen. Anderzints geeft men flechts een lepel vol.

a. Wanneer zij enkel tot eenen *Drank* moet dienen, zoo zijn zommigen gewoon zig aan geene maat te binden, maar dezelve naar goedvinden te laaten neemen. Doch dit is in geenen deele juist; de *Zaadmelk* is, even als de *Melk* der dieren, aan fchiften onderworpen, en kan dus niet, zonder fchadelijke gevolgen, in groote hoeveelheden genomen worden. Vooral heeft dit plaats, wanneer zij eenigermaaten dik is, dewijl zij dan de Maag zeer bezwaart.

b. Wanneer zij tevens de kracht van een Geneesmiddel bezit, gelijk de *gekampherde Zaadmelk*, moet zij flechts lepelsgewijze gegeven worden, gelijk bij de behandeling der *Mengzelen* opzettelijk is aangetoond.

§. DCCXXXII.

De *algemeene hoeveelheid* wordt meestal tot *twaalf Oncen* voorgefchreven; wanneer men meer voorfchrijft, moet men zeker zijn, dat zij niet zal bederven, het welk vooral in warm weder, en wanneer zij niet in *koud Water* gezet wordt, zeer te vreezen is.

a. Daar ik, voor mij zelven, niet onder die Artfen behoore, welke deeze form voorfchrijven, dewijl ik in haare onfchadelijkheid geen groot vertrouwen ftel, kan ik 'er bij eigene ondervinding niet veel van zeggen; genoeg, dat ik ten fchade van een ander voorzigtigheid geleerd heb.

b. Een groote voorraad wordt ligtelijk zuur. Wanneer men ziet, dat zij fchift, zoo dat zig eene zoort van kaasachtigheid boven het water vertoont, kan men nagaan, wat zulk eene *Zaadmelk* bij de hitte der

koorts

koorts in de Maag moet te weeg brengen, vooral, wanneer de oppasser van den Zieken niet wel onderricht is.

c. Natuurlijker wijze is het dus raadzaam, nooit meer voor te schrijven, dan het geen de Lijder in éénen dag, of in ééne nacht, verbruiken kan, en ze telkens op nieuw te laaten klaar maaken, voornaamelijk in den zomer.

d. De *dunne Zaadmelken* verdienen dus ook den voorrang; want zij bevatten niet zoo veel van de door konst gemaakte *Melk*, doen zoo veel nadeel niet, en bederven zoo ligt niet als de dikke.

§. DCCXXXIII.

Het bewaaren van de fles in *koud Water* is 'er altijd bij aan te prijzen, voornamelijk in eene warme lucht, in geslotene vertrekken, en wanneer men donder ziet opkomen.

§. DCCXXXIV.

Onder het *Recept* wordt gemeenlijk gesteld, *F. l. a. Emulsio.*

a. Wanneer de *hoeveelheid* van het *Zaad* niet naauwkeurig bepaald is, zet men ook wel, *Ut f. l. a. Emulsio.*

b. De *bereiding* wordt, door dit *lege artis*, aan den Apotheker te recht overgelaaten.

§. DCCXXXV.

Wanneer de *hoeveelheid* van het geheele uittrekzel niet bepaald is, geeft men die *hoeveelheid*, ten aanzien van het doorzijgsel, te kennen.

Dit

Dit zelfs vermeldt men nu en dan niet, en maakt deswegens geene bepaaling, gelijk, bij voorbeeld, bij *Amandelen* en *uitgepelde Zaaden* het geval is.

§. DCCXXXVI.

Laatſtelijk worden ook wel de *bijvoegzels* onder het *Recept* geſteld.

a. Wanneer men, namelijk, de zoodanigen hebben wil, want eigentlijk zijn zij onnoodig.

b. Daar toe behooren *Suiker*, *gedeſtilleerde Wateren*, *Honig*, *Salpeter*, enz.

§. DCCXXXVII.

De *Onderteekening* of *Signatuur* maakt melding van den naam, het gebruik, en ook wel van de bewaaring van het middel.

a. De naam is, bij voorbeeld, *verkoelende Amandelmelk*.

b. De manier, hoe het middel te gebruiken, blijkt 'er verder uit.

c. Het zetten in koud water, of op eene koele plaats, of in een kelder, kan ook onder het *Recept* vermeld worden, wanneer de Arts het niet bij monde gezegd heeft, of het den oppasſeren naauwkeurig heeft aanbevolen.

§. DCCXXXVIII.

De nuttigheid der *Zaadmelken* is zeer beperkt, dewijl zij zoo ligt zuur worden.

a. Zij is bij de Artſen zeer gemeen, en bij ons ſchrijft

ſchrijft men elk oogenblik de *Emulſio communis Fulleri* voor, ſchoon zij nog veel te dik is.

b. Ik heb reeds geſproken van de ſchadelijke gevolgen, welken de *Zaadmelken* te weeg brengen, vooral wanneer zij dik zijn, en veelvuldig genomen worden. Het kan niet misſen, of die kaasachtigheid moet in de Maag van eenen koortſigen, eenen zwak-verteerenden, eenen galachtigen Lijder, van een kind, vooral wanneer men *zuurachtige dingen* tevens geeft, aan 't ſchiften geraaken, eene zuure, of zelfs eene ranzige, ſcherpte te weeg brengen, walgingen, benaauwdheden, en eindelijk zelfs, het geen nog gelukkig is, braaking veroorzaaken, welk laatſte echter de Geneesheer niet ten oogmerk kan gehad hebben. Hij ſchrijft veel eer die toevallen aan eene geheel andere oorzaak toe, en niet aan zijne eigene *Amandelmelk*, welke hij desniettegenſtaande laat voortgebruiken.

c. Zij worden ondertusſchen tot verkoelen, verdunnen, inwinden, voeden, ſlaap verwekken, verkwikken, enz. gegeven. Zij moeten zelfs eene ſcherpe galſtoffe verzagten.

d. Doch wanneer men bedenkt, dat eene ſcherpe, rottige galſtoffe onmogelijk door zulk een krachteloos middel kan beſtreden worden; dat daar tegen geen ander middel is, dan onophoudentlijk braaken; dat deeze manier nog op den tijd, dat ik dit ſchrijve, (den 22. July 1796.) haare voortreffelijke nuttigheid, haare onontbeerlijke noodzakelijkheid, op het klaarſte toont; zoo behoort men deeze inbeelding te laaten vaaren. Ik vraag aan den beöeffenenden Arts, die deeze zoort van *Dranken* voorſtaat, of hij gerusteliјk in zulke gevallen *verdunde Koemelk* geven zoude,

die met dit al nog minder ſchadelijk zou wezen, dan de zoo onnatuurlijke *Amandel-* of *Zaad-melk?*

e. Tot verkoelen en verdunnen is niets zoo dienſtig, als een *waterachtige Drank*, bij voorbeeld, *Broodwater;* tot inwinden en verzagten is eene *Slijm* het allergeſchiktst, als welke nooit aan zoodanig bederf onderhevig is, als de *Zaadmelken*, tot ſlaap verwekken moet men zig van het ellendig *Maankoppen-zaad* niet bedienen, als het welk hoofdpijn en verſtopping maakt, zonder de goede werking van het *Opium* te hebben: men moet dit, en ook dit alleen, geven om ſlaap te verwekken. En zoo zijn 'er in alle mogelijke aanwijzingen, welken men vermeent te hebben, andere en betere middelen.

f. Voegt men nu daar bij, welk gevaar men loopt, dat de *Zaadmelk* zuur worde, en alles bederve: zoo zal men geen lust meer hebben, om van eene zoo wisſelvallige en ſlechte form gebruik te maaken.

§. DCCXXXIX.

Tot voorbeelden kunnen intusſchen de volgende dienen:

℞. *Amygd. dulc. recent. excort.* ʒ vi.
Aq. fontan. ℥ xii.
M. f. l. a. Emulſ. ten.
S. Verkoelende Amandelmelk. Een halve theekop vol van tijd tot tijd te neemen; en in koud Water te zetten.

a. Hier is niets meerder, dan het geen tot eene *Amandelmelk* noodzakelijk behoort, namelijk, *Amandelen* en *Water*.

b. 'Er

b. 'Er zijn minder *Amandelen* toe genomen, dan anders wel voorgeschreven worden; en den Apotheker is aanbevolen, om ze duñ te maaken, op dat ze eenigermaaten aan *Melk* gelijkvormig zij. Deeze zal ook den besten dienst doen.

c. Suiker, *Kaneelwater*, de zoo ligt *gistende Honig*, enz. is 'er niet bij gedaan, om aan het middel niet te veel zoetheid te geven.

§. DCCXL.

℞. *Amygd. dulc. rec. excort.* ʒiii.
Camph. gr. xii.
Sacchar. ℥ß.
Aq. fontan. ℥vi.
M. f. l. a. Emulf.
S. *Gekampherde Amandelmelk. Alle twee uuren een lepel vol te neemen.*

a. Deeze *gekampherde Amandelmelk* is te gelijk met *Suiker* gewreven, om des te beter vereenigd te zijn.

b. Zoo dra 'er *Suiker* bijkoomt, neem ik minder *Amandelen*, op dat 'er geen *Room*, in plaats van eene *Melk*, te voorschijn kome.

c. Van eene *Amandelmelk*, die een zoo walgelijk Geneesmiddel bevat, als de *Kampher* is, moet men geene twee lepels, of zelfs meer, geven.

VIJF EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van uitgeperſte Sappen, (*Succus expreſſus*).

§. DCCXLI.

Het *uitgeperst Sap* is een *inwendig* vloeibaar Geneesmiddel, het welk uit één of meer zelfſtandigheden uit het Plantenrijk door uitperſſing gemaakt wordt.

a. Dit *Sap* is gemeenlijk van een waterachtigen, en ook wel van een zuurachtigen aart.

b. Men neemt in *zamengeſtelde Recepten* daar toe meer dan ééne plantachtige zelfſtandigheid, hoewel het dikwils beter was, dat men 'er ſlechts één gebruikte.

c. De aardwormen en piſſebedden leveren ook zomtijds een *uitgeperst Sap* op, maar vallen niet zeer in den tegenwoordigen ſmaak, dewijl men thans andere en betere middelen in haare plaats verkiest.

d. Men mengt deeze *uitgeperſte Sappen* meestal met andere Geneesmiddelen of bijvoegzelen: voornamelijk echter beſtaat het middel in het *uitgeperst Sap*.

§. DCCXLII.

De *ſtoffe* beſtaat uit één of meer hoofdmiddelen, (*materia primaria*,) en één of meer bijkomende middelen of bijvoegzelen, (*materia ſecundaria*).

§. DCCXLIII.

Het *hoofdmiddel* beſtaat uit zulk eene *plantachtige ſtoffe*, die in het persſen een *waterachtig Sap* geeft, het welk tot *inwendig* gebruik geſchikt is. Zoodanige zijn: *ſappige* en *verſche Bladeren*, *Bloemen*, *Vruchten*, *Wortelen*, en geheele *Planten*.

a. De *drooge deelen*, bij voorbeeld, de *houten Basten*, enz. worden 'er niet toe genomen.

b. Ook worden de *Zaaden* 'er niet toe gebruikt, dewijl zij meer eene *Olie*, dan een *waterachtig Sap* bevatten.

c. Eindelijk ook niet die geenen, wier *Sap* moeielijk te ontwikkelen is. Wanneer eerst de warmte en de bijvoegzelen vereischt worden, om deeze ontwikkeling te weeg te brengen, moet men 'er geen gebruik van maaken.

d. Ook moeten deeze *Sappen* eene ontwijffelbaare en merkelijke geneeskracht bezitten, dewijl de krachtelooze nooit te pas komen, en in deeze form, waar veel op eenmaal gebruikt moet worden, alleen het krachtige en nuttige verkiesbaar is.

e. Het voorſchrijven der *uitgeperſte Sappen* veronderſtelt dus eene kennis van den rechten tijd, op welken die *Sappen* van de behoorlijke geäartheid, en gemakkelijk te ontwikkelen zijn.

f. Uit dien hoofde is het ook noodzakelijk, dat men zelfs in *zamengeſtelde uitgeperſte Sappen* zoo eenvouwdig mogelijk zij, op dat men 'er geene *Planten* onder menge, waar van het *Sap* op dien tijd niet zoo goed te bekomen is.

g. Het is ook dienſtig, dat de Arts bij den Apotheker eerst verneeme, of de noodige *Planten* te be-

komen, en nog bruikbaar zijn, eer hij ze ter uitpersſing voorſchrijft.

§. DCCXLIV.

De bijkomende middelen zijn *of* zulken, die ter ontwikkeling van het *Sap*, of van de *Sappen* dienen, in geval zij moeielijk te bekomen zijn; *of* zij worden onder reeds gereed zijnde *Sappen* gemengd, om derzelver geneeskracht te vermeerderen, of hunne ſchadelijke eigenſchappen te verbeteren.

a. Men doet best, dat men alleen zulke *Planten* verkieze, die de eerstgemelde bijvoegzelen niet noodig hebben, waar in, namelijk, het *Sap* in eene genoegzaame hoeveelheid te vinden is, en ligtelijk ontwikkeld wordt.

b. Daar toe kan onmogelijk iets anders dienen, dan goed, zuiver water, als het welk zig met alle mogelijke *Sappen* verëenigt, en derzelver geneeskrachten, buiten de verdunning, onbeſchadigd laat.

c. *Melk* daar toe te neemen, is al te onnatuurlijk en tegenſtrijdig; want *Melk*, die met *Sappen van Planten* vermengd is, moet naderhand in de Maag ſchiften, dewijl zij blijkbaar van eenen zuurachtigen aart zijn. Ik weet ook niet, welk bijzonder vermogen de *Melk* heeft, om de ontwikkeling dier *Sappen* te bevorderen.

d. Het zelfde geldt ook eenigermaaten van de *Wei van Melk*, wanneer zij niet dun genoeg is. Het is altijd eene ellendige morsſerij.

e. De dingen, die 'er naderhand bijgedaan worden, moeten ook allereenvouwdigst zijn, dewijl het *Sap der Planten* reeds op zig zelven walgelijk genoeg is,

en

en walgelijke dingen door bijvoegzelen nog verſlimmerd worden.

f. Een *goede Wijn*, of een *afgetrokken Water*, een *verzoet Zuur*, een *geestrijk Vocht*, zijn de beste bijvoegzelen van die zoort; zij geven deels eenen aangenaamen ſmaak, zoo veel dit bij *Sappen van Planten* mogelijk is; deels onderſteunen zij ook de werkzaamheid van den *Drank*.

g. Zuure-, *Loog-* en *Middel-zouten* zijn in deeze form, die altijd een groote mondvol maakt, zeer ongeſchikt: zulke dingen moeten alleen in die Geneesmiddelen gegeven worden, welken men op eenmaal kan doorſlikken.

h. Suiker, *geöliede Suiker*, *Syroop*, en vooral *Honig*, moeten zeer weinig, of liever in 't geheel niet, bij *Sappen van Planten* gevoegd worden: terwijl het best is, om 'er niet te veel kunst aan te beſteden.

i. Het geen men naderhand, om den ſmaak te verdrijven, laat toedrinken, kan men zoo zoet maaken, als men het gelieft.

k. Men herinnere zig echter, dat deeze dingen, vooral de *Honig*, met de *Sappen der Planten* zeer tot gisting geneigd zijn, bijzonderlijk in eene zwakke Maag.

l. Inzonderheid moet men zulks vermijden, dewijl buiten dat het *uitgeperſte Sap* al zeer ſchielijk den Zieken tegenſtaat; en zulks des te meer, wanneer de *Honig*, *Suiker*, enz. die onaangenaame toevallen verwekken, die uit de gisting ontſtaan.

m. De *Syropen* kunnen misſchien dienen, om een *dik* en *troebel Sap*, het welk echter in zekere gevallen, zoo niet altijd, de meeſte geneeskracht heeft, te verbergen, of het zakzel onmerkbaar te maaken. Vooral

Vooral moet de *Syroop*, kort voor dat n en het middel inneemt, 'er bijgemengd worden.

n. Om den smaak te verbeteren, en de kracht van het middel te vermeerderen, is het best, om het *Sap* van eene aangenaam *zuure* of *bittere Vrucht* 'er mede onder te persfen.

§. DCCXLV.

De *orde* in het plaatfen der *Ingrediënten* is deeze: eerst worden de hoofdmiddelen, namelijk die deelen der *Planten*, welke uitgeperst moeten worden, en vervolgens de bijkomende middelen, opgenoemd.

§. DCCXLVI.

Wat de evenredigheid der *Ingrediënten* tot elkander aangaat, zoo wordt het gewicht der hoofdmlddelen zelden bepaald, maar doorgaans alleenlijk gemeld, hoe veele deelen van elk moeten genomen worden, op dat de *hoeveelheid* van het *Sap* uitkome. Van de bijkomende middelen neemt men zoo veel niet; men regelt de gezamentlijke *hoeveelheid* zoodanig, dat zij met de *hoeveelheid* van het *Sap* niet gelijk ſtaa, veel min dezelve te boven gaa, op dat de Zieke niet te onmatig veel hebbe door te zwelgen.

a. Een van beiden moet bepaald worden; of hoe veele deelen van *Planten* genomen moeten worden, het geen zig niet gemakkelijk laat bepaalen; of, hoe veel *Sap* men hebben wil, het geen dan de hoofdzaak is. Beide die dingen te gelijk laaten zig, zonder een voorzeggend vermogen, niet met zekerheid raden.

b. Wan-

b. Wanneer men te weinig voorſchreef, zoo dat 'er de *hoeveelheid* van het *Sap* niet uitkwam, zoude het een grove misſlag zijn. Doch ſchreef men te veel voor, zoude de Apotheker niet alles behoeven te neemen, en hij zoude om dien geleerden inval eens mogen lachen.

c. Men moet daarom, ten aanzien der *Planten*, alleenlijk ſtellen, *p.* 1. *p.* 2. *p.* 3. of wanneer men van ieder even veel neemt, *q. ſ.* Dit *q. ſ.* en het meervouwdige *p.* (*pugilli*) ſtaan in betrekking tot de naderhand opgegevene *hoeveelheid* van het *Sap*, en de Apotheker zal zoo veel en zoo weinig neemen, als tot bekoming van het *Sap* noodig is, het welk men, zonder dat de eer van den Arts daar bij iets lijdt, gerust aan hem kan overlaaten, dewijl hij door dagelijkſche oeffening geleerd heeft te geven en te neemen.

d. Gemeenlijk zegt men alleen, *Succus recens expreſſus* van deeze of geene *Plant.*

e. Wij moeten hier ook opmerken, dat deeze form van Geneesmiddelen bijna altijd maar voor éénen dag, zelfs voor ééne *Gifte* wordt voorgeſchreven, en dat dus de *hoeveelheid* ſlechts matig is.

f. De bijvoegzels, vooral van een *afgetrokken Water*, moeten zeer gering zijn, en men moet dus, wanneer men dergelijken te hulpe neemt, eene krachtige zoort verkiezen, waar van niet veel noodig is, om hunne werking te doen. Een lepel vol, of *drie Drachma's*, is meestal overvloedig genoeg.

g. Wanneer een *verzoet Zuur*, bij voorbeeld, *Liquor mineralis* HOFFMANNI, genomen wordt, ſpreekt het van zelf, dat alleenlijk de gewoone *Gifte* daar van moet worden voorgeſchreven.

 h. Van

h. Van de *Suiker* en *Syropen* neemt men alleenlijk zoo veel, als voor ééne *Gifte* gerekend wordt.

i. Echter doet men best, met dergelijke bijvoegzelen weg te laaten, en den Lijder een glas *Wijn*, of anderen aangenaamen *Drank*, daar op te laaten toedrinken.

k. Nog ſtaat aan te merken, zoo de Lezer dit niet al reeds van zelf bezeft, dat de *hoeveelheid* van het deel eener *Plant* niet te veel vergroot moet worden, wanneer men weet, dat het veel *Sap* oplevert; en zoo ook omgekeerd.

§. DCCXLVII.

De *hoeveelheid* van het geheel is thans, dewijl men het *uitgeperst Sap* bijna alleenlijk tegen de waare of vermeende Scheurbuik gewoon is te geven, ſlechts eene *Gifte* van *twee* tot *zes Oncen*, ook wel meer; en wordt dus elken morgen bereid.

a. Het wordt ook wel tot opening van verſtopte ingewanden, en andere einden, voorgeſchreven, doch dan kan men het niet anders, dan door kooken, voor gisting bewaren. Het wordt als dan ook gemeenlijk bij den Zieken aan huis gereed gemaakt, en telkens met een bijgevoegd vocht verdund.

§. DCCXLVIII.

De *Gifte* is meestal de geheele *hoeveelheid* van *Sap*, welke men voor eenmaal gewoon is voor te ſchrijven.

a. Het *Recept* wordt juist niet dagelijks naar den Apotheker gezonden, maar het *repetitur* alleenlijk opgegeven.

b. De-

b. Dewijl deeze *Sappen* over 't algemeen zeer aan gisting onderworpen zijn, is het niet raadzaam, om van dezelfde *hoeveelheid* verscheiden dagen lang gebruik te maaken.

§. DCCXLIX.

Onder het *Recept* schreef men in voorige tijden, voor eerst, het geen het kleinmaaken, stooten, snijden, enz. tot een zagte pap betrof; ten tweeden, al het geen de uitpersfing zelve aanging; ten derden, hoe het *uitgeperste Sap* gezuiverd moest worden; ten vierden, hoe de bijkomende dingen 'er moesten worden toegevoegd; en ten vijfden, hoe het *bereide Sap* bewaard moest worden.

a. Tot het eerste behoort ook de aanwijzing van een steenen mortier en houten stamper, die bij deeze Geneesmiddelen het veiligst gebruikt worden.

b. Het *verdunnend Vocht*, het welk de ontwikkeling van het *Sap* bevordert, en eenigermaaten als een middel ter oplosfing te beschouwen is, behoort hier toe al mede.

c. Het weeken, of zelfs het kooken van de pap, des noodig zijnde, werd 'er al mede bij vermeld. Wanneer de stoffe zig moeielijk laat ontwikkelen, of het *Sap* taai is, kan dit nog wel noodig zijn. Doch het gelust ons niet, om van zulk een *Sap* zoo veel omslags te maaken.

d. Het uitpersfen moet ten minsten aan den Apotheker in het *Latijn* gelast worden.

e. De zuivering werd, of door een weinig stilstaan, of met het laaten doorloopen, door een zeef te weeg gebragt, en aan het *Sap* daar door zijne onaangenaame

me dikte benomen. Het eerſte gaat te langzaam; het tweede wordt nog dikwils te baat genomen.

f. Het *Sap* zelven een weinig te laaten kooken, is niet geraden, dewijl het vluchtige daar van verloren gaat, het welk evenwel zijne nuttigheid hebben kan.

g. Dat door zulk een kooken en doorzijgen de aanklevende vreemde onzuiverheden worden afgeſcheiden, en het *Sap* dus langer kan goed blijven, en bij het gebruik zoo veel winderigheid niet verwekke, kan wel waar zijn; maar mij dunkt, wanneer ik *uitgeperst Sap* geven wil, geef ik het raauw, zoo als het van de *Plant* komt; en wanneer ik iets gekookts goed vinde, geef ik eenen *gekookten Drank.*

h. Voor de wormen en andere onzuiverheden is het afwaſſchen vooraf voldoende.

i. Men behoort alle deeze artikelen weg te laaten, en zig deswegens op den Apotheker te verlaaten, die zulks, zoo verre het noodig is, wel bezorgen zal.

k. Hoe met het *bereide Sap* aan 't huis van den Zieken moet gehandeld worden, meldt men niet, wanneer het niet bijzonder noodig is; want wij hebben reeds gezegd, dat de *Sappen* dadelijk, zoo dra zij uit de Apotheek komen, worden ingenomen.

l. Eerder zoude men dienen te melden, in welke zoort van vat het *Sap* moet gedaan worden, vooral wanneer het ten gebruike moet verzonden worden, op dat het niet aan 't gisten geraake en bederve. Daar toe dient eene volkomen gevulde fles met een naauwen mond gebruikt, en een weinig *Vitriool-zuur* daar bij gedaan te worden.

m. Het veiligst handelt men, wanneer men ten behoeve van den Zieken de *Kruiden* of *Vruchten* opzamelt,

melt, en het *Sap* in de noodige *hoeveelheid*, zoo goed men kan, uitperst.

§. DCCL.

In den tegenwoordigen tijd is men eenvouwdiger en beknopter geworden: men zet onder het *Recept* niets meerder, dan dat men het *uitgeperst Sap* (*ſuccus expreſſus*) van deeze of geene *Plant* in eene zekere *hoeveelheid* voorſchrijft, zig voorts, ten aanzien van al het geen daar toe noodig is, op den Apotheker verlaatende: van de noodige bijvoegzelen kan men in het *Recept* melding maaken.

§. DCCLI.

Echter moet ook wel in 't bijzonder melding gemaakt worden van de fles, waar in het middel moet gegeven worden.

§. DCCLII.

De *Onderteekening* of *Signatuur* blijkt van zelf: terwijl, zoo men het *Sap* voor eenige keeren voorſchrijft, melding dient gemaakt te worden, hoe men het bewaren moet.

§. DCCLIII.

De nuttigheid van deeze form is zeer bedenkelijk. Het wordt eeniglijk voorgeſchreven aan ſcheurbuikige perſoonen, aan menſchen van een ongezond geſtel, en aan de geenen, die verſtoppingen in de ingewanden hebben. Het is ſlechts in eene *Giſte* van eenige,

ja

ja van verscheiden *Oncen* werkzaam. Het wordt dus ligt walgelijk. Inzonderheid staat het aan kinderen, en andere teedere en kiesche persoonen, ongemeen tegen. Het verwekt ook veele winden, en verzwakt de Maag. Bij heet weder is het zeer tot gisting geneigd. Dewijl het niet lang duuren kan, en uit dien hoofde alle dagen versch bereid moet worden, maakt zulks het middel een weinig kostbaar: de veelvuldige moeite van den Apotheker moet doch betaald worden. Het jaargetijde, in het welk zulke *Sappen* het best te bekomen zijn, is 'er juist het nadeeligst voor. De daar mede aangevangene geneezingen zijn voornamelijk op de mode gegrond. Zij kunnen echter in zekere gevallen van nut zijn.

a. Vooral zijn zij in groote *hoeveelheden*, bij krankzinnige en razende menschen, die men als met de roede tot inneemen dwingen moet, ter verdunning van vochten, en tot opening van verstopte ingewanden, zeer dienstig; mits 'er eene goede keuze gedaan worde.

b. Dat zij de Maag zeer verzwakken, ten ware zij zulke bijvoegzelen bekomen, of zulk eene verandering ondergaan, waar door zij in hunne geneeskracht zeer belemmerd worden, kan niemand ontkennen. Het getuigenis van eenen GREN, wiens oordeel, nopens de krachten der Geneesmiddelen, bondig en juist is, en die de waarheid vrij en onbeschroomd voordraagt, is voor het gebruik van *uitgeperste Sappen*, ook in dit opzigt, in 't geheel niet gunstig.

c. Tot het bewerken van ontlasting dienen de *uitgeperste Sappen* in 't geheel niet, of zij staan aan de Lijders tegen.

d. Dat

d. Dat men ze, zoo als GAUBIUS opgeeft, tot uitdelging of voorkoming eener verrotting geven moet, is in 't geheel niet juist. Men moet zeker voor eene verrotting niet ernstig beducht zijn, wanneer men ze met een zoo ellendig tijdverspillend middel zoude willen bestrijden, en meer krachtige Geneesmiddelen achter wege laaten.

e. Dat het wasschen en perssen der daar toe noodige zelfstandigheden reeds lastig, en naar maate van het voordeel, kostbaar zij, dewijl het doorgaans weeken lang, alle dagen, zonder tusschenpoozen, herhaald wordt, kan men niet lochenen. En deeze kosten vermeerderen nog merkelijk door de bijvoegzelen.

f. Dat zij zoo dikwils niets uitwerken, koomt waarschijnlijk van de daar onder gemengde *Room van Wijnsteen*, *Salpeter*, en andere dingen meer, waar door men zijnen al te grooten ijver aan den dag legt, en aan de *uitgeperste Sappen*, zonder dat men het zelfs wil, hunne kracht beneemt. Een Geneesmiddel, als dit, moet men beproeven, door het op zig zelven te geven.

g. Eene andere en even gewoone oorzaak van de geringe nuttigheid deezer form, is hier in gelegen, dat men, of te weinig, of te veel op eenmaal geeft, en de noodige trapswijze opklimming daar bij niet in acht neemt.

h. Zoo het in eenige geneezing op den levensregel van den Lijder aankomt, het is bij het gebruik der *uitgeperste Sappen*. Hij bouwt des morgens op, het geen hij, eer 't middag is, weder afbreekt, wanneer hij zig aan het gebruik van *geestrijke Dranken* overgeeft.

i. De

i. De ondervinding heeft geleerd, dat geheele *Citroenen*, die men niet uitperst, maar opëet, het beste middel tegen den scheurbuik is. Waar toe dienen dan de *uitgeperste Sappen?*

k. Het onderscheid, het welk zig in de werkzaamheid van gegetene *Citroenen* en van het *uitgeperst Sap* vertoont, pleit voor het gebruik van de raauwe *Sappen* der *Planten*, en bevestigt de waarheid, dat konstige gemaaktheid voor de natuur altijd schadelijk is.

l. Misschien zouden dus de *sappige Planten* de meeste werking doen, wanneer zij met ander geschikt voedzel versch konden gegeten worden. Ik achte dit vermoeden zeer gegrond; want het is bekend, dat een Geneesmiddel dan het best werkt, wanneer het als een middel ter voeding gegeven wordt.

m. Tegen den scheurbuik is het *Sap* van één of twee *Citroenen*, met *Wijn* en *Suiker* gemengd, reeds voorlang als een heerlijk middel aangeprezen, het welk ook de schoonste diensten doet, en andere gewoone *Sappen* ontbeerlijk maakt.

§. DCCLIV.

De volgende voorbeelden zullen voldoende zijn.

℞. *Herb. integr. Tarax.*
Rad. Gramin. ā. q. s.
Ut exprim. succ. ℥iv.
Colat. addat.
Liq. anod. mln. ʒß.
D. S. Openende Sappen van Kruiden; dadelijk na de bereiding in ééns in te neemen.

a. De

a. De *Graswortel* is hier eene bijkomende *Basis*, en wordt daarom tot een gelijk gedeelte genomen.

b. Men kan het *Sap* ook een weinig laaten ſtaan en doen zinken, in plaats van het door te zijgen.

c. De *Hoffmans Droppels*, of het *pijnſtillend Vocht*, zijn het beste bijvoegzel.

§. DCCLV.

℞. *Herb. integr. Tarax.*
—— —— *Gramin. ā. q. ſ.*
Ut exprim. Succ. ℥xxiv.
Colat. evapor. ad conſiſt. Mell.
D. in Lagen.
S. Verdeelend Sap van Kruiden; alle morgen een groote theekop vol te neemen.

a. Dit is een voorbeeld van een *uitgeperst* en *verdikt Sap*, het welk men anders aan het huis van den Zieken bereidt.

b. Ik heb wederom die *Planten* gekozen, van welken ik de meeſte geneeskracht ondervonden heb.

ZES EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Aftrekzels, (*Infusio*).

§. DCCLVI.

Het *Aftrekzel* is een *inwendig* vloeibaar Geneesmiddel, het welk uit een lichaam, tot het Plantenrijk behoorende, door een gefchikt middel ter uittrekking, zonder kooken, bereid wordt, met achterlaating van de eerfte zelfftandigheden, zoo verre zij niet uitgetrokken worden.

a. Ik noeme het een *Aftrekzel* (*Zugtrank*); maar heb 'er niets tegen, dat men het, uit hoofde der opgieting van vocht, om aftetrekken, *Aufgusz* noeme, het geen ook met het woord *Infusio* overeenkomt.

b. Daar hier geen werktuiglijk wrijven of persfen, maar enkel de fcheikundige bewerking van het aftrekkend middel gebezigd wordt; zoo onderfcheidt zig deeze form genoegzaam van de *Zaadmelken* en *uitgeperfte Sappen*. Wanneer eene uitpersfing bij de gereed zijnde *Aftrekzels* gedaan wordt, is zulks niet wezentlijk, maar enkel toevallig. Het voorafgaande ftooten of fijn maaken kan ook het *Aftrekzel* niet tot een *uitgeperst Sap* maaken.

c. Van den *gekookten Drank* onderfcheidt het zig daar door, dat geene kooking bij het *bereiden* plaats vindt.

d. De

d. De lichamen uit het Rijk der Mijnſtoffen worden, ten minſten thans, tot dusdanige *Aftrekzels* niet meer gebruikt.

§. DCCLVII.

In de *Aftrekzels* heeft eene groote verſcheidenheid plaats, niet zoo zeer ten aanzien van de ſtoffe, als wel van het middel ter aftrekking, en de bereiding.

a. Aan het veelvuldig onderſcheid, het welk men in voorige tijden van deeze form gemaakt heeft, wordt thans niet meer gedacht; als *Claret*, *Nectar*, *Ypocras*, (*Vinum Hippocraticum*).

b. Zeldzaam ook vermeldt men thans nog de *Tinctuuren*, die met geestrijke middelen ter aftrekking bereid worden.

§. DCCLVIII.

Wanneer het middel ter oplosſing beſtaat in *Water*, *Wijn*, *Bier*, of *wei van Melk* enz., ontleent het daar van den naam. Wanneer het *Aftrekzel* zoo ingericht wordt, dat men het als *Thee* gebruiken kan, wordt het *Thee van Kruiden* genoemd. Wanneer 'er zoo weinig van wordt gereed gemaakt, dat de Zieke het in éénen teug kan inſlikken, wordt het ook wel een *Drankjen* (*Hauſtus*, *vel Potio*) genoemd. Wanneer het daarentegen in groote meenigte bereid wordt, en de Lijder het naar goedvinden inneemt, wordt het ook wel een *Drank* (*Potus*) genoemd. Wanneer het zonder warmte wordt gereed gemaakt, zoo als in de *Kina* zomtijds het geval is, moet zulks uitdrukkelijk gemeld worden; want het *koud Aftrekzel* is, ten

aanzien van deszelfs geneeskragt, geheel iets anders, dan het gewoone.

§. DCCLIX.

'Er is ook nog eene zoort van *Aftrekzel*, die tusschen een *Afkookzel* en het gewoone *Aftrekzel* midden doorgaat. Dit heeft plaats, wanneer het *Aftrekzel* op het laatst nog even wordt opgekookt, gelijk men wel gewoon is met de *Senesbladen* te doen; als mede, wanneer men de zelfstandigheden, tot eenen *gekookten Drank* bestemd, vooraf trekken laat, gelijk men met het *Pokhout* niet zelden doet.

a. Het ware te wenschen, dat deeze gelijkzoortige *Aftrekzels* eene benaming hadden, waar door men ze zoodanig van elkander kon onderscheiden, als deeze tweeërleie *bereiding* dezelven onderscheidt.

b. De trapswijze verandering in de *bereiding* wordt omtrent in deezer voegen bepaald: 1°.) het *koude Aftrekzel*; 2°.) het *Aftrekzel* met een warm vocht; 3°.) het *Aftrekzel* met bestendige warmte; en 4°.) het *Aftrekzel* met eene opgevolgde kooking.

§. DCCLX.

De *stoffe* bestaat voor eerst in de *hoofdstoffe*, namelijk, het geen afgetrokken moet worden; en vervolgens in de *bijkomende stoffe*, of het *vocht*, waar mede de kracht moet worden uitgetrokken, en die als een *Drank* voor den Zieken bestemd is. Daar bij komen zomtijds nog allerhande bijvoegzels.

a. Men kan het vocht, het welk tot het aftrekken gebruikt wordt, ook wel eenigermaaten als een hoofdmid-

middel beſchouwen, maar het is zoodanig niet als de *Planten*, die daar door afgetrokken worden. Daarom is ook bij de *Zaadmelken* het water niet als een hoofdmiddel opgegeven.

b. Men kan ook met GAUBIUS aan het eerſte den naam geven van het op te losſen middel, (*Solvendum*); en aan het tweede, dien van het oplosſend middel, (*Menſtruum ſolvens*). Deeze benaming echter is niet volmaakt gepast; want hier geſchiedt geene eigentlijke oplosſing; deels dewijl de zelfſtandigheid daar door niet opgelost kan worden; deels dewijl het afgetrokkene ſlechts eenigermaaten opgelost is.

§. DCCLXI.

Het aftetrekken middel moet van dien aart zijn, dat het tot *inwendig* gebruik geſchikt is, en de noodige geneeskracht bezit; ook zonder kooken, alleenlijk door weeken en aftrekken, deeze krachten kan mededeelen; waar onder voornamelijk de zelfſtandigheden uit het Plantenrijk, als *Kruiden*, *Wortelen*, *Basten*, *Zaaden*, *Vruchten*, enz. behooren.

a. Zulke dingen, die wel eene geneeskracht bezitten, doch, uit hoofde haarer hevige werking, en van haaren walgelijken ſmaak, niet tot *inwendig* gebruik geſchikt zijn, behooren hier toe niet.

b. De middelſte bast van den *Vlierboom*, bij voorbeeld, is thans in 't geheel niet meer in gebruik, noch in *Aftrekzels*, noch in *uitgeperſte Sappen.*

c. Uit het Dierenrijk heeft men ook tegenwoordig niets meer, het welk in deeze form bruikbaar is.

d. Onder de mijnſtoffelijke zelfſtandigheden heeft

men 'er ook geene. Het *Spiesglas* wordt thans in eene betere form, dan in *Aftrekzels*, gebruikt.

e. Men neemt daar toe gemeenlijk die deelen van *Plantgewasſen*, die niet al te ſappig, maar meer droog en digt zijn; evenwel niet al te hard, dewijl als dan het kooken tot ontwikkeling der krachten noodig is.

§. DCCLXII.

De middelen ter aftrekking, of zoogenaamde *ſolventia*, zijn veelerleie: echter kan men ze tot drie claſſen brengen: *waterachtige*, *wijnachtige* en *geestrijke*.

Wij zullen zien, dat hun getal thans merkelijk verminderd is.

§. DCCLXIII.

Tot de *waterachtige* behooren *zuiver Water*, *overgehaald Water*, *wei van Melk*, enz.

a. Men heeft hier toe ook wel de *Melk* zelve gebruikt, die echter niet zeer tot *inwendig* gebruik geſchikt is; dewijl zij aan weinige menſchen goed bekomt, en over 't algemeen niet volkomen *waterachtig*, en dus ook niet genoeg geſchikt tot aftrekking is.

b. Men heeft 'er ook wel *gekookte Dranken* toe genomen; zoo als die ook in de *Zaadmelken* wel eens als middelen ter aftrekking gebruikt zijn: doch dit is eene opzettelijke en zeer af te keuren konſtenarij, dewijl het aftrekkend middel eerst tot kookende zelfſtandigheden is gebruikt geworden, en naderhand weder op andere zelfſtandigheden door de blote warmte werken moet. Op zulk eene wijze heeft men voorheen,

heen, door een ijdel mengelmoes, de Geneesmiddelen van een gedeelte hunner kracht beroofd, en ze zonder nut, veel min noodzaak, duur gemaakt. De oude Geneesmiddelen zijn verfoeielijk zoodanig ingericht, als of men zig de gezonde reden en het menfchelijk verftand fchaamde.

c. Zelfs het *Phlegma Vitrioli*, het welk men niet zonder omzigtigheid *inwendig* geven mogt, heeft GAUBIUS bij de *waterachtige* middelen tot aftrekking gevoegd.

d. Het *Kalkwater* is men wel eens gewoon tot een *Aftrekzel*, wanneer het *uitwendig* gebruikt moet worden, te bezigen; vooral wanneer men de *Kina* fterker wil ontwikkelen, of aan dezelve zekere krachten, bij voorbeeld, opflorpende, mededeelen.

§. DCCLXIV.

Het water lost *Zouten*, *Gommen*, *Slijm*, *Zeep*, en den zoogenaamden *Spiritus rector*, of het eigenaartige der *Planten*, op. Met behulp van warmte, en andere dingen, kan het zelfs meer oplosfen. Het is tot aftrekken des te gefchikter, naar maate het van vreemde deelen meerder gezuiverd is.

a. Het is eene noodzakelijke eigenfchap, dat het zoo zuiver, als mogelijk is, zijn moet. Daarom is *Melk*, een *gekookte Drank*, enz. ongefchikt tot *Aftrekzels.*

b. Het *zuiver Water*, als een *Drank*, met onze natuur zoo overeenkomftig, verdient dus altijd den voorrang in *Aftrekzels.* Het verhit niet; het is niet fcherp; het heeft eene gelijkheid met onze *Vochten*; het laat de deelen, welken het ontwikkeld heeft, niet

zoo ligt vaaren, als andere middelen ter aftrekking.

§. DCCLXV.

De *Wijn* is een *Mengzel* van *Alcohol* en *Water*, waar bij eene *fijne Olie*, een *Zuur*, enz. komt. Hij trekt dus die deelen uit, welken het *Water* opneemt, als mede die geenen, welke alleen in *Alcohol* of *Brandewijn* oplosbaar zijn, als de *Harsten*, *wezentlijke Oliën*, enz.

a. Vermits de *Wijn*, vooral wanneer hij niet te geestrijk en olieachtig is, met den aart van onze *Vochten* niet zoo zeer strijdig is, als de *Brandewijn*, of het *Alcohol*, kan dezelve ook wel tot een *Aftrekzel* dienen.

b. Hij is in 't bijzonder dienstig, wanneer de krachten van zulk een aart zijn, dat zij alleen door *Water* en *Alcohol* te zamen kunnen worden uitgetrokken, gelijk in de bestanddeelen van veele *Planten* plaats heeft.

c. Wanneer de Zieke tevens versterking noodig heeft, kan de *Wijn*, onder een voorzigtig gebruik, hem dezelve verschaffen.

d. Men moet echter wel in 't oog houden, dat het *Alcohol* de *Harsten*, *Oliën*, enz. eigentlijk uittrekt, en dus eene ontbinding te weeg brengt in dien graad, welke bij zuivere *Brandewijn* geene plaats heeft.

e. Het *wijnachtig Aftrekzel* is dus voor onze natuur zoo geschikt niet, als het *waterachtige*. Wat de versterking betreft, zoo kan men in allen gevalle ook zulke zelfstandigheden door *Water* uittrekken, die krachten genoeg geven.

f. En

f. En wat belet dan, om tusſchen een *waterachtig Aſtrekzel* een glas *Wijn* te laaten drinken, waar zulks als dienſtig wordt aangewezen? Ik ben altijd bedugt, dat de zamenmenging van tegenſtrijdige dingen nadeelige uitwerkingen hebbe; zoo groot is het onderſcheid tusſchen middelen tot voedzel en Geneesmiddelen niet; integendeel de laatſten zijn aan ſchifting, en andere kwaade uitwerkingen, veel meer onderworpen, dan de eerſten. Mijne grondſtelling blijft dus: zoo min mogelijk te mengen, krachtige Geneesmiddelen te neemen, derzelver *Gifte* naar de omſtandigheden ſterk genoeg te maaken, en met deeze eenvouwdigheid de hulp aan de natuur over te laaten.

§. DCCLXVI.

Van den *Brandewijn* geldt het zelfde, het geen van den *Wijn* is gezegd geworden; uitgenomen, dat dezelve nog geestrijker is, dan de *Wijn*, en niet zoo veel *Water*, ook geen *Zuur* in zig heeft. Hij kan dus tot zulke dingen gebruikt worden, die meer harst- en olieachtigs bevatten; daarentegen lost hij niet zoo veel op van *Gom*, *Slijm*, *Zeep* en *Zout*, als het enkele *Water*.

a. Intusſchen is een *geestrijk Aftrekzel*, vooral van *Brandewijn*, voor den gemeenen Man bijzonder aangenaam, en hij verkiest dit middel ter aftrekking maar al te veel.

b. Wanneer het dus in zulke gevallen gegeven wordt, in welken het niet verhit, of de ſcherpte, die het bezit, niet ſchaden kan, en wanneer de Zieke 'er reeds aan gewoon is, kan men het wel geven.

c. In 't bijzonder is een *geestrijk Aftrekzel* dienſtig, wanneer men verſterken wil, en geenen *Wijn* hebben kan; vooral na ziekten te hebben doorgeſtaan.

d. Artſen, die zelven de Geneesmiddelen leveren moeten, gebruiken deeze form, om het vertrouwen en de genegenheid van den gemeenen Man te winnen. Zij behoeven den geneeskrachtigen *Brandewijn* niet in alle gevallen, maar enkel waar het noodig is, te geven, op dat de Zieke hem met dankbaarheid te gemoet voere: „ *Semper honos, nomenque tuum laudes-* „ *que manebunt.* ”

e. Ook verdient het opmerking, of zulk een *Aftrekzel* niet eene waare hartſterking voor zeelieden, bij zeer vochtig weder, en op vermoeiende tochten zoude kunnen zijn.

f. Het *Alcohol* zelf wordt niet ligtelijk tot een *Aftrekzel* gebruikt, en dus ſpreken wij 'er hier niet van. Zoo gaan wij ook voorbij te ſpreken van *Most*, allerleien *Wijn van Vruchten*, *Meê*, enz. als deels niet te bekomen, deels weinig in gebruik zijnde. Van *Bier* maakt men in *Aftrekzels* ook zeldzaam meer gebruik. *Brandewijn*, die reeds met andere dingen verzadigd is, wordt ook niet tot *Aftrekzels* gebezigd.

§. DCCLXVII.

Welke beſtanddeelen elke zelfſtandigheid heeft, of welken men 'er eigentlijk uit trekken wil, moet men vooraf weten, om het middel ter aftrekking 'er naar in te richten.

§. DCCLXVIII.

§. DCCLXVIII.

In 't bijzonder komt het 'er op aan, of het middel ter uittrekking 'er koud of warm op gegoten worde, of het den geheelen tijd door middel van de warmte werkt, dan wel eerst opgekookt moet worden.

a. De warmte wordt des noods ook wel in een *wijnachtig Aftrekzel* gebezigd, maar niet bij *Brandewijn*, dewijl de vluchtige deelen van het zelve meer of min daar door zouden verloren gaan. Het zelfde geldt ook van het opkooken, het welk alleen de deelen, die tegen het vuur bestand zijn, kunnen uithouden, en tot derzelver ontwikkeling niet weinig toebrengt.

b. *Koud Water* trekt alleen het zoutachtige, gomachtige en slijmige uit, en neemt niets harstachtigs en olieachtigs op; het eigenaartige en krachtige echter kan daar in overgaan. 'Er is dus niets verhittends, noch scherps in. Daarom is het *koud Aftrekzel* van de *Kina* zoo bijzonderlijk aan te prijzen, terwijl het *warme Aftrekzel* of de *gekookte Drank* niet aan te raden is.

c. De warmte lost dadelijk meer van de bestanddeelen op, en, wanneer zij sterk is, doet zij zelfs het harst- en olieachtige 'er als uitsmelten, het geen echter, wanneer het 't rechte middel ter oplossing niet is, zig bij het koud worden weder afscheidt.

d. Het verdere loopt zoo diep in het Scheikundige, dat ik mij daar mede niet kan inlaaten. Genoeg zij het te wenschen, dat het *pharmaceutische* gedeelte deezer wetenschap aan een ieder, die zig met het schrijven van *Recepten* bezig houdt, bekend moge zijn.

§. DCCLXIX.

§. DCCLXIX.

De bijvoegzels, die zomtijds noodig zijn kunnen, doch het niet altijd zijn, kunnen in twee zoorten verdeeld worden. *Of* zij bevorderen de uittrekking door hunne werking op het middel ter uittrekking, of op het geen uitgetrokken wordt zelven; *of* zij worden tot verbetering van den ſmaak, of tot vermeerdering der geneeskracht 'er bijgevoegd.

a. Het is zekerlijk altijd niet noodig bijvoegzels te hulpe te neemen, en in de *Aftrekzels*, zoo wel als in alle overige *Formulieren*, is de eenvouwdigheid de hoofdplicht van den Geneesheer.

b. Van de verbetering van den ſmaak, en andere eigenſchappen, is reeds genoeg gezegd geworden. Men verkiest ook meestal zulke zelfſtandigheden, die niet al te leelijk zijn, of geene andere verkeerde werking hebben. Daar toe heeft men hier een genoegzaam ruim veld.

c. Wat de andere zoort van bijvoegzelen betreft, namelijk, die de uittrekking der geneeskrachten bevorderen moeten, zoo kan misſchien de keuze van het aftrekkend middel, of van den graad van warmte, daar toe dienſtig zijn, en de bijvoegzelen ontbeerlijk maaken.

§. DCCLXX.

De eerstgemelde bijvoegzels zijn voornamelijk de *Loogzouten*, ook wel *Zuuren* en *onzijdige Zouten*, die dan of vóór, of geduurende de aftrekking, 'er bijgevoegd worden.

a. Uit de Scheikunde weten wij, dat inzonderheid de

de *Loogzouten* gefchikt zijn, om eene zelfftandigheid uit het Plantenrijk als te openen, en aan het middel ter uittrekking den weg te baanen.

b. Men houde echter in het oog, dat dusdanig *Zout* eenen leelijken fmaak geeft, en dat men uit dien hoofde wederom andere bijvoegzels noodig heeft.

c. Het *Kalkwater*, waar in eene *loogzoutige Aarde* opgelost is, is ook in dit opzigt van nut, doch heeft het zelfde gebrek van eenen leelijken fmaak.

d. Van de *Zuuren* zal ik thans niet breed gewagen, en de *Middenzouten* mogten misfchien in zekere gevallen, ten minften voor een gedeelte, onder het aftrekken eene fchifting veroorzaaken.

e. Het blijft dus ook hier eene waarheid, dat men altijd het veiligst handelt, wanneer men bekende middelen verkiest, en tevens de geftrengfte eenvouwdigheid in 't oog houdt. Want alleen hij, die een middel voor de eerfte maal gebruikt, en nieuwe wegen inflaat, is aan zulke gebreken voornamelijk onderworpen. De zoo ondoorgrondelijke wetten, ten aanzien der *affiniteiten*, neemen maar al te dikwiis wraak over de beledigde eenvouwdigheid.

f. GAUBIUS telt ook den *Brandewijn*, enz. onder deeze middelen; doch dit is niet juist. Wanneer men tot het uittrekken eener zelfftandigheid, behalven *Water*, nog het geringfte *geestrijk Vocht* noodig heeft, zoo verdient dit laatfte niet een bijvoegzel (*accefforium*) genoemd te worden; het is een gedeelte van het uittrekkend middel.

§. DCCLXXI.

§. DCCLXXI.

De verdere bijvoegzels, welken men bij het reeds gereed zijnde *Aftrekzel* misschien nog voegen kan, zijn de gewoone, als *Syropen*, *geöliede Suikeren*, *overgehaalde Wateren*, *zoet-gemaakte Zuuren*, en andere *geestrijke Vochten*, *Wijn*, en dergelijken.

a. Hier van is reeds zoo dikwils gesproken, dat het naauwlijks herhaald behoeft te worden. Ik beroep mij dus op het voorgaande.

b. De *Syropen*, en zelfs de *Suiker*, gaan in den zomertijd ligtelijk tot gisting over, en maaken ook het *Aftrekzel* wel dra een weinig walgelijk.

c. Het *afgetrokken Water*, bij voorbeeld, *Kaneelwater*, vermeerdert wel niet merkelijk de hoeveelheid, dewijl een enkel *Once* reeds veel aangenaamheid van reuk, en zelfs van smaak, kan mededeelen. Doch men lette wel, of dusdanig bijvoegzel aan de geneeskracht van het middel niet schaadt, en of de Zieke ook eene bijzondere afkeer van de *Kaneel* heeft.

d. Ik houde zeer veel van de *pijnstillende Droppels van* HOFFMAN, welken ik in eene geringe hoeveelheid 'er bijvoege, dewijl 'er niet veel noodig is, om den reuk en smaak door het geheele middel te verspreiden, en 'er geen *Aftrekzel* is, het welk zig, ten aanzien der geneeskracht, met dit bijvoegzel niet verëenigt.

§. DCCLXXII.

De *orde* is wederom dezelfde als bevoorens: men plaatst eerst het geen uitgetrokken moet worden, ver-

vol-

volgens het uittrekkend middel, waar op dan eindelijk de bijvoegzels volgen.

a. Wanneer men, behalven de gepaste middelen ter uittrekking, nog bijzondere bijvoegzels, tot ontwikkeling van de kracht van het Geneesmiddel, daar bij wilde doen, zoo moeten die op de hoofdmiddelen volgen.

b. De bijvoegzels van de tweede zoort, namelijk, tot verbetering van den ſmaak, en vermeerdering der geneeskracht, worden onder aan 't *Recept* 'er bijgevoegd.

c. In de *Aftrekzels van Kruiden* is het gebruik, dat men eerst de *Wortelen*, vervolgens de *Kruiden* of *Bladen*, de *knoppen der Kruiden*, *Bloemen*, *Zaaden*, *Beziën*, *Houten*, *Basten*, *Specerijen*, *Vruchten*, *Sappen*, voorſchrijft, zonder zig naar de meerdere of mindere zwaarte te ſchikken.

d. Wanneer zulk een *Aftrekzel van Kruiden* te gelijk ontlastende Geneesmiddelen bevat, zoo worden die, na de verdere dingen uit het Plantenrijk, 'er bijgevoegd.

e. Ondertusſchen is dit een groot misbruik; want door van alle zoorten iets te neemen, door *Wortelen*, *Kruiden*, *Bloemen*, *Zaaden*, enz. bij elkander te voegen, put men het geheele Plantenrijk als uit. Daar bij wordt het Dierenrijk, en zelfs het rijk der Mineraalen, niet vergeten. Op die wijze zijn de *Aftrekzels van Kruiden* maar al te zeer een overblijfzel van mengelmoes.

f. Men wil aan deeze handelwijze daar mede een glimp geven, dat men zegt: de Lijder moet de enkelvouwdige Geneesmiddelen niet kunnen herkennen; hij zoude anders een verachtend wantrouwen daar in ſtel-

ſtellen; de kunstmatige mengeling belet hem, om 'er wijs uit te worden; wanneer hij 'er zoo veelerleie dingen in vindt, dan eens *Bloemen*, dan eens *Kruiden*, dan eens *Wortelen*, dan eens *Houten*, is dit een bewijs voor de zorgvuldigheid van den Geneesheer, om het *Aftrekzel* zoo krachtig doenlijk te maaken. Men behelpt zig eindelijk met de waarheid, dat het één aan het ander, het welk misſchien niet deugt, te hulpe komt.

g. Alle deeze redenen hebben niets om 't lijf. Het veel onder één mengen is een grooter kwaad, dan al het geen wij hebben aangevoerd. De Lijder, dien wij zoo bedriegen moeten, verdient onze zorge niet. Wij moeten niet naar de gunst van onverſtandige lieden haaken; men moet hunne goedkeuring door kwakzalverijen niet poogen te verwerven.

h. Al raadt de Zieke het hoofdmiddel, wat is daar aan gelegen? Moet hij het daarom niet gebruiken? Moeten 'er volſtrekt geheimen in *Aftrekzels van Kruiden* plaats hebben? Thans bij ons in *Denemarken* is men zoo verblind niet meer. Zulk eene lange Lijst van Geneesmiddelen heeft bij ons reeds de waarde, welke zij verdient; het gemeene Volk, boven welks oordeel men zig verheffen moet, wil ik niet mede tellen; en ook deezen zelfs zijn 'er niet meer voor ingenomen.

i. Men kan ten minſten drie of vier *Ingrediënten* minder neemen, al wil men zelfs een *zamengeſteld middel* geven. Niet zelden is eene enkele zelfſtandigheid voldoende. Zoo worden bij ons de *Dulcamara*, de *Kamille-bloemen*, ja de *bittere Quasſia* zelfs, de *Kina*, en meer andere dingen, geheel alleen voorgeſchreven.

k. Het

k. Het *Zoethout* is het beste bivoegzel, wanneer 'er een noodig is, in een *Aftrekzel van Kruiden*; men moet 'er echter niet te veel van neemen, want in groote hoeveelheid is het zoo onfchadelijk niet, vooral, wanneer de Zieke eene kwaade borst heeft.

l. Wanneer nogthans het middel zoo gemeen en verachtelijk is, dat het voor fatfoenlijke Lijders aanftootelijk zijn zoude, bij voorbeeld, om voor een duit te laaten haalen, zoo is het dienftig, een paar andere dingen daar bij te voegen, en het dan in eene groote hoeveelheid voor te fchrijven, om 'er een' ordentelijken prijs van te maaken. Het *Hennipzaad* is ongetwijffeld het beste middel in den Druiper, het welk men hebben kan; doch voornaame lieden zouden niet gaarne met hunne Kanarievogels te gast gaan.

§. DCCLXXIII.

Wat de evenredigheid der *Ingrediënten* betreft, zoo moet men van dezelven twee-, drie- of viermaal zoo veel neemen, als van het middel in zelfftandigheid gebruikt wordt, vermits de kracht in het *Aftrekzel* verfpreid is.

a. De *Kruiden*, bij voorbeeld, die in zelfftandigheid gegeven worden, werken altijd fterker, en 'er wordt op die wijze uit dezelven meer kracht getrokken, dan uit eene gelijke hoeveelheid buiten het lichaam. Dus vult men dit gebrek door eene grootere hoeveelheid van het hoofdmiddel aan.

b. Echter maakt het een merkelijk onderfcheid, of de kracht, al of niet, gemakkelijk te ontwikkelen is; want in het eerfte geval behoeft men flechts twee-

maalen zoo veel te neemen, doch in het tweede geval wel drie- of viermaalen zoo veel.

c. Wanneer het zelfstandigheden uit het Plantenrijk zijn, die weinig zwaarte hebben, kan men van het *Ingrediënt* zelven ook niet zoo veel geven, als van zulk een *Aftrekzel.* Een *half Drachma* maakt reeds een goeden mond vol; doch de kracht van een geheel *Drachma* laat zig gemakkelijk met *twee Oncen* vocht uittrekken, zoo dat niet veel meer dan *anderhalf Once* overig blijft, wanneer het *Uittrekzel* gereed is, en geen uitpersfen daar bij komt.

§. DCCLXXIV.

De evenredigheid van het uittrekkend middel tot het hoofdmiddel is doorgaans als vier tot agt, ja twaalf maalen zoo veel; in zommige gevallen echter wordt veel meer vereischt.

a. Tot een *Aftrekzel van Kruiden, Zaaden,* enz. worden meestal *agt Oncen Water* op een volle lepel vereischt.

b. In bijzonder zwaare dingen moet ook meer van het uittrekkend middel worden voorgeschreven.

c. Vooral is dit noodig, wanneer het in één gedrongen *Aftrekzel* zeer walgelijk zijn zoude. Wanneer men het zelve echter, uit hoofde van den smaak, verdunt, dat is, meer van het uittrekkend middel neemt, en de geneeskracht van het zelve dus verzwakt wordt, zoo moet men het zwakker middel, of in grootere *Giften,* of ten minsten na kortere tusschenpoozingen, laaten inneemen.

d. Het komt in deezen ook zeer veel aan op de overtuiging van den Geneesheer zelven, die niet, zon-

zonder noodzaak, al te zwakke Geneesmiddelen moet toedienen.

e. De verzoetende bijvoegzelen kunnen in allen gevalle mede te hulpe genomen worden, om den smaak draaglijk te maaken. In *Aftrekzels van Kruiden* is een weinig *Suiker* of ook het *Zoethout* dienstig.

f. Van het *Zoethout* echter moet slechts een agtste, of zelfs een twaalfde gedeelte bij de hoofdmiddelen gevoegd worden; hoe minder men tot dit einde gebruikt, hoe beter.

g. De *Aftrekzels* met *Wijn* moeten in dezelfde evenredigheid zijn. Men neemt meestal op *vier Ponden*, *drie* of *vier Oncen Kruiden*. Men kan ook die zelfde hoeveelheid, of iets minder, op *twee Ponden* gebruiken, wanneer men alleenlijk in kleine *Giften*, bij voorbeeld, met één of twee lepels vol, den *Wijn* laat neemen.

h. De aangenaamheid van het uittrekkend middel maakt de verzoetende bijvoegzelen niet zoo noodzakelijk. Doch wanneer de aanwijzing der ziekte het gedoogt, kunnen aangenaame *Specerijen* mede te hulpe genomen worden.

i. De *Aftrekzels*, die met *Brandewijn* bereid worden, zijn omtrent even, als die met *Wijn*, ingericht, zoo wel ten aanzien der evenredigheid, als van de verzoetende middelen.

§. DCCLXXV.

De *Gifte* is, naar maate van het hoofdmiddel, van het uittrekkend middel, van de aanwijzingen ter geneezing, enz. onderscheiden. De *waterachtige Aftrekzels* worden met een theekop vol genomen; de *wijnachtige*

insgelijks; doch de *geestrijke* met een half of een klein roomertjen vol. Van de *Aftrekzels van Kruiden* drinkt men in zommige gevallen alleenlijk één theekop, bij voorbeeld, van het *Aftrekzel van Quasfia*; doch in andere gevallen meerdere theekoppen, bij voorbeeld, van het *weekmaakend Aftrekzel* in den Druiper.

§. DCCLXXVI.

De hoeveelheid van 't geheel laat zig moeielijk door algemeene regelen bepaalen. Zij gaat van eenige *Oncen* tot verfcheiden *Ponden.*

a. Wanneer de *Bieren* en *Wijnen*, welken men voorheen, bij wijze van *Aftrekzels*, tot dagelijkfchen *Drank* gebruikte, thans nog in de mode waren, zoo konde men een geheele ton daar van berekenen.

b. De *Aftrekzels van dierlijke* en *mijnftoffelijke zelfftandigheden*, die weleer zeer meenigvuldig waren, gaa ik voorbij, als ongewoon en krachteloos. Wat het *Aftrekzel*, met ijzer bezwangerd, betreft, waar toe ook het *Kolenzuur Gas* of de *vaste lucht* behoort, dit kan men voorzeker onder de *Aftrekzels* niet tellen; want het behoort blijkbaar onder de door kunst nagemaakte *minerale Wateren.*

§. DCCLXXVII.

Het geen onder het *Recept* gefchreven wordt, is niets minder, dan altijd één en het zelfde, daar hier omtrent verfcheiden zaaken te vermelden zijn.

§. DCCLXXVIII.

§. DCCLXXVIII.

Voor eerst, wordt daar in zomtijds melding gemaakt van de *voorbereiding* van het hoofdmiddel, als van het ſtooten, het binden in een zakjen, het beſprengen, enz.

a. De *Kruiden*, enz. worden gemeenlijk geſneden en geſtooten, zoo dat zij tot een *grof Poeder* worden, waar aan men, wanneer het tot *uitwendig* gebruik gebezigd wordt, den naam van *Species* geeft.

b. Dit ſtooten moet niet zoo verre gaan, dat daar door een *fijn Poeder* wordt, dewijl anders de *bereiding* niet zoo goed geſchiedt, wanneer men 'er de uiterſte voorzigtigheid niet bij gebruikt.

c. Men herinnere zig, dat hier geene oplosſing, maar enkel eene aftrekking, waar toe geen *fijn Poeder* noodig is, moet plaats vinden, en dat het alleen dingen uit het Plantenrijk zijn, welken men aftrekt, en die dus niet den fijnſten graad van een *Poeder* vorderen, om tot een middel ter aftrekking te kunnen dienen.

d. Men was zomtijds wel eens gewoon, wanneer eene meer verzadigde aftrekking vereischt werd, het hoofdmiddel tot een zeer *fijn Poeder* te maaken; doch het is veel raadzamer, liever iets meer van het hoofdmiddel te neemen, om het uitpersſen niet noodig te hebben.

e. Ik heb reeds gezegd, dat het *Spiesglas* en andere *mijnſtoffelijke zelfſtandigheden*, als mede de *dierlijke*, niet tot *Aftrekzels* genomen worden. Het waren deeze zelfſtandigheden, welken men eigentlijk in zakjens of tot poppen (*ſindones*) te zamen bond, op dat zij zig niet op den bodem van het vat zouden ver-

zamelen, en dus een gestadig omroeren noodzakelijk maaken.

f. Tegenwoordig is deeze manier, om de *Kruiden* in een zakjen bij één te binden, alleen in *uitwendige Aftrekzels* nog gebruikelijk, gelijk wij hier na zien zullen.

g. Het besprengen der hoofdstoffen met een voorbereidend vocht, het welk de ontwikkeling der geneeskracht bevordert, is niet zoo zeer noodzakelijk, dewijl men liever een zamengesteld middel ter uittrekking neemt. Intusschen kan het besprengen met kookend water, in *waterachtige Aftrekzels*, nog wel zijne nuttigheid hebben, wanneer *Basten* en andere *harde zelfstandigheden* moeten worden afgetrokken. Men kan dit echter in zulk een geval gerustelijk aan den Apotheker overlaaten.

§. DCCLXXIX.

Vervolgens schrijft ook de Arts onder het *Recept* het vat voor, het welk ter *bereiding* noodig is, wanneer zulks in het bijzonder verdient vermeld te worden, en niet eene gewoone Scheikundige glazen fles hier toe genomen wordt.

§. DCCLXXX.

Voorts wordt melding gemaakt van de *infusie* of *aftrekking*. Deeze geschiedt of koud of warm. Het eerste vindt plaats in de *wijnachtige* en *geestrijke Aftrekzels*; het andere in de *waterachtige*, hoe zeer ook zommige van dezelven met koud water bereid worden.

a. De

a. De *wijnachtige* en *geestrijke Aftrekzels* zouden door de warmte hunne vluchtige deelen verliezen; dus worden zij met koude uittrekkende middelen bereid, vooral de laatstgemelden. Wanneer de *wijnachtige* warm bereid worden, is zulks altijd een misflag. Men wil wel door geflotene vaten het vluchtige behouden, maar de deelen van den *Wijn* zijn doch eenmaal ontbonden.

b. Wij zullen bij vervolg zien, dat de *uitwendige* of *heelkundige Stovingen* dikwils met *warmen Wijn* bereid worden; doch dit is niet overeenkomftig met de grondbeginzelen der Scheikunde. Wanneer men eene warme *wijnachtige Stoving* noodig vindt, kan men bij het warm *waterachtig Aftrekzel* kouden of laauwen *Wijn* voegen.

c. Dewijl men door de warmte de werkzaame deelen van het uit te trekken hoofdmiddel het minst verliest, en ook het *Water* even zoo krachtig, ja nog gefchikter ter aftrekking is, als het bevoorens was, zoo worden de meefte *Aftrekzels*, die enkel de gom- en harstachtige deelen, als mede iets van het olieachtige moeten uittrekken, met *warm Water* bereid; hoe zeer iets van het zoogenaamde *Characteristieke*, of van den *Spiritus rector*, door de warmte verloren gaat.

d. Door eene nog grootere warmte, vooral door het kooken, wordt van die beftanddeelen, welken het *koud Water* niet zoude opneemen, nog meer ontwikkeld, vooral het harstachtige. Deeze beftanddeelen zijn zekerlijk in het *Water* vreemd, en de warmte is alleen oorzaak, dat zij zig niet van het *Water* affcheiden, maar daar in blijven, tot zoo lang het koud wordt.

 e. Om

e. Om deeze reden wordt de geneeskracht der *Planten*, die op harst- en olieachtige deelen berust, met *warm* of zelfs met *kookend Water* uitgetrokken, wanneer 'er *Water* toe gebruikt moet worden.

f. Doch wanneer het *Aftrekzel* in dier voegen is bereid geworden, en de deelen harstachtig zijn, zoo zinken zij, na het koud worden, op den grond, en het ware dus te wenfchen, dat alle zulke *Aftrekzels* altijd warm werden ingenomen, op dat zig niets van het zelve zoude kunnen affcheiden.

g. Dewijl echter deeze beftanddeelen meer of min van eenen verhittenden aart zijn, en daar door in koortfen, ontfteekingen, en dergelijken, ongefchikt, zoo gebruikt men meestal ter uittrekking dat middel, het welk enkel de gomachtige deelen ontwikkelt, en tevens de vluchtige *charaćteristieke* deelen, of den *Spiritus rećtor*, opneemt, waar op de geneeskracht in zommige gevallen eeniglijk berust. Dit middel is het *Water*, en wel het *koude Water.*

h. Een merkwaardig voorbeeld van dien aart zien wij in het *koud Aftrekzel der Kina*, het welk met *koud Water* bereid, en zelfs in die gevallen, in welken alle harstachtige deelen fchaden zouden, ongemeen dienftig is.

i. Het is te beklagen, dat het zoogenaamde *wezentlijke Zout*, het welk, door middel van wrijving in *koud Water*, uit allerleie dingen, tot het Planten- en Dierenrijk behoorende, verkregen wordt, niet meer gebruikelijk is; want het zoude ons veele *Aftrekzels* befpaaren, hoe wel zekerlijk het harstachtige mede daar in door het wrijven ontwikkeld is.

§. DCCLXXXI.

§. DCCLXXXI.

Al verder wordt onder het *Recept* ook wel gemeld *de tijd*, hoe lang de hoofdmiddelen met de uittrekkende middelen trekken moeten, en of zulks *met* of *zonder warmte* gefchieden moet.

a. Dit behoort eigentlijk tot het voorgaande, en is als een vervolg daar van te befchouwen.

b. Zonder warmte gefchiedt de aftrekking, wanneer men flechts een zagt, een niet diep doordringend, een niet met de beftanddeelen zeer bezwangerd, een niet zeer *harst* en *olieachtig Aftrekzel* begeert.

c. Ook is dit alleen noodig, wanneer de hoofdftof haare krachten aan het uittrekkend middel gemakkelijk mededeelt, zoo dat 'er niets verder toe behoort, om 'er de kracht van te bekomen.

d. Van de anders te vreezen ontwikkeling van het harstachtig, of van eenig ander niet zeer te pas komende beftanddeel, als mede van het verlies der vluchtige en werkzaamfte deelen, bij den *Wijn* en *Brandewijn*, is reeds te vooren gefproken.

e. Eene warme aftrekking is in de tegenovergeftelde gevallen noodig, gelijk mede, wanneer de aftrekking haast heeft.

f. Dezelve wordt bekomen, wanneer men het warm uittrekkend middel beftendig in zulk eenen graad van warmte houdt, als te vooren heeft plaats gevonden, of wanneer men het in den zonnefchijn, op een oven, bij het vuur, of in een zandbad, enz. laat blijven, naar maate deeze of geene verwarming noodzakelijk geöordeeld wordt.

g. Tevens moet men in acht neemen, om de ftoffen van tijd tot tijd om te fchudden.

 h. De

h. De tijd, hoe lang het trekken moet voortduuren, wordt meestal bij uuren, dagen, enz. opgegeven, naar maate der gesteldheid van het hoofdmiddel en van het bedoelde einde.

i. Zomwijlen voegt men 'er bij, dat het uittrekkend middel de kleur, den smaak, de reuk van het hoofdmiddel moet bekomen hebben, om het *Aftrekzel* voor volkomen gereed te kunnen houden. Dit is echter zeer zelden een regel, waar naar men zig te gedragen heeft.

k. Het vat, waar in de trekking geschiedt, wordt doorgaans gesloten, ten ware de aart der zaak zulks niet gedoogt, gelijk in geval van gisting.

§. DCCLXXXII.

Men maakt ook onder het *Recept* melding van de *zuivering*, waar zulks noodig is, of door het laaten stilstaan van het vocht, of door het doorzijgen of laaten doorvloeijen van het zelve.

a. Het is niet noodig eene *zuivering* te doen, wanneer de stoffen niet al te ligt zijn, zoo dat men dezelven kan afgieten, en het overige door eene zeef of een vloeipapier kan laaten doorloopen.

b. Zij is derhalven ook niet noodig in *Aftrekzels van Kruiden*, waar men het vocht voorzigtig moet afgieten, of door eene voor de tuit of pijp gebondene schoone lap linnen laaten doorloopen, gelijk ten aanzien van zulke *Kruiden* en *Bloemen*, die fijne vezelen met zig voeren, gebruikelijk is.

c. Wanneer men een wel verzadigd *Aftrekzel* verlangt, en 'er zig niet aan bekreunt, of het een weinig troebel is, vooral wanneer de hoofdmiddelen veel

van

van het aftrekkend middel inzuigen, zoo laat men dezelven, na het doorzijgen door een wollen lap, nog uitdrukken, om alle kracht te behouden, al zoude zelfs het *Aftrekzel* daar door een weinig dik worden. Dit is het geval in *waterachtige Aftrekzels*, en in *Wijnen*, die op fpecerijachtige dingen getrokken hebben. De laatstgemelden zijn thans niet meer in gebruik.

d. De *geestrijke Aftrekzels* laat men meestal door vloeipapier doorloopen, en dezelve worden daar door zoo helder gemaakt, als mogelijk is.

e. Men wagte zig echter, om de *Aftrekzels*, die niet zoo warm gebruikt moeten worden, niet eerder door te zijgen, voor dat zij koud zijn geworden, op dat zij niet te veel van hunne vluchtige deelen verliezen.

§. DCCLXXXIII.

Onder het *Recept* vermeldt men wijders de *bijvoegzelen*, tot verbetering van den fmaak, en vermeerdering der geneeskracht; en laatftelijk het vat, waar in de Apotheker het middel geven moet.

a. Het verftaat zig, dat de bijvoegzels, die deeze eigenfchappen hebben, zomtijds onder de *Ingrediënten* zelven, die uitgetrokken worden, te vinden zijn, gelijk het *Zoethout*.

b. Het vat is natuurlijker wijze een glas of een fles, of zelfs zomtijds meer dan één.

§. DCCLXXXIV.

Dewijl het intusfchen dikwerf gebeurt, dat alleenlijk de hoofdmiddelen uit de Apotheek worden voorge-

geschreven, en het *Aftrekzel* aan 't huis van den Zieken bereid wordt, zoo wordt van het opgegevene in §. DCCLXXVIII. tot §. DCCLXXXI. in het *Recept* als dan geene melding gemaakt, daar het zelve geene plaats kan vinden.

a. Dit is vooral niet noodig, wanneer eenige *Kruiden*, om af te trekken, worden voorgeschreven, als welk *Aftrekzel* door den Zieken of zijne huisgenooten bereid wordt.

b. Andere *Aftrekzels* kunnen ook door den Zieken bereid worden, gelijk vooral met *Kruiden*, op *Wijn* of *Brandewijn* getrokken, plaats heeft.

c. In zulke gevallen wordt de onderrichting, welke men anders gewoon is aan den Apotheker te geven, den Zieken mondeling medegedeeld.

§. DCCLXXXV.

Het blijft dus in zulke gevallen meestal bij het Voorschrift, om de hoofdmiddelen te stooten en te snijden, zomtijds ook om dezelven in een zakjen te binden, wanneer men dit laatste noodig vindt in de Apotheek te laaten doen.

a. Wanneer de *Kruiden*, enz. moeten klein gesneden worden, zoo schrijft men: *Incidantur*, (*incid.*). Wanneer zij moeten gestooten worden, noemt men het: *Contundantur*, (*contund.*). Wanneer dit beide noodig is, wordt het beide aangewezen door de woorden, *incid. & contund.*

b. Wanneer het binden in een zakjen in de Apotheek geschieden moet, zoo schrijft men: *Includantur in sindonem*, ook wel, *Includantur in nodulum*, (*includ. in sindon.* of *includ. in nodul.*).

c. Daar

c. Daar op noemt men het papier of de doos, waar in de *Kruiden*, tot een *grof Poeder* gemaakt, moeten afgegeven worden. Men zet dus: *D. in chart.* of *D. in ſcatul.*

d. Het *Miſce* of *M.* wordt 'er zelden bij bevolen; dewijl het van zelf ſpreekt.

e. Zoo weet ook de Apotheker reeds, zonder dat men het behoeft aan te wijzen, dewijl de *Signatuur* hem het gebruik der *Kruiden* leert, dat dezelve niet tot een zeer *fijn Poeder* gemaakt moeten worden. Wil men het echter aanwijzen, zoo zet men: *Incidantur & contundantur groſſo modo*, (*incid. & contund. gr. mod.*).

§. DCCLXXXVI.

De *Signatuur* wijst voor eerst de benaming der *Kruiden* of van het *Aftrekzel* aan.

a. Wanneer het alleenlijk *Kruiden* zijn: *openende Kruiden*, *maagverſterkende Kruiden*, enz.

b. Wanneer het een gereed gemaakt *Aftrekzel* is: een *ontlasting-verwekkende Drank*; een *bloedzuiverende Drank*; *maagverſterkende Kruiden-wijn*, enz.

§. DCCLXXXVII.

Ten aanzien van de eerstgemelden wordt eerst de wijze van *bereiding*, en vervolgens de wijze van het *gebruik*, opgegeven; doch bij het laatstgemelde wordt blootelijk aangewezen, hoe het gebruikt moet worden.

a. Wanneer de Zieke of zijne aanhoorigen het *Aftrekzel* zelve bereiden moeten, en men het niet op eene

eene mondelijke onderrichting wil laaten aankomen, zoo zet men onder het *Recept*, hoe men daar mede moet te werk gaan; bij voorbeeld, hoe veele uuren het trekken moet; met welke uittrekkende middelen het moet worden gereed gemaakt; of 'er *Suiker*, en dergelijke, bij moet genomen worden; en al het geen verder de wijze van gereed maaken betreft.

b. Daar op volgt de wijze, om het middel te gebruiken; de Gifte; de tijd; en het geen verder noodig zoude mogen zijn, te herinneren.

c. Het geen 't gebruik betreft, moet ook gemeld worden ten aanzien van *Aftrekzels*, die geheel gereed uit de Apotheek komen.

§. DCCLXXXVIII.

De nuttigheid der *Aftrekzels* is zeer groot, doch Kinderen en vieze Menfchen vinden 'er zelden behaagen in. Zij zijn uitneemend gefchikt, om de werkzaame deelen uit de *Planten* uit te trekken, zonder dat dezelve tevens geperst worden. Dewijl zij dus als een *Drank* ingenomen, en gemakkelijk onder onze *Vochten* vermengd worden, doen zij in die gevallen, in welken zulks vooral noodzakelijk is, heerlijken dienst, fchoon 'er echter eenige tijd toe behoort. Wanneer een vaardig en krachtig-werkend middel vereischt wordt, zijn zij zekerlijk de meest gefchikte niet.

a. Zeer nuttig is deeze form in fleepende ziekten, in welken het op de opening der ingewanden, op de aanhoudende bevordering der ontlasting, op de verfterking der vaste deelen, op de verzagting der pis, enz. aankomt.

b. Bij-

b. Bijzonderlijk in den Druiper is de nuttigheid van een *weekmaakend* en *verzagtend Aftrekzel* allerduidelijkst, en in veele honderde gevallen door de ondervinding bevestigd; waar toe ontwijffelbaar zoo wel de form, als het Geneesmiddel zelf, het hunne toebrengen.

c. Daarentegen wordt het door het herhaald gebruik zeer ligt walgelijk, vooral wanneer het of in 't geheel niet eenigzints zoet gemaakt is, of het zoet 'er tot walgens toe is bijgevoegd; het zij dat de Zieke zig tegen dit onaangenaame inzet, of ook in eene zekere bekommering over zijnen toeſtand is, zoo dat hij blijde is, als hij maar beter wordt. Dit is het geval in den Druiper, waar in de Lijder de voordeelige uitwerkingen der *Aftrekzels*, met mijne wijze van behandelen zoo zeer overeenkomſtig, ondervindt.

d. De Lijders in de meeſte ſleepende ziekten willen ook gaarne aan de *bereiding* hunner Geneesmiddelen eenig deel hebben, en voor zulken is deeze form, wanneer het *Aftrekzel* niet geheel in de Apotheek bereid wordt, zeer gewenscht, en zij vermaaken zig recht met hunne *Thee*, *Kruiden-wijn*, enz.

§. DCCLXXXIX.

Zie hier een paar voorbeelden tot opheldering der gegevene onderrichtingen.

℞. *Cort. Peruv. opt.* ℥i.
Rad. Gentian. rubr. ʒvi.
Flaved. Cort. Aurant. ʒii.
Incid. D. S. Verſterkende Kruiden, om met een fles Wijn drie dagen en nachten lang te laaten

ten trekken, en dan twee maalen daags een roomer vol zagt af te gieten en in te neemen.

a. Dit is het bekende Voorſchrift van den beroemden WHYTT, met eene kleine verandering.

b. Alle drie de *Ingrediënten* zijn hoofdmiddelen, en wel van een verſterkend vermogen.

c. De *Wijn*, waar van men zoo veel afgiet, als men noodig heeft, om de *Kruiden* in de fles te doen, is het middel ter aftrekking.

d. Men kan het ook meestal als een voortreffelijk middel ter verſterking beſchouwen, wanneer men daar toe goeden ouden *Rhijnſchen Wijn* neemt.

e. Men heeft hier ook de gewoone manier niet noodig, om, namelijk, een papier over de fles te binden, en daar in gaten te prikken.

§. DCCXC.

℞. *Fol. Malv.* ℥ iv.
Rad. Altheae. ℥ i.
Semin. Cannab. ℥ iii.
Inc. & cont. D. in chart.
S. *Een bloedzuiverend Aftrekzel; een goede eetlepel vol, op vier of zes koffijkoppen Water, voor en namiddags langzaam te drinken.*

a. Deeze is de gewoone *Drank* in den Druiper, die, zomwijlen met eenige veranderingen, bijna dagelijks door mij voorgeſchreven wordt; en bovendien bij eene meenigte Zieken, die 'er zig van bedienen;

zom-

zonder eens een Geneesheer om raad te vraagen, in gebruik is.

b. Van dit middel maak ik in alle drie de tijdperken van den Druiper gebruik, vermits het in elk derzelven van dienst is.

c. Het ware hoofdmiddel is het *Hennipzaad*, het welk even zoo veel uitwerken kan, als dertig andere dingen, en dus ook door mij, in zulke omstandigheden, aan de gemeene lieden wordt aangeprezen.

d. De beide andere *Ingrediënten* zijn bijkomende *Bases*; alom bekende, slijmachtige, weekmaakende en verzagtende *Planten*.

e. Ik neem dezelven daar bij, op dat het *Hennipzaad* niet op zig zelven staa, en ik deeze *Kruiden* met meerder voegzaamheid onder de anders ongeschikte benaming van *Aftrekzel* zoude kunnen brengen.

§. DCCXCI.

℞. *Rad. Gentian. rubr.* ʒiv.
Flaved. Cort. Aurant. ʒiii.
——— ——— *Citr.* ʒi.
Inc. gr. m. infund. in
Aq. fervid. ℥xii.
Macer. per 11 *hor. Col. s. express.*
D. S. Een maagversterkende Drank; alle morgen en avond een kleine theekop vol te neemen.

a. Dit is, met eenige verandering, het *Londonsch bitter Aftrekzel*, het welk tot het opgegeven doeleinde uitneemend geschikt is.

 b. De

b. De *Gentiaan-wortel* en *Oranje-ſchillen* zijn bijkomende *Baſes*, of, zoo men wil, de laatſten zijn een hulpmiddel van de eerſten.

c. De *Citroen-ſchillen* zijn een middel ter verbetering; want zij geven eenen aangenamen ſmaak.

d. Hier is ook gedacht aan den regel, dat de *Ingrediënten* te zamen een rond en effen getal moeten uitmaaken.

e. Dit *Aftrekzel* wordt geheel en al in de Apotheek bereid.

✤ ✤ ✤
✤ ✤
✤

ZE-

ZEVEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van de gekookte Dranken, (Decoctum, Apozema).

§. DCCXCII.

De *gekookte Drank* is een *inwendig* en *vloeibaar* Geneesmiddel, het welk aan het *Aftrekzel* zeer gelijkvormig is, doch door kooken bereid wordt.

a. Hier in verschilt dezelve van het *Aftrekzel*, als het welk zonder eenig kooken, ten hoogsten door een zagt opkooken, bereid wordt.

b. Men noemt het ook wel een *Afkookzel*, in 't *Hoogduitsch*, *Absud*; het welk echter niet zoo verstaanbaar is, en het *inwendig* gebruik niet aanwijst.

c. Het wordt ook wel een *Drank* (*Haustus* of *Potio*) genoemd, wanneer het slechts in ééne *Gifte* bestaat. Ik zie echter niet, waarom het, uit verscheiden *Giften* bestaande, ook niet den naam van een *Drank* met gepastheid zoude kunnen voeren.

d. Wanneer het met *Brandewijn* bereid is, noemt men het ook wel eene *Tinctuur*; welke benaming echter geheel ongeschikt is, dewijl men ook in de Apotheek *Tinctuüren* heeft, doch die van de eerstgemelden zeer onderscheiden zijn, als eeniglijk droppelswijze genomen wordende.

e. Wanneer zij met dierlijke zelfſtandigheden bereid worden, noemt men ze ook wel *Soepen*, (*Juscula*,) doch deeze zijn bij ons niet meer in gebruik.

f. Wanneer de hoofdmiddelen nog eens opgekookt worden, noemt men dit *een tweede gekookte Drank*, (*Decoctum ſecundarium* of *Bochettum*,) hoedanig die geene is, welke van de overgeblevene *Sarſaparil* nog eens gekookt wordt.

g. Wanneer een *gekookte Drank*, om te drinken, genomen wordt, heet dezelve ook wel *Ptiſana*; doch deeze benaming is geheel buiten gebruik geraakt.

h. Van de *uitwendige Decocten* onderſcheidt de *gekookte Drank* zig daar door, dat de laatstgemelde beſtemd is om gedronken te worden. De *uitwendige Decocten* ontfangen ook hunne benaming naar derzelver gebruik, als *Stovingen*, *Baden*, enz.

§. DCCXCIII.

De *ſtoffe* is hier dezelfde als in de *Aftrekzels*; namelijk, het hoofdmiddel, het welk gekookt wordt, en het aftrekkend middel, waar mede het gekookt wordt. Men kan daar bij ook rekenen de tweeërleie bijvoegzels, van welken bij de *Aftrekzels* gewag gemaakt is.

§. DCCXCIV.

De hoofdmiddelen worden uit alle de drie Rijken der Natuur genomen; zoo dat zelfs, bij voorbeeld, de *Hartshoorn* en de *opſlorpende Aarden* zomwijlen daar toe genomen worden. Over 't algemeen kunnen die zelfſtandigheden, welke, of bijna niet, of in 't ge-

geheel niet, in een *Aftrekzel* haare geneeskragt mededeelen, tot *gekookte Dranken* gefchikt zijn.

a. De hoofdzakelijkfte zijn altijd dingen uit het Plantenrijk, en wel de hardere en digtere, die hunne werkzaame deelen niet zoo ligt door enkele aftrekking laaten vaaren, hoedanige vooral de *Houten*, als mede zekere *Basten* en *Wortelen* zijn. Zelfs de *Tslandfche Mosch* is gefchikt om gekookt te worden, fchoon zij enkel uit *Bladeren* beftaat.

b. Uit het Dierenrijk bedienen zig de *Franfchen* zeer veel van *Adderen*, *Kreeften*, enz. tot *Soepen*, doch welke bij ons niet in gebruik zijn.

c. De *Hartshoorn* verfchaft zekerlijk een meer of min *geleiachtigen gekookten Drank*, die ook in zekere gevallen zijne bijzondere nuttigheden heeft, doch gemeenlijk aan het huis van den Zieken bereid wordt.

d. Uit het Rijk der Mineraalen worden zomtijds de *opflorpende Aarden* tot *gekookte Dranken* genomen, gelijk dit in het verbeterde *Decoctum album Sydenhami* plaats heeft: ook zijn nog eenige Artfen zeer voor den *gekookten Drank* uit *levende Kwik*, waar in zij misfchien ook wel gelijk hebben. Van het *Spiesglas* verwagt ik geene andere geneeskrachtige uitwerkzelen, dan die men met veel meer zekerheid door middel van andere *bereidingen* bekomen kan.

§. DCCXCV.

De uittrekkende middelen zijn vooral de *waterachtige*. De *Wijn* wordt zelden tot deeze form genomen. De *geestrijke* zijn thans niet meer in gebruik; dewijl *Wijn* en *Brandewijn* door het kooken te veel verliezen.

a. Het *Water* is natuurlijker wijze het beste, als het welk door het kooken zijne kracht niet verliest, schoon het wel in hoeveelheid vermindert; waarom men ook zomtijds geslotene vaten gebruikt, of het verminderde door nieuwe bijgieting aanvult, wanneer zulks noodig is.

b. Dewijl echter dikwils het einde der afkooking daar door bepaald wordt, tot dat eene zekere hoeveelheid *Water* verkookt is, wordt het wegdampende niet altijd weder aangevuld, en aan het kooken in opene vaten de voorrang gegeven.

c. Een *afgetrokken Water* dient niet tot *bereiding* van eenen *gekookten Drank*, dewijl de kracht daar van door het kooken verloren gaat.

d. Men neemt meestal *Rivier-water*, of goed *Regen-water*, tot het kooken van *Dranken*, dewijl dezelve geene *drabbige stoffe* in zig bevatten, die voor de ontwikkeling der werkzame deelen juist niet gunstig is, hoe zeer het kooken dusdanige stoffe zeer verbetert.

e. *Honig* daar in te mengen, om de *Mulsa* der Ouden voort te brengen, is niet raadzaam, en ook niet gebruikelijk, dewijl zulks den *gekookten Drank* winderig maakt, en zelfs aan gisting blootstelt.

f. *Wijnen* en *geestrijke Dranken* neemt men thans in *gekookte Dranken* niet meer, ten minsten uittermaten zelden, en het geeft altijd eene wanstaltige gedaante.

g. Met *Most* wordt bij ons niets bereid.

h. Het moeielijk kooken in scheikundige flesfen is even min gebruikelijk.

§. DCCXCVI.

§. DCCXCVI.

Het kooken is gedeeltelijk dienstig om de werkzame deelen naar buiten te brengen, gedeeltelijk ook nadeelig, wanneer men te sterk kookt, dewijl daar door veel verloren gaat, en meenigmaalen deelen uitgetrokken worden, waar mede de Zieke niet gediend is.

a. Eene zachte kooking, schoon wat langer duurende, verdient dus altijd den voorrang.

b. Wanneer het zig schikken kan, behoort men zig van zoodanig middel te bedienen, waar door de verlangde deelen het voegzaamst worden uitgetrokken. Het *Water* trekt de gomachtige en zoute deelen uit; de *Brandewijn* de harst- en olieachtige; doch de *Wijn* trekt de eerstgemelde en gedeeltelijk de laatstgemelde uit, naar maate dezelve veel *Wijngeest* in zig bevat.

c. Vermits de *Wijn* en *Brandewijn* het kooken niet verdragen kunnen, zonder zelfs gedeeltelijk hun vermogen van uittrekken te verliezen, zoo moet men zig daar van enkel tot een *Aftrekzel* bedienen, het welk in geslotene vaten, door middel van warmte, bereid wordt.

d. Dewijl echter dit middel van uittrekking niet altijd gepast is, dewijl het op zig zelven reeds hitte verwekt, en de koorts vermeerdert enz., zoo tracht men ten minsten het gevaar, waar mede een geestrijk uittrekkend middel ons bedreigt, voor te komen, en laat dus, door middel van kooking met *Water*, de gemelde deelen uittrekken.

e. Men houde echter hier bij in 't oog, het geen hier vooren gezegd is van de afscheiding der harstach-

tige deelen in een kookend of warm *waterachtig Aftrekzel*, wanneer het zelve koud wordt.

§. DCCXCVII.

Dikwils is het maaken tot een *Poeder*, of het vooraf weeken in koud of warm *Water*, geschikt, om de hoofdmiddelen door een maatig kooken te doen uittrekken.

a. Wanneer eene zelfstandigheid tot een *fijn Poeder* gemaakt is, zoo kan natuurlijker wijze het *waterachtig uittrekkend middel* gemakkelijker in het zelve indringen; ten minsten moeten de harde en digte deelen dusdanig eene werktuiglijke voorbereiding ondergaan, gelijk vooral het geval is in de *Houten*, die daarom geraspeld gebruikt moeten worden.

b. Ook is het weeken voor het kooken in harde zelfstandigheden gebruikelijk, dewijl dezelve daar door vooraf zacht gemaakt, en tot eene gemakkelijkere uittrekking voorbereid worden.

§. DCCXCVIII.

In *gekookte Dranken* let men ook op den aard van het hoofdmiddel, of het sterk kooken verdragen kan, zonder veel te verliezen, of eene geheel andere natuur aan te neemen.

a. De specerijachtige middelen, en vooral het krachtige gedeelte derzelven, vervliegen door het kooken.

b. De *Uijen*, de *Hazenoot-bladeren*, waar die nog gebruikelijk zijn, verliezen door het kooken hunne scherpte, en werken enkel tot afdrijving van het *Water*.

c. Zoet-

c. Zoethout wordt door lang kooken bitter.

d. Senebladeren moeten ſlechts eenmaal opkooken; doet men het meermaalen, zullen zij krimpingen verwekken, en niet zoo zacht de ontlasting bevorderen.

e. Rhabarber, lang gekookt, wordt meer zamentrekkend.

f. Slijmachtige dingen van *Wortelen*, *Zaaden*, enz. worden, door lang kooken, zeer taai.

g. Bittere dingen worden, door het lang of ſterk kooken, ongemeen walgelijk.

h. De *Kwik* verliest, door het ſterk kooken in opene vaten, haare bolletjes.

i. Verſche Kruiden ontwikkelen hunne harstachtige deelen in eene mindere warmte, dan wanneer zij reeds oud zijn.

k. Wanneer men verſcheidene deelen kookt, kan het gebeuren, dat het één de ontwikkeling van het ander belet, en dat zij ongelijk uitgetrokken worden. Zoo is het ongeſchikt, om zeer dichte en harde *Houten* te zamen met verſche en weeke *Kruiden* te kooken.

§. DCCXCIX.

Nopens de bijvoegzelen van beiderleien aard geldt het zelfde, het geen wij van de *Aftrekzels* gezegd hebben.

§. DCCC.

Wanneer een *gekookte Drank* eene voorafgaande *Aftrekking* vordert, wordt dezelve een *Decocto-In-*

fusum genoemd, doch ik zoude het een *afgetrokken* en *gekookten Drank* noemen.

§. DCCCI.

Onder de zelfstandigheden, welken men tot *gekookte Dranken* gebruikt, is een groot onderscheid in den tijd, dien zij tot kooken vereisschen; het geen men wel in 't oog moet houden, wanneer 'er verscheiden in een *Kookdrank* gedaan worden.

a. Wanneer *Zwavel*, *Steenen*, enz. gekookt werden, zouden zij eenen langen tijd van vier, zes of meer uuren vereisschen.

b. Even zulk een lange tijd is 'er noodig tot *Hartshoorn*, en zoortgelijke zelfstandigheden uit het Dierenrijk. De harstachtige, maar digte, harde, en niet versche *Houten*, *Basten*, *Wortelen*, neemen mede zoo veel tijd weg, en vereisschen zomtijds eene voorafgaande weeking.

c. Die zelfde dingen uit het Plantenrijk, die niet zoo hard en digt, en meer versch zijn, hebben één of twee uuren noodig.

d. Eveneens is het ook gelegen met *Peulvruchten* en allerleie zoorten van *Graanen*, welken men tot verzagten, verdikken, *Water* afdrijven enz., gebruikt.

e. De zagtere dingen uit het Plantenrijk, bij voorbeeld, de weeke, verkoelende, voedende, openende *Wortelen*, gelijk ook eenigen, die meer harstachtig zijn, worden naauwlijks een uur gekookt; als mede de mergachtige, zoete, zuure, scherpe *Vruchten*.

f. De *Kruiden* en *Bladeren*, die een weinig vaster zijn,

zijn, en tot weekmaaken, verdikken, verkoelen, openen dienen; zoortgelijke, maar niet ſlijmachtige *Zaaden*, *Houten*, *Wortelen* en *Basten*, die van eene niet gemakkelijk te ontwikkelen ſpecerijachtigheid voorzien zijn, zullen binnen een half uur hunne werkzame deelen van zig afgeven.

g. De teederſte deelen der *Planten*, als de *Bloemen*, de *ſpecerijachtige* en *Wondkruiden*; de *Zaaden*, *Beziën* enz., die van gelijken aard en van een week maakzel zijn; voorts de *Senebladeren*, *Rhabarber* en *Zoethout*, en de *Wortelen* en *Zaaden*, die veel ſlijm geven, moeten ſlechts een vierde van een uur gekookt worden.

h. Zommige van dezelven, vooral de verſche en weeke, moeten eerst bij den *gekookten Drank* gedaan worden, wanneer die van het vuur genomen, maar nog heet is, ten einde daar mede te kunnen worden afgetrokken.

§. DCCCII.

De *orde*, waar in de *Ingrediënten* geplaatst worden, wordt naar de langduurigheid van het kooken bepaald: dien overeenkomſtig worden het allereerst genoemd, die het langst kooken moeten, tot dat men, al afdalende, komt tot die geenen, welke ſlechts een vierde van een uur gekookt, of onder den van het vuur afgenomen en nog heeten *Kookdrank* gemengd worden.

a. Dit is zekerlijk regelmatig; maar hoe veele Artſen geven 'er wel acht op? Juist de zulken, die het meest voor het mengen zijn, weten 'er het minst van, en zijn doorgaans in de Kruidmengkunde de onkun-

kundigsten. Het is dus geen wonder, wanneer deeze regel ter zijde gesteld, en de *Ingrediënten* naar het grooter en kleiner gewicht gerangschikt worden.

b. Dewijl intusschen de onderscheidene zelfstandigheden, die tot *gekookte Dranken* gebruikt worden, eene zoo zeer verschillende langduurigheid van kooken, en een hemelsbreed verschillenden graad van warmte, vorderen, zoo dat zij niet anders, dan op onderscheiden tijden, op vuur gezet moeten worden, het geen den Geneesheer behoort bekend te zijn; zoo bezeft men gemakkelijk, dat niets zoo zeer tegen de misslagen van dien aart beveiligt, als de eenvouwdigheid. Want, wanneer men veelerleie dingen poogt onder één te mengen, ziet men deeze wezentlijke verscheidenheid ligtelijk over het hoofd.

c. In 't bijzonder echter verdient een gering getal van *Ingrediënten*, en van de zulken, die men wel kent, noodwendig den voorrang, dewijl het vuur 'er altijd eene zekere verandering aan toebrengt, en dezelven, of krachteloos, of zelfs schadelijk maaken kan.

d. Een hoofdregel staat nog in aanmerking te neemen: dat de *Senebladeren* niet met den *Kookdrank* gelijk moeten kooken, maar eerst, als de *Drank* van het vuur genomen is, 'er onder gemengd worden, of ten hoogsten eenmaal daar mede moeten opkooken. Op dit punt vergist zig meenig Geneesheer, en overlaadt zijnen *gekookten Drank* met de schadelijke en harstachtige deelen der *Senebladeren*.

e. Even noodzakelijk is het op te merken, dat de slijmbevattende middelen slechts weinig kooken moeten, om geen taai slijm, of zelfs eene olie af te geven, het welk anders alleen door het persfen veroorzaakt

zaaks

maakt wordt. Zulke dingen moeten dus nooit in *gekookte Dranken* komen, of 'er moet zeer voorzigtig mede worden omgegaan.

f. Dit gaat echter niet door ten aanzien van reeds ontwikkelde en als verharde *Gommen*, bij voorbeeld, de *Arabische Gom*, welke niet, zonder opkooken, tot eene gelijke ontbinding gebragt wordt.

g. De *Planten*, die *Specerijën* bevatten, of de *Specerijën* zelve, moeten niet te lang kooken, of zelfs in 't geheel niet kooken, dewijl zij anders te zeer vervliegen.

§. DCCCIII.

Hoe lang de hoofdmiddelen gekookt moeten worden, wordt op tweeërleie wijze bepaald: of naar de vroegere of latere ontwikkeling der geneeskrachten; in welk geval, gelijk gezegd is, de hardere en digtere over de twee, vier en zes uuren moeten kooken; terwijl de verdere *Ingrediënten*, naar maate zij hun werkzaam vermogen mededeelen, daar bij gevoegd worden; ook wel het verkookte *Water*, door eene geëvenredigde bijgieting, weder wordt aangevuld; of door het verkooken van het *Water* tot eene zekere hoeveelheid, waar uit men afneemt, dat de begeerde uittrekking bewerkt is.

a. Deeze tweeledige manier moet wel in aanmerking genomen worden. In kortduurende afkookingen, bij voorbeeld, van de *Kina*, *Graswortel* en *Wortel van Paardenbloemen* enz., is het verkooken het gewoone kenmerk der genoegzame uittrekking. Doch ten aanzien der *Houten*, in welken eene zeer verzadigde uitdamping verlangd wordt, wordt meestal het

het kooken naar den tijd afgemeeten, en het *Water* altijd aangevuld.

b. Men kan het voor het overige op den Apotheker, als in deezen meest kundig en geöeffend, laaten aankomen, en door de weinige letteren, *l. a.*, aan hem te kennen geven, dat men het op hem laat berusten. Ten minsten dit is beter, dan eenen misslag te begaan.

§. DCCCIV.

Op het vat komt oneindig veel aan, namelijk, of het gesloten is of niet; of men het in een waterbad kookt, of 'er koolen onder legt, enz.

§. DCCCV.

De evenredigheid van het *Water*, of verdere gewoone middelen ter uittrekking, tot de hoofdmiddelen, als mede de evenredigheid der bijvoegzelen van de eerste of tweede zoort, is ten naasten bij dezelfde, als ten aanzien der *Aftrekzels* is opgegeven geworden; alleenlijk is zij doorgaans iets grooter, vooral wanneer van het *Water* een weinig verloren gaat, zonder weder aangevuld te worden.

§. DCCCVI.

Een tweede *Kookdrank* (*Decoctum secundarium*) bereidt men, wanneer men op de tot den eersten *Drank* gebruikte *Kruiden* nog een derde meer *Water* giet, en dan een derde over de helft verkookt, gelijk zomtijds bij *bloedzuiverende Houten* plaats heeft.

§. DCCCVII.

§. DCCCVII.

De *Gifte* en *geheele hoeveelheid* hebben ook niets bijzonders, uitgenomen dat de *Gifte* gewoonlijk niet zeer ſterk is, en uit hoofde der moeielijke *bereiding* niet weinig op eens gemaakt wordt.

a. Dewijl door het kooken meer ontwikkeld wordt, en wel zulke dingen, die van eenen harstachtigen aart zijn, en dus met omzigtigheid gegeven moeten worden, zoo is de *Gifte* meestal een weinig kleiner.

b. Men is gewoon van *gekookte Dranken* ten minſten een fles vol voor te ſchrijven.

§. DCCCVIII.

Het geen onder het *Recept* geſchreven wordt, wijkt weinig af van het geen nopens de *Aftrekzels* is aanbevolen.

a. Het binden in een zakjen is zomtijds hier nog noodzakelijker, wanneer de *Ingrediënten* niet veel zwaarte hebben.

b. Ook dient te worden aangewezen, wanneer een *Infuſo-Decoctum*, of *Aftrekzel* en *gekookte Drank*, tevens bereid moet worden.

c. Het vat wijst men aan, of laat dit aan den Apotheker over; men moet 'er echter geen van koper neemen, ten zij het behoorlijk vertind is.

d. Noodzakelijk is het te vermelden, of 'er eene sagte of ſterke kooking moet plaats hebben. De graad van warmte en de wijdte van het vat moeten hier zeer in aanſchouw genomen worden.

e. Ein-

e. Eindelijk wordt ook het einde van het kooken aangewezen, namelijk, of door eene zekere vermindering der hoeveelheid, dan wel door de langduurigheid van het kooken, de uittrekking bepaald moet worden.

f. Wanneer het noodig is, wordt ook het glas of de fles opgegeven, waar in de *Drank* gedaan moet worden.

§. DCCCIX.

Ten aanzien der *Signatuur* valt niets te herinneren.

§. DCCCX.

De nuttigheid der *gekookte Dranken* verschilt niet veel van die der *Aftrekzels*. Echter worden de *gekookte Dranken* minder gebruikt, dan de *Aftrekzels*, vooral de *Kruiden*, als *Thee* getrokken, dewijl zij in 't algemeen walgelijker zijn om in te neemen, en naar haaren aard meer verhittende.

a. Tot *bloedzuiverende Dranken*, vooral bij venerieke Lijders, hebben zij hunne nuttigheid.

b. Ook wordt de *Kina* meenigmaalen in deeze gedaante gegeven.

c. Eindelijk zijn ook de *gekookte Dranken* van de openende *Wortelen* een beproefd hulpmiddel in koude koortsen.

§. DCCCXI.

Tot voorbeelden kunnen de volgende *Formulieren* dienen.

℞. *Cort.*

℞. *Cort. Peruv. select. gr. m. cont.* ʒvii.
Rad. Seneg. Virgin. ʒi.
Coq. cum aqu. simpl. ℥xii. *ad reman.* ℥xi
colat. add.
Syrup. Altheae ℥ii.
D. S. Een borstloozende en versterkende Drank; viermaal daags een lepel vol te neemen.

a. Dit is het beste middel, om aan eene teeringachtige zinking-hoest een einde te maaken.

b. Men moet van de sterk prikkelende *Senega* niet meer dan een agtste gedeelte bij de *Kina* voegen.

c. Zoo wel de *Bast* als de *Wortel* zijn elk op zig zelven eene *Basis*; de eerste om te versterken, en de tweede tot het bevorderen der uitracheling, of liever als een eigenaartig middel in borstziekten.

d. De *Syroop* dient tot omwinding van de *Senega*, en tot verbetering van den smaak; zelfs is zij gedeeltelijk een ondersteunend middel, dewijl zij altijd als borstloozende beschouwd kan worden.

e. De hoofdmiddelen maaken hier, zoo als gewoonlijk een vierkant getal, namelijk, *agt Drachma's* of *één Once*, te zamen.

§. DCCCXII.

℞. *Rasur. Lign. Guajac.* ℥iv.
Rad. Chin. ℥ii.
Infund. aq. simpl. fervid. ℔xii.
Post macerat. per noct. coq. ad reman. ℔viii.
Colat. d. in Lagen.
S. Een fles vol, dagelijks te gebruiken, met Melk aangelengd.

a. Deeze *Kookdrank* is bij venerieke Lijders zeer dienſtig.

b. Het *Pokhout* is natuurlijk het hoofdmiddel, doch de *China-wortel* een onderſteunend middel, hoewel zwakker dan het *Pokhout*. *Twee Oncen* van dien *Wortel* maaken intusſchen zoo veel uit als *drie* of *vier Oncen Hout*, dewijl het zelve zoo zwaar niet is.

c. Zij worden beiden geraspt voorgeſchreven, vermits zij tot het gewoon ſnijden te hard zijn.

d. Het *Pokhout* en de *China-wortel* zijn zoo hard, dat zij eene voorafgaande weeking behoeven, waar toe men kookend heet *Water* neemt.

e. Des morgens verkookt men het *Water*, het welk des nachts te vooren met het hoofdmiddel getrokken heeft, tot op twee derde, en zeigt het dan door, met behulp van eene uitdrukking, op dat niets van de kracht van het middel verloren gaa.

f. Dewijl ik, tot het zoet maaken en tot beter gebruik van deezen *Drank*, *Melk* genomen heb, zoo is het *Zoethout*, het welk anders dezelfde dienſten doet, onnoodig.

g. Ik laat vier maaten, of voor vier dagen op eens gereed maaken, dewijl het middel duuren kan, en niet zoo zeer aan bederf onderworpen is. Men kan zelfs voor eene geheele week in voorraad maaken. Echter ſchrijven veele Artſen deezen *Drank* elken avond voor.

§. DCCCXIII.

Hier mede beſluit ik mijne Verhandeling van de *Recepten* in het bijzonder, voor zoo veel dezelve tot *inwendig* gebruik dienen, of eigentlijk *Geneeskundig* zijn.

a. Men

a. Men herinnere zig nogmaals, dat ik de eenvouwdigheid, als de ziel van elk Voorschrift van Geneesmiddelen, beschouwd heb, en dat de voorbeelden van *Recepten*, welken ik hier vooren heb opgegeven, uit dien hoofde aan veele Lezers misschien een weinig mager zullen toeschijnen.

b. Terwijl ik dit schrijf, ondervind ik nog door zekere voorbeelden, die den uiterlijken schijn van grootheid hebben, dat eenvouwdige manieren niet geheel zijn in den smaak van zommige Artsen, die thans nog den toon geven; doch dit maakt mij niet gemelijk, en belet mij niet, onbeschroomd de waarheid te zeggen.

c. Ik gaa zelfs nog verder: ik beweere, zonder eenige menschenvrees, dat de beminnaars van veelvuldige *Ingrediënten* in één *Recept*, als mede het ijdel trachten naar nieuwe, of liever oude opgewarmde Geneesmiddelen, en inzonderheid het aanhoudend afwisselen der geneeswijzen, eenen Arts verraden, die in het edelste gedeelte van zijn beroep, in de behandeling der ziekten, niet volkomen rijp en vast is.

§. DCCCXIV.

Ik gaa nu over tot die *Recepten*, welken men *uitwendig* gebruikt, en die, uit dien hoofde, *Heelkundige* genoemd worden. Ik kan dezelven veel korter behandelen, dewijl zij uit het voorgaande gemakkelijk begrepen worden, en, op eenige weinige na, bijna nog eenvouwdiger zijn, dan de Geneeskundige, ja grootendeels uit *Winkel-middelen* bestaan, welken men in een zoogenaamd enkelvouwdig *Recept* gewoon is voor te schrijven.

a. Men rekent ook onder de *uitwendige* middelen de *Gorgel-wateren*, de *Inſpuitingen*, de *Klijsteeren* enz., met één woord, alles, wat niet wordt doorgezwolgen.

b. Dewijl men tot de *uitwendige* Voorſchriften gemeenlijk niets anders neemt, dan het geen tot de bedoelde geneezing gepast is, en men niet zoo zeer op den ſmaak en reuk behoeft te letten, zoo zijn de *Heelkundige* middelen bijna allen nog eenvouwdiger, dan de *Geneeskundige.*

c. Gewoonlijk worden de meeſten voorgeſchreven, zoo als zij in de Apotheken gereed zijn, waar toe voornamelijk allerleie *Zalven* en *Pleiſters*, ook de *Lood-middelen*, het *Kalkwater*, de *geest van Kampher* enz., en allerhande *Kruiden* tot *Stovingen*, en dergelijke, behooren.

d. De tijden zijn voorbij, dat men den Heelkundigen, die zijne leerjaaren voltrokken had, een *Pleiſter* liet kooken; dit werk is geheel van hun beroep afgeſcheiden. Thans geeft men den meeſten tijd alleenlijk zulke *Pleiſters* en *Zalven*, als in de Apotheken in voorraad gereed zijn, en laat ten hoogſten een paar derzelven bij elkander ſmelten, of op eene andere wijze zamenvoegen.

e. Dat de eigentlijke Heelmeeſters zoo ongemeen zeldzaam nieuwe *Pleiſters*, *Zalven*, enz. leveren, dat zij meestal blijven bij het geen reeds in voorraad of ligt uit te ſchrijven is, moet voorzeker de Geneesheeren niet laag op hen doen nederzien. Hunne kunst vordert de heeling door Geneesmiddelen enkel als eene bijkomende zaak; de bewerkingen met de hand en de verbanden maaken het edelſte gedeelte van die kunst uit.

§. DCCCXV.

§. DCCCXV.

De *vloeibaare ſtoffen*, die tot *uitwendig* gebruik gebezigd worden, en, uit dien hoofde, *Heelkundig* zijn, zullen wij alhier achter elkander behandelen.

§. DCCCXVI.

De zoodanige zijn *elf* in getal: *Waſchingen*, (*Lotiones*). *Stovingen*, (*Fomenta*). *Baden*, (*Balnea*). *Dampbaden*, (*Vaporaria*). *Inſpuitingen*, (*Injectiones*). *Oogwateren*, (*Collyria*). *Niesmiddelen*, (*Errhina*). *Reukmiddelen*, (*Balſama odorata*). *Mondſpoelingen*, (*Apophlegmatismi*). *Gorgelwateren*, (*Gargarismata*). En *Klijsteeren*, (*Clysmata*, *Enemata*).

 AGT

AGT EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van middelen tot Wasſching.

§. DCCCXVII.

Dit is een middel, om een gedeelte van het lichaam daar mede te wasſchen, zoo dat het ſlechts een tijd lang nat blijft, en de vochtigheid vervolgens vervliegt. Het is dus van het middel tot ſmeering (*Linimentum*) onderſcheiden.

Het heet een middel tot *Wasſching*, in het Latijn, *Lotio*, *Lotura*, *Lavacrum*.

§. DCCCXVIII.

De ſtoffe is *eenvouwdig Water*, *afgetrokken Water*, *Wijn*, *Brandewijn*, *Geest*, *Olie*, *Zuuren*, *ontbondene Loogzouten*, *onzijdige Zouten*, *Zeep*, en andere meer.

§. DCCCXIX.

Wanneer ſterke in één gedrongene dingen daar toe genomen worden, bedient men zig, naar derzelver verſchillende geäardheid, van eene waterachtige, geestrijke of olieächtige vloeiſtoffe, om ze te verdunnen.

§. DCCCXX.

§. DCCCXX.

De evenredigheid en de hoeveelheden, zoo wel de bijzondere als van het geheel, zijn verfchillende, naar maate van de grootte van het deel, het welk gewasfchen moet worden. Gemeenlijk wordt van *twee Oncen* tot *één Pond* voorgefchreven.

§. DCCCXXI.

Het geen, ten aanzien van een zamengefteld *Waschwater*, onder het *Recept* gefchreven wordt, betreft doorgaans alleen de menging, dewijl men meestal enkel vloeibaare dingen daar toe neemt, die in de Apotheken genoegzaam voor handen zijn.

§. DCCCXXII.

De *Signatuur* is uit het voorgaande gemakkelijk naar te gaan. Meestal ftelt men, gelijk ten aanzien van alle Heelkundige middelen, enkel: *tot uitwendig gebruik*; offchoon het altijd beter is, in plaatze van dien te fchrijven, *een Water tot Wasfching*, vooral wanneer het middel ligtelijk zoude kunnen fchijnen een *Drank* te wezen, gelijk dikwils in heldere en geestrijke *Vochten* het geval is.

§. DCCCXXIII.

Uit deezen hoofde is het niet ondienftig, om aan het *Wasch-water*, den *Wasch-geest*, *Wasch-wijn* enz., door bijmenging van het één of ander, het welk met

de aanwijzing ter geneezing overeenkomt, zulk een voorkomen te geven, dat men de bestemming, tot *uitwendig* gebruik, daar aan kennen kan.

a. Daar toe dient alles, wat eene zekere dikte heeft, waar in echter op het gebruik van het middel moet worden acht gegeven.

b. Olieachtige Wasch-middelen zijn alleen in zommige gevallen dienstig.

c. Dit zelfde kan men ook van de *Kampher* zeggen.

d. De *Lood-middelen* maaken meestal in het mengen eene schijnbaare dikte.

e. Het *Rozenwater* is, in dit opzigt, gemeenlijk het geschiktste, offchoon ook de meeste Geneeskundige Geesten door den reuk hunnen aart verraden.

§. DCCCXXIV.

De nuttigheid der middelen tot *Wassching* bepaalt zig meestal blootelijk tot verstuikte en verrekte deelen, als mede tot het verdrijven van ongedierte; evenwel kan men 'er ook wel in andere gevallen gebruik van maaken.

§. DCCCXXV.

Dewijl de in deezen noodzakelijke inwrijving van het middel tot *Wassching* even zoo krachtig is als de *Wateren*, *Geesten* enz., welken men op eenig deel laat liggen, zoo volgt, dat deeze form zelfs eenigermaaten de geschiktste is.

a. Zij verschillen daar in van de laatstgemelde middelen, dat zij niet blijven liggen; waarom zij ook sterker zijn moeten.

b. Dit

b. Dit kan ook niet gefchieden, wanneer het lijdend deel van zulk eene geäardheid is, dat op het zelve niets kan blijven liggen.

c. Wanneer de dingen, welken men op deeze wijze inwrijft, verfterkende en prikkelende zijn, laat men ze echter ook op het deel liggen.

§. DCCCXXVI.

Tot voorbeelden kunnen de volgende dienen:

℞. *Mercur. fublimat. corrof.* gr. iii.
Aq. Rofar. ℥iii.
M. D. S. Een middel tot Wasfching; tweemaalen daags te gebruiken.

a. Dit is een beproefd en zeer gefchikt Voorfchrift tot uitdelging der platluizen; zelden is het meer dan eenmaal noodig zig daar mede te wasfchen. BOERHAAVE heeft reeds dit *Recept.*

b. Men ziet wel, dat het niets meer, dan eene ontbinding van *Sublimaat* in *Rozenwater* is. Intusfchen geeft dit *Water*, door zijnen reuk, genoegzaam te kennen, dat het alleen *uitwendig* gebruikt wordt.

§. DCCCXXVII.

℞. *Sapon. Hispan. alb.* ℥ß.
Spirit. Rosmarin. ℥xi.
Solut. D. S. Een verdeelende en verfterkende Geest, om driemaalen daags daar mede te wasfchen.

a. Dit is een *zeepachtige Geest*, die dezelfde dienſten doet, als de *Franſche*, maar veel eenvouwdiger is.

b. Het nut van denzelven is bekend; het dient in verrekkingen, na dat men eerst *warmen Wijn* gebruikt heeft.

c. Men kan denzelven ook, door het veranderen van de hoeveelheid *Rosmarin-geest*, dikker of dunner maaken.

d. De Apotheker bedient zig ook wel van warmte, om de *Zeep* in *Rosmarin-geest* op te losſen; doch het kan ook zonder warmte geſchieden, wanneer men 'er goed mede weet om te gaan.

✤ ✤ ✤
✤ ✤
✤

NEGEN EN DERTIGSTE AFDEELING.

Van Stovingen, (Fomenta).

§. DCCCXXVIII.

Stovingen zijn die *vloeibaare ſtoffen*, die *uitwendig* op eenig deel warm worden aangebragt en blijven liggen, maar niet uit een *Pap* of *Deeg* beſtaan.

§. DCCCXXIX.

Zij worden ook *Epithemata* of *Omſlagen* genoemd, wanneer zij koud, of ten hoogſten warm gemaakt, gebruikt worden. De *warme Stovingen* worden meestal *Fotus*, *Fomenta*, *Fomentationes*, genoemd.

§. DCCCXXX.

De *ſtoffe* is dezelfde als in de *Wasch-middelen*: allerleie *waterachtige*, *geestrijke*, *olieächtige*, *zoutachtige* en *ſpecerijachtige Vochten*, en veelerhande toebereidzelen van zoortgelijke middelen, die, naar het verſchillend gebruik, zeer onderſcheiden zijn, doch allen eene genoegzame dunheid hebben moeten.

§. DCCCXXXI.

§. DCCCXXXI.

De keuze, de evenredigheid, de orde, de hoeveelheid van het geheel, en de *Gifte*, richten zig naar de verfchillende omftandigheden; het geen hier niet, zonder te groote wijdloopigheid, herhaald kan worden.

§. DCCCXXXII.

Men lette echter, zoo veel mogelijk, daar op, dat het *Vocht* naar het bedoelde oogmerk gefchikt zij, en aan het deel, waar op het aangebragt wordt, geen nadeel toebrenge.

a. Men behoort niets onoplosbaars onder eene *Stoving* te mengen, het welk daar aan een klonterig voorkomen geeft, maar het moet alles van het *Vocht* opgenomen worden, inzonderheid, dewijl het in een linnen of wollen doek moet intrekken.

b. Het doet 'er weinig toe, of het eenigzints dik of dun zij; echter bedoelt men dan eens eene dunne *Stoving*, wanneer zij fpoedig indringen, en vooral verflappen moet; dan eens eene dikkere, wanneer zij, bij voorbeeld, eene weekmaaking ten doel heeft.

c. Het fchaadt intusfchen niet, wanneer eene *Stoving*, des noodig zijnde, als een *Aftrekzel* of *gekookte Drank* bereid worde, mits men maar zorge drage, dat de niet *vloeibaare Ingrediënten* voor het gebruik weggelaaten worden.

d. Zoo is men, bij voorbeeld, gewoon eene verdeelende *Wijnftoving* veel krachtiger te maaken, wanneer men eenige *Specerijen*, als *Kaneel*, *Nagelen*, en der-

dergelijke, vooraf in den *Wijn* laat trekken, en zulks dan tot eene *Stoving* gebruikt.

e. Men zorge echter, om, ten aanzien van *Stovingen*, de gesteldheid van het deel niet uit het oog te verliezen, dewijl het ééne deel meer verdragen kan, dan het andere, zoo dat de *Stoving* zomtijds draaglijk is, tot dat het deel werkeloos wordt, terwijl zulks op andere plaatsen groot nadeel zoude toebrengen.

f. Dit heeft plaats in de gemelde *specerijachtige Wijnstoving*, die, aan den balzak aangebragt zijnde, ontsteekingen veroorzaaken kan; terwijl zij daarentegen in kwetsingen en blaauwe bloedplekken, aan allerleie *uitwendige* deelen, zelfs aan het oog, veiliglijk en met nut gebruikt wordt.

g. Men geve voornamelijk acht, dat men geene scherpe dingen in *Stovingen* gebruike, waar de huid zeer dun is, of wanneer de Zieke tot roosachtige ontsteekingen geneigd is. Men moet derhalven zeer voorzichtig zijn, offchoon deeze dingen niet *inwendig* gebruikt worden.

h. Zoo zoude men zig ook merkelijk vergisfen, wanneer men zekere *overgehaalde Oliën*, die een wormdrijvend vermogen bezitten, onvermengd, in eene *sterke Gifte*, op den buik liet liggen.

i. Ook bedenke men, dat, vooral aan zekere deelen van het lichaam, de huid ongemeen inzuigende is, en dat derhalven de *Stovingen* aldaar dikwils op de onderliggende ingewanden, ja zelfs op het geheele zenuwgestel, ligtelijk te sterk kunnen werken.

k. Dit heeft vooral plaats ten aanzien van den onderbuik, waar de omtrek van de Maag zeer fijn, gevoelig, en tevens medelijdend is, waarom ook de

Ki-

Kina, op dit deel aangebragt, met de daad zomwijlen de koorts geſtild heeft, en de *Tabak* niet zelden eene braking veroorzaakt, enz.

l. Daarom is ook de *Sublimaat* tot *uitwendig* gebruik zoo veilig niet, als men wel denkt.

m. Ook moet ik waarſchuwen, om het *Heulſap*, in pijnſtillende *Stovingen*, voorzigtig te gebruiken, op dat het geene gevaarlijke uitwerking doe.

n. Maar vooral waarſchuwe ik voor den ellendigen ſlenter van zommige Geneesheeren, die blindeling en zonder overleg handelen, door bij alle gelegenheden het *Lood-water* te gebruiken, als waar uit de verdrietelijkſte en gevaarlijkſte gevolgen, waar van ik alleen de verharde zaadballen noemen zal, ontſtaan kunnen. De *Lood-middelen* werken over 't algemeen ſterk, en het is zeer moeielijk den graad der heilzame uitwerking zoodanig te treffen, dat zij de behoorlijke eindpaal niet te buiten gaan, en ſchade doen, waar zij nut moeten aanbrengen.

§. DCCCXXXIII.

Dewijl men noch op den reuk, noch op den ſmaak let, zoo kan men alle middelen ter verbetering weglaaten; echter kan het niet ſchaden, dat men tot de *Stovingen* gemeenlijk meer of min *Wijn* neemt.

a. De *Wijn* is op zig zelven verlevendigende, oplosſende, verdeelende, verſterkende enz.: dus kan zij zelfs in veele gevallen eene heilzame *Stoving* zijn. De *Wijn* is ook niet ſtrijdig met de verſlappende en weekmaakende middelen, die tot dit oogmerk gebruikt kunnen worden. Derhalven is dezelve in de mee-

meeſte gevallen, waar de aanwijzing daar toe niet ſtrekt, evenwel een onſchuldig middel.

b. De *Wijn* heeft tevens eenen aangenamen reuk, en geeft niet zelden aan het *Mengzel* eene behaaglijke kleur; dus is dezelve in *Stovingen* een goed middel ter verbetering, en tot de meeſte doeleïnden medewerkende, ten minſten bij walgelijke Lijders.

c. Dit ſtrookt in 't algemeen meest ten aanzien van den *witten Wijn*; doch de *roode* kan tot verſterkende en zamentrekkende *Stovingen* zeer wel genomen worden, en verdraagt zig bijna met alle daar toe behoorende middelen.

§. DCCCXXXIV.

Het geen onder het *Recept* geſchreven wordt, is ligtelijk af te neemen uit het geen nopens het *inwendig* gebruik der *vloeibaare ſtoffen* is gezegd geworden. Wanneer de *Ingrediënten* tot eene *Stoving*, door den Zieken zelven te maaken, voorgeſchreven worden, zoo wordt daar mede gehandeld als in de *Aftrekzels* en *gekookte Dranken*.

§. DCCCXXXV.

De *Signatuur* is hier dezelfde, als in de meeſte uiterlijke middelen: *tot uitwendig gebruik*. Het is zekerlijk beter, wanneer het gebruik nader bepaald wordt, gelijk bijzonderlijk is in acht te neemen, wanneer eene misvatting daar bij zoude kunnen plaats grijpen, vooral, dewijl ik aanprijze, om *Wijn* bij het *Mengzel* te voegen.

a. Men

a. Men vergelijke hier mede het geen hier vooren (zie §. DCCCXXIII.) is gezegd geworden.

b. Het komt voornamelijk daar op aan, of alleen een gedeelte, of het geheel tot de *Stoving* wordt voorgefchreven.

c. Het behoort ook bepaald te worden, waar de *Stoving* moet worden aangebragt; men weet echter wel, welke deelen zulk eene aanwijzing niet gedogen. Doorgaans geeft de Arts hier omtrent eene mondelijke onderrichting, en fpaart zig daar door veel moeite.

d. Tot eene volledige *Signatuur* behoort zekerlijk mede de opgave, hoe de *Stoving* moet worden aangebragt. Daar onder zijn begrepen de doeken, van linnen of wolle, waar mede de *Stoving* wordt aangelegd; hoe zeer daar toe ook wel een bloote fpons, zomtijds ook een blaas, die alleen gedeeltelijk gevuld moet zijn, gebruikt wordt.

e. Het oog wordt zomwijlen in een bijzonder glas of kopjen met *koud Water* bevochtigd, wanneer het verfterkt moet worden; doch ik heb tegen deeze manier van handelen gewichtige tegenwerpingen te maaken.

f. Nog is de vraag, of de *Stoving* koud of warm moet worden aangelegd, waar van het geneezend vermogen in de daad zeer veel afhangt. Wij kunnen ons daar mede niet inlaaten, zonder al te wijdloopig te worden.

§. DCCCXXXVI.

Het nut der *Stovingen* is zeer groot, dewijl zij, onder anderen, ook zeer dikwils de plaats van *inwen-*

wendige Geneesmiddelen bekleeden, uit hoofde dat de *Vochten*, aan de huid aangebragt, voor een groot gedeelte ingezogen worden.

a. Zij worden zeer dikwils gebruikt tot weekmaaken, verflappen, verdunnen, verzachten, verdeelen, verkwikken, verfterken, verkoelen, verwarmen, tot rust brengen, flaperig maaken, opwekken, prikkelen, afleiden, terug drijven, enz.

b. Doch door een verkeerd gebruik, vooral, wanneer zij niet goed gekozen of aangelegd worden, kunnen zij ook veel nadeel toebrengen.

c. Voor kinderen zijn ze niet zeer dienftig, ten zij in den flaap, dewijl de kleinen anders te ongeduldig zijn.

d. In 't algemeen zoude men van deeze *uitwendig* Voorfchriften een geheel Boek kunnen fchrijven, wanneer men alles, wat hier toe behoort, wilde uitputten.

§. DCCCXXXVII.

Tot voorbeelden van *Stovingen* kunnen de navolgende verftrekken:

℞. *Acet. vin.* ℥vi.
Sal. ammon. depur. ʒiii.
M. D. S. Eene verdeelende Stoving.

a. Deeze wordt veel tot verdeeling van ophoopingen van bloed, bij zwangere Vrouwen, gebruikt. Zij gedoogt geene uitgedrukte *Signatuur*; dus moet men het bij eene mondelinge onderrichting laaten.

 b. Dit

b. Dit Voorschrift staat ook in het *zesde Deel der Heelkundige Bibliotheek van den Heer Hofraad* RICHTER, alwaar de nuttigheid en het gebruik worden opgegeven, het geen ik van gantscher harte onderschrijve; in 't bijzonder draagt het mijne goedkeuring weg, dewijl het zoo ongemeen eenvouwdig is.

c. De *Wijn-azijn* is op zig zelven een heerlijk middel ter verdeeling, en tevens het best geschikt, om het zeer werkzaam *Ammoniac-zout* volkomen te ontbinden.

§. DCCCXXXVIII.

Het volgende behoort mede hier toe:

℞. *Ol. Chamom. destill.* ℥ii.
——— ——— *coct.* ℥vi.
M. D. S. Eene worm-drijvende Stoving, op den buik in te wrijven, en te laaten liggen.

a. Dit is een middel, het welk ik dikwils aan zijn oogmerk heb zien beäntwoorden.

b. Het is met dit al zeer eenvouwdig, want de *gekookte Camillen-olie* is het beste middel, om de *overgehaalde* te verdunnen.

c. Echter is hier meer voorgeschreven, dan op eenmaal gebruikt wordt.

§. DCCCXXXIX.

Nog een voorbeeld:

℞. *Extract. Saturn.* gr. x.
Aq. Rosar. ℥iv.
M. D. S. Eene verdeelende Stoving.

a. Dit

a. Dit is zoo goed, als het bekende *Lood-water*, of *Aqua vegeto-mineralis.*

b. Het heeft echter den voorrang, om dat het versch bereid, en niet in voorraad gehouden wordt; dus wordt 'er geen bijvoegzel van *Brandewijn* toe vereischt. Men doet derhalven beter, om zulk een versch te bereiden Geneesmiddel in kleine hoeveelheden voor te schrijven, dan een reeds gereed, en misschien minder voegzaam, middel te gebruiken.

c. Dit *Mengzel* is zoo eenvouwdig, als het zijn kan. Het is het *Lood-Extract*, gelijk men het nog altijd gewoon is te noemen, in *Rozenwater* ontbonden.

d. Dit *Water* voegt men 'er meestal bij, vermits de reuk tevens de bestemming tot het *uitwendig* gebruik aanwijst.

e. Ontwijffelbaar vordert het gebruik van dit middel, bij bijzondere persoonen, dan eens eene meerder, dan eens eene minder verzadigde oplossing.

§. DCCCXL.

Voor het laatst nog één voorbeeld:

℞. *Flor. Chamom.*
—— *Sambuc. ā.* ℥i.
Aq. bullient. ℥xvi.
Macer. per. hor. colat. & expr. D. S. Eene weekmaakende Stoving, om warm om te slaan.

a. Ik heb hier de eenvouwdigheid niet al te naauwkeurig in acht genomen, terwijl ik tweeërleie *Bloemen* heb te zamen genomen, aan welke vereeniging ik

ik van jongs af ben gewoon geweest, en waar van ik meenigmaalen eene heerlijke uitwerking gezien heb, offchoon waarſchijnlijk de eene of andere zoort reeds voldoende zonde zijn, om aan het oogmerk van den Geneesheer te beäntwoorden.

b. Voor 't overige is ook dit *Mengzel* eenvouwdig genoeg; ten minſten wijkt het nog veel af van de meeſte gewoone weekmaakende Voorſchriften.

c. Men kan ook, in plaats van *Water*, *kookende Melk* daar mede laaten trekken, dewijl zulks het meest het vertrouwen van het Volk heeft; doch ik neem enkel *kookend Water*.

d. Wanneer het gebruikt moet worden, doet men 'er een weinig *heet Water* bij, of houdt het *Mengzel* beſtendig in eenen gepasten graad van warmte.

§. DCCCXLI.

Voor die Lezers, welke veele Lijders, met eenen Druiper behebt, te behandelen hebben, plaats ik hier nog de volgende *Stoving:*

℞. *Ol. amygd. dulc.* ℥ii.
Laudan. liquid. gutt. XL.
M. D. S. Eene pijnſtillende Stoving.

a. Dit middel is zeer geſchikt om de pijnen in de Pisbuis, vooral achterwaards, te verzachten, wanneer alle avonden omtrent een goede lepel vol, op een wollen lap, op het *perineum* gelegd wordt.

b. Het is best, om *Olie*, in plaats van eenig ander *Vocht*, daar toe te neemen, dewijl dit meer verſlapt, en niet zoo ligt vervliegt.

e. Zommigen zullen misschien de *Gifte* van het *Laudanum* te gering vinden, doch in de hier vooren gemelde hoeveelheid heb ik het krachtig genoeg bevonden, en zoo het al niet krachtig genoeg mogt zijn, kan men 'er meer van neemen.

VEERTIGSTE AFDEELING.

Van de Baden, (Balnea).

§. DCCCXLII.

De *Baden*, die hier bedoeld worden, zijn *vloeibaare ſtoffen*, welke, *of* op het geheele lichaam, *of* op eenig uitwendig deel van het zelve, onmiddelijk werken, zonder dat zij door eenige andere zelfſtandigheid aangebragt worden.

a. Daar door onderſcheiden zij zig van de *Waschmiddelen*, die met de hand, en van de *Stovingen*, die door middel van een lap linnen enz., aangebragt worden; van de *Inſpuitingen*, *Oogwateren*, en dergelijken, die allen, *of* in eene kleine hoeveelheid, *of* door middel van eenig werktuig, aan het lichaam aangebragt, *of* in zekere holten van het zelve opgenomen worden.

b. Ook zijn zij onderſcheiden van de *Damp-baden*, in welken de vloeiſtof eerst in dampen veranderd is, die van buiten af op het lichaam werken.

c. Voornamelijk verſchillen deeze *Baden* van de *Aard-baden*, *Schuim-baden*, *Modder-baden* enz., als waar door vaste lichamen op het menſchelijke werken.

§. DCCCXLIII.

§. DCCCXLIII.

De *Baden* zijn veelerleie, naar maate van derzelven onderſcheiden gebruik. Wanneer het geheele lichaam gebaad wordt tot aan het hoofd, wordt het een geheel *Bad* (*Balneum integrum*) genoemd. Wanneer het vocht van onderen op tot aan het hartenkuiltje gaat, heet het een *Half-bad*, (*Semicupium*, *Inceſſus*). Worden alleenlijk de voeten gebaad, zoo is het een *Voet-bad*, (*Pediluvium*). Geſchiedt het ten aanzien van de ééne hand, zoo is het een *Hand-bad*, (*Maniluvium*). Zelfs heeft men een *Bad* van het mannelijk lid, (*Peniluvium*).

§. DCCCXLIV.

Naar den graad der warmte is het *Bad* ook onderſcheiden, het is *of* laauw, *of* koud. Ten aanzien van het laatſte heeft men, het *Spreng-bad*, (*Aſperſio*,) het *Stort-* of *Regen-bad*, (*Impluvium*,) het *Druip-bad*, (*Stillicidium*,) den *Drop*, (*Gutta*, *Tuccia*).

§. DCCCXLV.

Dan, dewijl thans alleenlijk van *Recepten* gehandeld wordt, zoo komen de *Baden*, die niet dan met bijmenging van eenig Geneesmiddel gebruikt worden, hier in 't geheel niet in aanſchouw. En dewijl ook deeze, bij voorbeeld, de *Kina-baden*, de *Sublimaat-baden*, en dergelijken, niet uit de Apotheek worden voorgeſchreven, alwaar men ſlechts het noodige *Ingrediënt* neemt, terwijl men het *Bad*

bij den Zieken bereidt, zoo kunnen wij die allen voorbijgaan, vermits de voorgefchrevene Geneesmiddelen onder eene andere zoort van Voorfchriften behooren. Daar bij komt, dat de *Baden* over 't algemeen tegenwoordig zeer eenvouwdig zijn, en meestal uit gewoon *Water* bereid worden.

a. De *Kina-baden* komen veel te duur te ftaan, en zijn dus in 't geheel niet aan te prijzen; terwijl ook de verflappende kracht van het *warme Water* daar mede ftrijdig is.

b. De *Sublimaat-baden* zijn, zoo in derzelver geneeskracht, als gifte, zeer gevaarlijk, dewijl men onmogelijk bepaalen kan, hoe veel de Zieke van het Geneesmiddel inzuigt.

c. De *Scheerling-baden* zoude ik niet wagen te gebruiken, dewijl het mij moeielijk valt aan het zelve eene werkzaamheid toe te fchrijven, waar bij het hoofd niet lijdt, wanneer het *Bad* flechts eenigermaaten zoodanig is ingericht, dat het daar op kan werken. Over het algemeen is de *Scheerling* niet werkzaam, dan voor zoo verre zij op de zenuwen werkt.

d. Een *Voet-bad*, *Hand-bad*, *Schaam-bad*, laat zig des noods wel in de Apotheek gereed maaken, en bij den Zieken brengen; van het laatfte ftaat zelfs een voorbeeld bij BOERHAAVE; doch het is der moeite niet waardig, iets dergelijks voor te fchrijven, vooral tot het laatstgemelde einde, waar omtrent men alle verdenking, zoo veel mogelijk, behoort te vermijden.

e. Ook tot het *Druip-bad* vindt men bij GAUBIUS een zeer *zamengefteld Recept*, daar ondertusfchen de waare werking van den plotfelijken val der druiping afhangt.

EEN

EEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van de Damp-baden, (Vaporaria).

§. DCCCXLVI.

Wat *Damp-baden* zijn, is reeds hier vooren gezegd, (zie §. DCCCXLII. *b.*). Zij behooren alleenlijk hier toe in zoo verre, als het *Damp-bad* met één of meer Geneesmiddelen bereid wordt. Zij zijn echter thans weinig meer in gebruik.

a. Het gebeurt nog wel, dat men den damp uit een buis of pijp (*Aeolipila*) te hulp neemt, wanneer men, bij voorbeeld, een ſtijf lid tracht buigzaam te maaken, of aan een verlamd deel leven te geven.

b. In de daad is de damp uit zulk een werktuig ongemeen krachtig, vermits dezelve altijd als op één plek werkt, en die wel op eene fijne, maar niettemin nadrukkelijke wijze aanraakt, en gedeeltelijk ingezogen wordt.

c. In deeze gevallen bedient men zig, naar maate van de omſtandigheden, of van *Water*, of van *Brandewijn*, of van eenigen *ſpecerijachtigen Geest* enz., zoo dat men daar toe geene zamenſtelling behoeft.

d. Een ander geval, waar in een damp van buiten op het lichaam werkt, is in de longen-teering of andere borstziekten, waar men de kracht van zekere

Vochten, die in dampen opgelost zijn, naar de longen heenleidt, of laat inademen.

e. Dit Geneesmiddel is, om de waarheid te zeggen, zeer zeldzaam door mij beproefd, en ik heb een zeker wantrouwen op deszelfs zekere werking, wanneer men niet de eenvouwdigfte middelen aanwendt.

f. Echter moet ik een *Damp-bad*, het welk naar de vrouwelijke fchaamdeelen heengeleid wordt, om de maandftonden te bevorderen, zeer roemen, als waar van ik groote nuttigheid gezien heb. Men laat de Lijderes over dit *Bad* zitten, en den damp tegen de gemelde deelen fteeds aanfpeelen. Men kan het *heet Water* door het bijvoegen van *Vlier-* of *Kamillebloemen*, en zoortgelijke dingen, nog meer weekmaakende doen zijn; om niet te zeggen, dat zulke bijvoegzelen doorgaans meer vertrouwen verwekken.

g. Nog ftaat, met opzigt tot den damp, die uit de *Aeolipila* opfteigt, aan te merken, dat dezelve meestal een *zamengefteld Vocht* vereischt, wanneer hij tot verlevendigen, verdeelen, zacht prikkelen, en dergelijke, gebruikt wordt. Men mengt, namelijk, den eenen of anderen *Geest*, bij voorbeeld van *Lavendel*, met *Water* te zamen, waar door dan dat *Water* het werktuig grootendeels vult, maar het geestrijke eerst opfteigt, en zijne nuttige werking doet. Men houdt dus van tijd tot tijd op, wanneer de damp begint waterachtig te worden.

TWEE EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Inspuitingen, (*Injectiones*, *Enemata*).

§. DCCCXLVII.

Inspuitingen zijn die *vloeibaare stoffen*, die door allerleie tegen-natuurlijke of ongewoone wegen, door middel van eene spuit, aan zekere deelen van het lichaam worden aangebragt.

De benaming van *Enemata* bepaalt zig inzonderheid tot *Klijsteeren*.

§. DCCCXLVIII.

De deelen, waar *Inspuitingen* gebezigd worden, zijn uit de Heelkunde genoegzaam bekend.

a. Voornamelijk behooren daar toe de ooren, de neusgaten, de pisbuis en pisblaas, de baarmoeder en scheede, allerleie wonden, etterbuilen, holle zweeren en pijpzweeren.

b. Van de *Inspuitingen* in den mond en aars zal afzonderlijk gehandeld worden, wanneer wij van de *Gorgel-middelen* en *Klijsteeren* spreken zullen.

c. Men kan ook de zoogenaamde *Inspuitingen* in het bloed, (*Chirurgia infusoria*,) die thans weder beginnen in gebruik te komen, hier onder tellen.

§. DCCCXLIX.

§. DCCCXLIX.

De *ſtoffe* tot zulk eene *Inſpuiting* is, naar het onderſcheiden doelëinde, het welk men daar mede heeft, zeer verſchillende, en wordt meestal volgens de gronden der Heelkunde opgegeven; echter merken wij hier op, dat zij, naar de regels van de konst van het ſchrijven van *Recepten*, niet te dik, noch te klonterig zijn moet.

a. Hier toe dienen bijna dezelfde ſtoffen, als tot middelen ter wasſching veröischt worden, uitgenomen, dat de *Inſpuitingen* een weinig dikker kunnen zijn.

b. Zij moeten echter vooral zonder eenig zakzel zijn, als het welk niet alleen in de holligheden zelven zeer ongeſchikt is, maar ook bij de *Inſpuiting* zelve naderhand zeer gevaarlijk worden kan, wanneer het middel een zekeren graad van ſcherpte heeft, die als dan niet gelijkelijk verdeeld wordt, maar in het laatſte overblijfzel, of grondſap, grootendeels achter blijft.

c. Dat men zig wagten moet, om zeer ſcherpe zelfſtandigheden hier te bezigen, die de deelen ſterk kunnen prikkelen, ontſteeken, of zelfs invreeten, verbiedt reeds de Heelkunde; echter is het in zekere gevallen dienſtig, eene zoort van prikkeling te verwekken, en zelfs eene ontſteeking te weeg te brengen, gelijk vooral het laatſte, tot eene grondige geneezing van de waterbreuk, van nut is.

d. Eene *Inſpuiting* moet dien graad van vloeibaarheid hebben, dat zij met gemak door de buis kan doorgaan.

e. Aan de gewoone middelen ter verbetering valt hier even min, als bij andere *uitwendige* middelen, te

te denken, uitgenomen, wanneer eene zelfstandigheid, uit hoofde haarer scheikundige eigenschappen, daar door meer geschikt tot het bedoelde einde wordt.

f. Wanneer het doenlijk is, gebruik ik den *Wijn*, als een middel ter oplossing, ter menging, of als een bijvoegzel. Doch wanneer zulks de *Inspuiting* te zamengesteld zoude maaken, en onnoodig, of zelfs schadelijk zijn zoude, moet de *Wijn* worden weggelaaten.

g. De pis, en andere vieze dingen, die door GAUBIUS onder de mogelijke stoffen tot *Inspuitingen* geteld worden, zal men, zoo ik hoope, nimmer gebruiken, dewijl men het wezentlijke van zulk een *Vocht* op eene andere wijze kan namaaken.

h. *Balsemen* en *Zalven*, die door de koude stijf worden, moet men *of* weglaaten, *of* met de noodige bijvoegzels in eene gedaante brengen, die altijd vloeibaar blijft, *of* dezelven voor het gebruik warm maaken.

i. Men menge geene *Poeders* onder *Inspuitingen*; of verkieze daar toe de zulken, die in *Vochten* kunnen ontbonden worden, en ontbonden blijven.

k. Eindelijk kan ook nog het inblaazen van *Zuurstofgas* of *Levenslucht* in de longen hier onder gerekend worden, wanneer men dezelve door middel van eene spuit of blaasbalg in de longen brengt, gelijk thans meer en meer de manier wordt.

§. DCCCL.

Dat eene *Inspuiting* den gepasten graad van warmte hebben moet, verstaat zig van zelf.

a. De

a. De meeſten moeten laauw zijn; daarom is het in den zomer dikwils niet noodig om ze warm te maaken, maar wel in den winter.

b. Het *Zuurſtofgas* heeft reeds warmteſtof bij zig, en verdraagt het warm maaken niet.

§. DCCCLI.

De *Gifte*, de *hoeveelheid* van het geheel, de evenredigheid der *Ingrediënten*, blijken uit het bevoorens gezegde, of worden door de omſtandigheden bepaald.

§. DCCCLII.

Onder het *Recept* wordt gemeld, hoe het *Vocht* bereid wordt; bij voorbeeld, wanneer het een *gekookte Drank*, *Aftrekzel*, *Sap*, *Oliemelk*, *Droppels*, of eenig ander kunstmaatig *Mengzel* is.

§. DCCCLIII.

De *Signatuur* is bij ons doorgaans, als in alle *uitwendige* middelen: *tot uitwendig gebruik.*

a. Het is ook in de daad onnoodig, meer daar bij te voegen, dewijl gemeenlijk een Heelmeeſter van de *Inſpuiting* gebruik maakt, of dat gebruik bezorgt, zonder dat men zig met de wijze van gebruiken inlaat.

b. Het zoude ook wat zonderling luiden, wanneer de Apothcker allerleie *Inſpuitingen* zoo naauwkeurig wilde omſchrijven; bij voorbeeld, in den Druiper. Derhalven is de gewoone manier wel de veiligſte.

c. Wan

c. Wanneer de Heelmeester de *Inspuiting* niet zelf maakt of bezorgt, maar noodig heeft daar omtrent eene onderrichting te geven, kan hij zulks mondeling of schriftelijk doen.

d. Het noodige, ten aanzien van de *Gifte*, het warm maaken, de ligging van den Lijder enz., als mede het werktuig, geeft de Heelkonst op.

§. DCCCLIV.

De *Inspuitingen* hebben meenigvuldige nuttigheden, tot zuiveren, uitspoelen, week maaken, oplossen, openen, verzachten, zamentrekken, geneezen, levendig maaken, prikkelen, enz.

a. Dit alles moet men aan de Heelkonst overlaaten, wanneer zij zulks, naar maate van de omstandigheden, noodig vindt.

b. De pijpzweeren worden thans niet meer met *Inspuitingen* behandeld, maar dadelijk open gesneden; dit heeft echter geen plaats omtrent de *Traan-fistel.*

§. DCCCLV.

Tot voorbeelden kunnen de volgende dienen:

℞. *Ol. amygd. dulc.* ℥iiiß.
Fell. Taur. inspiss ℥ß.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Dit is zoo eenvouwdig als mogelijk is. Zommigen neemen daar toe de *Olie van bittere Amandelen*, om het ranzig worden der *zoete Olie* voor te komen; doch dit is onnoodig.

b. Men

b. Men laat van deeze *Olie*, in de hand een weinig warm geworden zijnde, *drie* of *vijf Droppels* des avonds in het oor druipen, waar mede men, uit hoofde van een verhard oorſmeer, niet hooren kan, en legt dan het hoofd op de andere zijde, om het ingeſpotene goed te doen intrekken.

c. De *Osſengal* geeft aan de *Olie* een verdeelend vermogen, waar door het *harde Oorſmeer* meer ontbonden wordt.

d. In deeze Voorſchriften moet men ook op de juiſte hoeveelheid letten.

§. DCCCLVI.

Nog een ander voorbeeld voor etterende ooren:

℞. *Vin. Gall. alb.* ℥iii.
Mell. Roſar. ʒvi.
Tinct. Myrrh. ʒii.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Hier van ſpuit men in het etterende oor eenige maalen achter elkander, en laat het telkens uitloopen, wanneer het 'er eenige minuten is ingebleven, en dit doet men drie maalen daags.

b. De *witte Wijn* is een goed, gedaante-gevend, en verbeterend middel. Het brengt ook iets tot de geneezing toe.

c. De *Rozen-honig* is eene *Baſis* tot geneezing, en tevens een middel ter verbetering van de *Tinctuur van Myrrhe.*

d. Het laatſte is het eigentlijk Geneesmiddel, het welk door den *Honig* verzacht wordt.

e. Uit

e. Uit alle deeze *drie Ingrediënten* ontstaat een aangenaam middel, het welk voor den Lijder niet walgelijk is, om in zijn oor te laaten inspuiten, en waar aan hij eene balsamieke kracht als rieken kan: het geen zeker niet onverschillig is, wanneer men het zonder laffe konstenarijë bekomen kan.

f. Het is één der heerlijkste Geneesmiddelen, niet alleen in dit geval, maar ook in veele anderen.

g. Op de juiste hoeveelheid moet bij dit middel ook gelet worden.

h. GAUBIUS raadt voor de zweerende ooren aan, pis van een mensch, met *Tinctuur van Myrrhe* en *Zeep*; doch dit is een misbruik van Gods gaven.

§. DCCCLVII.

Nog eene *Inspuiting* in Druipers zullen wij hier opgeven:

> ℞. *Mucilag. tenuiss. Sem. Cydon.* ℥ii.
> *Extr. Thebaic.* gr. ii.
> *M. D. S. Tot uitwendig gebruik.*

a. Deeze *Inspuiting* dient in een Druiper, die met allerleie gevaarlijke toevallen eener hevige prikkeling verzeld gaat.

b. Het *Heulsap* verschaft, na eene voorafgaande aderlaating, en het zetten van eenige Bloedzuigers aan de bilnaad, groote verzachting: zijnde het in 't algemeen waar, dat de *Opiaten* in deeze ziekte eene gewenschte uitwerking doen, offchoon men ze missen kan, wanneer men nu en dan een verzachtend *Aftrekzel* drinkt.

c. Het *Heulſap* zelf is hier als het veiligſte aangewezen, dewijl het *Laudanum*, uit hoofde der *Speceerijen*, verdacht is, en altijd ſlechts eene *bereiding* van het *Heulſap* blijft.

d. Het beste *Mengzel* voor het *Heulſap* is een *dun Slijm van Kweepitten*, het welk inzonderheid, ten aanzien deezer deelen, nuttig is.

e. Het *Heulſap* moet met dit *Slijm* behoorlijk zamengewreven worden, op dat het geheel en al in het *Slijm* overgaa, en eene gelijke vermenging plaats hebbe.

f. Ook is het noodig, dat telkens, bij het gebruik, het fleſjen wel omgeſchud worde.

✣ ✣ ✣
✣ ✣
✣

DRIE EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Oogwateren, (*Collyria*).

§. DCCCLVIII.

Een *Oogwater* is een *vloeibaar waterachtig middel*, het welk aan de oogen wordt aangebragt.

a. De *Griekſche* benaming (Κολλύριον, *Collyrium*) wil eigentlijk zoo veel zeggen, als een Geneesmiddel voor de oogen, zoo dat daar onder allerleie *uitwendige Oogmiddelen*, *Oogzalven*, *Oogpoeders*, en zoortgelijke, verſtaan worden.

b. Hier echter wordt alleen gehandeld van de *vloeibaare*, *waterachtige*, *uitwendige Oogmiddelen*.

§. DCCCLIX.

De *ſtoffe* moet altijd dun en waterachtig zijn, ſchoon 'er ook dingen toe genomen kunnen worden, die in dezelve worden ontbonden.

a. *Poeders*, die zig in het *Oogwater* niet laaten oplosſen, zijn daar in gevaarlijk, dewijl zij blijven zitten, en eene ſcherpe knaging kunnen veroorzaaken.

b. *Overgehaalde Wateren*, *dunne Slijmen*, *maatige Giften van Geeſten*, *Zouten*, *Metaalkalken in Zuuren* enz., maar met omzigtigheid gebruikt, zijn 'er juist geſchikt toe.

e. Syropen, uitgeperste Sappen, Extracten, sterke Zuuren, en dergelijke, zijn ongepast in *Oogwateren.*

§. DCCCLX.

Met de *Gifte* wordt naar de omstandigheden gehandeld.

§. DCCCLXI.

De *Signatuur* is zomtijds: *om uitwendig te gebruiken*; echter zegt men ook wel: *Oogwater.*

a. De bijzondere opgave van het gebruik wordt gemeenlijk achter wege gelaaten.

b. De warmte en koude is van grooter aanbelang, dan in andere *uitwendige* Geneesmiddelen. In terug drijvende *Oogwateren* wordt de koude vereischt; doch in de weekmaakende en verslappende, verzachtende en rust verwekkende, eene zachte warmte.

c. Zommige *Oogwateren* worden niet onmiddelijk aan het oog aangebragt, maar in dampen opgelost, en aan het oog medegedeeld; andere worden in doekjens aangebragt; tot anderen gebruikt men een sponsjen, of een kopjen, tot het baden van het oog opzettelijk gemaakt wordende.

§. DCCCLXII.

Het nut der *Oogwateren* is zeer groot, echter naar de verschillende aanwijzingen ter geneezing onderscheiden, naar maate men wil weekmaaken, verslappen, versterken, verdeelen, verzachten, enz.

a. Dewijl een *Oogwater* aan het lijdend deel onmiddelijk wordt aangebragt, en zoo lang daar op wer-

werken kan, als men wil, zoo ziet men, dat het ongemeen veel hulp moet aanbrengen, mits het maar behoorlijk gekozen zij.

b. Echter herinnere men zig steeds de groote gevoeligheid van het oog, en onthoude zig van alle sterk prikkelende dingen.

§. DCCCLXIII.

Ten voorbeelde geef ik het volgende op:

℞. *Infus. Rad. Alth. ten.* ℥iii.
Extr. Thebaic. gr. i.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Dit is een goed *Oogwater*, wanneer iets in het oog gekomen is, het welk dit edel deel sterk geprikkeld heeft.

b. Het *waterachtig Aftrekzel van den Althea-wortel* is hier eene *Basis*, namelijk, om week te maaken, en door dat middel te verzachten.

c. Tevens is het een gedaante-gevend middel, dewijl het *Heulsap* daar door aan het oog gebragt wordt.

d. Het *Extract van Heulsap* geeft aan het pijnlijk oog eene onmiddelijke verlichting.

e. Het *waterachtig Aftrekzel van den Althea-wortel* behoeft niet voorgeschreven te worden, dewijl het bekend is, dat eene *slijmige Wortel* alleen met *Water* een *Aftrekzel* oplevert.

f. Dit *Oogwater* wordt niet koud, maar laauwachtig aan het oog aangebragt.

g. De Lijder kan ook het *Aftrekzel van den Althea-*

wortel alleen gebruiken, wanneer 'er geene werktuiglijke prikkeling plaats heeft. Ik laat het bij hem zelven, uit een theelepel vol van dien *Wortel*, klein gesneden, gereed maaken.

§. DCCCLXIV.

En nog het volgende *Oogwater* ter versterking:

℞. *Spir. Flor. Lavend.*
—— *Rosmarin. ā.* ℥i.
M. D. S. Een Spiritus; 's morgens en 's avonds iets daar van in de holte van de hand te laaten vallen, en het dan tegen de oogen te houden.

a. Ik stem gaarne toe, dat deeze *Geest* niet zamengesteld behoeft te zijn, maar dat de *Lavendel-* of *Rosmarin-geest* alleen voldoende is.

b. De laatstgemelde wordt in de *Deensche Apotheek* niet gevonden; het geen een waar gebrek is, aangezien dezelve werkzaamheid genoeg heeft, en de ééne Geneesheer aan deezen, de ander aan geenen den voorrang geeft.

c. Ten aanzien van dit Voorschrift is het veiligst, de geheele manier van het gebruik in de *Signatuur* te vermelden, om gevaarlijke misslagen voor te komen,

VIER EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Snuifmiddelen, (*Errhina*).

§. DCCCLXV.

Zij dragen deezen naam, om dat zij in den neus worden opgetrokken.

a. Zij zijn ook van verſchillende dikte: *vloeibaar*, *week* en *vast*. Van de eerſte wordt hier alleen gehandeld.

b. In onze tijden wordt van deeze onderſcheiden *Snuifmiddelen* zoo veel gebruik niet gemaakt; vooral niet van de weeke en vaste, en de zoogenaamde wieken.

c. Wanneer *vloeibaare ſtoffen* in den neus worden ingeſpoten, behooren zij onder de reeds verhandelde *Afdeeling*.

§. DCCCLXVI.

De *ſtoffe*, en het overige, ſtaat gelijk met het geen van de *Inſpuiting* reeds gezegd is, en wordt verder door de aanwijzingen ter geneezing bepaald.

§. DCCCLXVII.

De *Signatuur* luidt: *tot uitwendig gebruik*; waar bij men eene mondelinge afſpraak veronderſtelt.

§. DCCCLXVIII.

De nuttigheid daar van is bijna dezelfde, als die der *Infpuitingen*, namelijk, weekmaakende, zamentrekkende, verzachtende, openende, zuiverende, enz. Ook kan een *Snuifmiddel* gebruikt worden, om het niezen te verwekken.

a. Het is echter niet gebruikelijk, dat men zulk een middel aanwendt, om niezen te verwekken, maar men bedient zig daar toe van een natuurlijken of geneeskundigen *Tabak*.

b. Over 't algemeen is het niezen zeer verdacht, en moet met de grootfte omzigtigheid verwekt worden; zelfs wanneer men de flijmbuizen in het hoofd zuiveren, of aan eene daar in verftopt geraakte flijm of etter eenen uitgang bezorgen wil.

c. Tot dit einde kan men zig ook van zeer eenvouwdige dingen, als *Mostard*, en zoortgelijke, bedienen, dewijl het dwaasheid is, om alle hulp, zelfs voor kleinigheden, in Geneesmiddelen te zoeken.

§. DCCCLXIX.

Eén voorbeeld zij genoeg:

℞. *Vitriol. alb.* ʒi.
Aq. Rofar. ℥ii.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Men kan ook in de *Signatuur* zetten: *bloedftelpend middel, om uitwendig te gebruiken.*

b. Men

b. Men ſnuift het zelve van tijd tot tijd, bij voorbeeld, om de vijf minuten, in den neus op, tot dat de neusbloeding ophoudt.

c. Het verſtaat zig, dat men evenwel andere noodzakelijke middelen te hulp moet neemen.

d. Vooral moet men eerst wel bepalen, of het neusbloeden van dien aart en in dien graad zij, dat het geſtild behoort te worden.

✣ ✣ ✣
✣ ✣
✣

VIJF EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Reukmiddelen, (*Odoramenta liquida*).

§. DCCCLXX.

Reukmiddelen zijn die *vloeibaare ſtoffen*, die eenen ſterken reuk geven, en uit dien hoofde in den neus worden opgehaald.

a. Men heeft daar van ook verſcheiden zoorten, namelijk: *vloeibaare*, *weeke* en *vaste*.

b. Van geene zamengeſtelde Voorſchriften wordt zoo weinig gebruik gemaakt, als ten aanzien van deeze, dewijl de *Azijn*, de *Geest van Ammoniak-zout*, de *Levensbalſem*, de *Esſentie van Duivelsdrek*, en zoortgelijke, gemeenlijk tot dat einde gebezigd worden.

§. DCCCLXXI.

De *ſtoffe* beſtaat in elk ſterk riekend *Vocht*, voornamelijk allerleie natuurlijke, of door konst gemaakte *Balſamen*, *Esſentiën*, *Geeſten*, *overgehaalde Wateren*, en allerleie *Mengzels*.

§. DCCCLXXII.

Het overige blijkt uit het geen hier vooren] reeds, omtrent andere Voorschriften van *uitwendige* Geneesmiddelen, is gezegd geworden.

§. DCCCLXXIII.

De *Signatuur* is hier: *tot uitwendig gebruik.*

a. Men draagt dusdanig middel in een daar toe geschikt reukflesjen bij zig.

b. Men riekt daar aan, zoo dat de lucht in den neus opstijgt; echter bestrijkt men daar mede ook wel de slaapen van het hoofd, en andere gevoelige deelen.

§. DCCCLXXIV.

De nuttigheid is voornamelijk om op te wekken, levendig te maaken, en te verkwikken; echter worden zulke middelen ook dikwils gebruikt om lekker te rieken, of uit navolging van anderen, of om de verveeling bij eene ééntoonige Predikatie voor te komen.

§. DCCCLXXV.

Slechts één voorbeeld zullen wij opgeven:

℞. *Essent. Asae foetid.*
Spir. Sal. ammon. *ā.* ℥ii.
M. D. S. Om aan te rieken.

a. Dit

a. Dit is een goed opwekkend middel in opſtijgingen uit onmagt of zwakte.

b. De *Esſentie van Duivelsdrek* is, volgens mijne ondervinding, beter, dan de *Esſentie van Bevergeil.*

c. Het ſtinkende van deeze *Droppelen*, en het vluchtige van den *Geest van Ammoniak-zout*, zijn elk eene op zig zelf ſtaande *Baſis*; het eerſte neemt de kramp weg, en is een eigenaartig middel tegen de opſtijgingen; het laatſte wekt op, en bevordert tevens de werking van het eerſte.

ZES EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Mondspoelingen, (*Apophlegmatismi*).

§. DCCCLXXVI.

De *Mondwateren* of *Mondspoelingen* zijn vloeibaare Geneesmiddelen, welken men een tijd lang in den mond houdt, of wel den mond daar mede uitspoelt.

a. De *Mondmiddelen* zijn insgelijks, naar maate van derzelver dikte, van drieërleie zoort; doch wij behandelen alleen de *vloeibaare*.

b. Zij worden zeer zelden uit de Apotheek voorgeschreven, ten minsten niet dan de *zamengestelde*.

§. DCCCLXXVII.

De *stoffe* komt zeer veel met de bevoorens gemelde Voorschriften van *uitwendige* Geneesmiddelen overéén; de voornaamste afwijking bestaat daar in, dat het middel in den mond genomen wordt.

a. Men moet zorgen, om, buiten noodzaak, geene zeer onaangename dingen daar toe te neemen.

b. Ook is het onvoegzaam, om *Poeders*, die niet opgelost worden, daar onder te mengen.

§. DCCCLXXVIII.

§. DCCCLXXVIII.

De overige Artikelen worden ook als onnoodig voorbijgegaan; het welk ook in de *Signatuur* kan aangewezen worden.

§. DCCCLXXIX.

Wat de nuttigheid deezer Voorfchriften betreft, zij dienen tot verfcheiden doeleinden, en zijn ongemeen krachtig, dewijl de zenuwen en inzuigende vaten hier zeer werkzaam zijn. Zij komen te ftade, wanneer men wil week maaken, zamentrekken, rijp maaken, verkoelen, den dorst lesfchen, levendig maaken, prikkelen, verkwikken, verdeelen, verzachten, enz. Ook doet zulk een *Mondwater* zomtijds, *per confenfum*, dienst bij het neusbloeden.

§. DCCCLXXX.

Eene langduurige ondervinding heeft mij ook geleerd, dat de werkzaamfte en edelfte Geneesmiddelen, die, uit hoofde van eenig beletzel in de keel, niet tot in de maag komen kunnen, hunne werking bijna even goed doen, wanneer zij in den mond gehouden worden. Ten minften heb ik dit van den *Muskus*, de *Kampher*, de *Kina*, den *Geest van Vitriool*, en meer andere, ondervonden; fchoon het niet ontkend kan worden, dat dit alleen in den uiterften nood gefchieden moet, en dat dit niet toepasfelijk is op die Geneesmiddelen, welke geheel en al op de eerfte wegen, en door opflorping in de *Vochten*, werken moeten. Alleen moet ik zeggen, dat het gebruik

der

der *Klijsteeren*, misſchien in verſcheiden gevallen, daar door ontbeerd kan worden.

§. DCCCLXXXI.

Tot een voorbeeld kan het volgende dienen:

℞. *Rad. Ptarmic.* ℥i.
Aq. ſimpl. ℥xii.
Coq. ad remanent. ℥x.
Col. add.
Mell. Roſar. ℥ii.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. De *wilde Bertram-wortel* of het *Nieskruid* komt zeer geſchikt in de plaats van de duurdere *Kwijl-wortel* of *Radix Pyrethri.*

b. Bij het *Afkookzel* wordt de *Rozenhonig* enkel als een middel ter verzachting gevoegd.

c. Ik herhaal hier op nieuw, dat men, ook in het voorſchrijven van *uitwendige* Geneesmiddelen, altijd zorge moet dragen, dat de geheele hoeveelheid van het *Vocht* altijd een effen getal uitmaakt.

d. Men kan deezen *Drank*, wanneer die te ſlap is, ligtelijk, door het vermeerderen van den *wilden Bertram-wortel*, en door allerleie bijvoegzelen, vooral van den *Geest van Ammoniak-zout*, ſcherper maaken; doch ik ben geen vriend van zeer ſcherpe middelen.

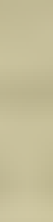
e. De nuttigheid van deezen *Drank* beſtaat hier in, dat het eene toevloeijing van het ſpeekzel verwekt, en in eene verlamming van de tong prikkelende is.

Ook

Ook kan dezelve in tandpijnen en zinkingen mede van gebruik gemaakt worden.

f. Echter vermijde men daar bij zorgvuldig het *doorſlikken*, hoe zeer het in de hier vooren gemelde evenredigheid, en door het toedrinken van *Havergort-water*, zoo hoog gevaarlijk niet zijn zoude.

g. Ik heb bevonden, dat zekere Geneesheeren dit *Afkookzel* voor de ſprouw in den mond gegeven hebben; in welk geval ik echter liever den *Borax*, of het *Mineraal-loogzout* met *Rozenhonig* gebruike, deels om den Lijder pijnen uit te ſpaaren, deels ook, dewijl de laatstgemelde middelen veilig kunnen worden doorgeſlikt, en daar door ook in de eerſte wegen op de ſprouw werken kunnen.

ZE-

ZEVEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Gorgeldranken, (*Gargarismi.*)

§. DCCCLXXXII.

Daar de zoogenaamde *Middelen* om te *gorgelen* over 't algemeen het nut niet doen; het welk zij doen moesten, vermits zij niet zoo ver agterwaards komen kunnen, als men uit vooroordeel aanneemt, en ik daarom ook beweere, dat zij in 't geheel niet geduld behooren te worden; zij het mij geoorloofd, om dezelven geheel voorbij te gaan.

a. Het gebruik der *Gorgel-middelen* bepaalt zig bijna eenig en alleen tot de keel-ontſtekingen. Doch zij bereiken het ontſtoken deel niet, want, zoo dra zij zoo ver komen, is de lijder in gevaar, dat ze doorgeſlikt worden, en zulks pogende te verhoeden, kan hij aan 't braken geraken, en van benaauwdheid ſtikken, of het vocht kan hem den neus uitſpringen.

b. Dewijl hij ook onder het *gorgelen* aan de ademhaling ligtelijk geweld aandoet, ſtelt hij zig daar door aan allerleie ongelegenheid bloot, wordt rood in het aangezigt, enz., waar door de ontſteking in de keel nog vermeerderd wordt.

 §. DCCCLXXXIII.

§. DCCCLXXXIII.

Ik ben overtuigd, dat *of* eene *Mondſpoeling*, of eene *Inſpuiting*, dat alles bewerkt, waar toe men een *Gorgeldrank* voorſchrijft.

a. Eene *Mondſpoeling* kan zeer voegzaam gebruikt worden, om den mond van rondsom uitteſpoelen, ja zelfs om te *gorgelen*, hoe zeer zij even zoo min, als de eigentlijk gezegde *Gorgeldrank*, de deelen van het gehemelte, laat ſtaan van de keel, aanraakt.

b. Eene *Inſpuiting*, met behoorlijke omzigtigheid en bedaardheid gebruikt, doet de waare dienſten, zoo wel om te verdeelen, als om de taaije ſlijm te doen uitwerpen. Zulk een gebruik van vochten heeft mij meer nut verſchaft, dan het herhaald *gorgelen*.

✣ ✣ ✣
✣ ✣
✣

AGT-

AGT EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Klijsteeren, (*Clysmata*, *Enemata.*)

§. DCCCLXXXIV.

Een *Klijsteer* is eigentlijk niets anders, dan eene *Inspuiting*, die door den aars in het gedarmte gedaan wordt, en een zeer onderscheiden doeleinde heeft, doch echter meestal tot het bezorgen van ontlasting gebezigd wordt.

a. Het wordt ook *Clyster*, *Lavamentum*, genoemd; eigentlijk *Clysma intestinale*, om het van andere *Inspuitingen* te onderscheiden.

b. Wij zullen bij vervolg de meenigerleie zoorten van nuttigheid en gebruik aanstippen, die in *Klijsteeren* plaats vinden; en men zal zien, dat zulks van zeer veel gewicht is.

c. Dewijl het gebruik der *Klijsteeren* gemeenlijk met een Geneeskundig oogmerk wordt voorgeschreven, en de Heelkunde zeer zelden tot uitwendige ziekten een *Klijsteer* noodig vindt, het welk ook in de daad alleen op inwendige deelen werkt; zoo is het altijd nog eene groote vraag, of het niet onder de inwendige Geneesmiddelen te tellen is, vooral daar het inneemen met den mond niet wel als het onderscheidend kenmerk van een inwendig gebruik kan doorgaan.

§. DCCCLXXXV.

De *ſtoffe* is over 't algemeen dezelfde, die tot *Inſpuitingen* genomen wordt.

a. De verdeeling van dezelve in *excipientia*, en *excipienda*, heeft ook hier plaats; doch wordt even zeer hier, als bij de voorige Artikelen overgeſlagen.

b. Zij is, naar mate van de onderſcheiden aanwijzingen ter geneezing, welken men heeft, zeer verſchillende; echter zijn waterachtige vochten; bij voorbeeld, gewoon *laauw Water*, *Melk*, *Huy van Melk*, bijna in alle gevallen gebruikelijk.

c. Als een verſterkend middel bedient men zig ook van het *koud water* zomtijds met bijzonder nut.

d. Men bedient zig ook wel van verſcheiden andere waterachtige vochten, als *Gekarnde Melk*, het *Water*, waar van zig de Smits bedienen, de *Melk*, waar in een gloeiend ijzer is uitgedoofd; zelfs de *Pis* is voorheen daar toe gebruikt geworden, doch het welk thans aanſtootelijk is, gelijk de anderen ook zelden in gebruik zijn.

e. Allerleie geestrijke en waterachtige middelen behooren mede hier toe, als *Wijn*, *Bier*, en diesgelijke; gelijk ook *overgehaalde Wateren*.

f. Verder zijn *Havergort-water*, *Gerſten-water*, *Hartshoorn-water*, allerleie gekookte *Dranken* en *Aftrekzels*, *Vleeschſoepen*, enz. in gebruik.

g. Zoo zijn ook dienſtig, naar gelang van de omſtandigheden, *uitgeperſte en gekookte Oliën*, of die men met andere dingen heeft laten trekken; insgelijks de *Olie-melken*, en *Amandel-melken*.

h. De *Conſerven*, *Sappen*, *Extracten*, *Dooijers van Eijeren*, *Zouten*, *Gallen*, *Oliën*, *Vettigheden*, *Bal-*

ſamen, *Zeepen*, enz. worden in de vootgemelde *ingredienten* ontbonden, wanneer zulks noodig is.

i. Een weinig *Keuken-zout*, *Boom-olie*, *Suiker*, wordt meestal bij de gewoone, of ontlasting verwekkende *Klijsteeren* gevoegd.

k. De *Tabaks-rook*, de *vaste lucht*, en dergelijke, worden ook zomwijlen in *Klijsteeren* gebruikt.

§. DCCCLXXXVI.

Zomwijlen wordt ook vereischt, dat een *Klijsteer* allerleie *Poeders* in zig bevatte, wanneer dezelve op geene andere wijze inwendig kunnen worden ingenomen.

a. Dit heeft vooral plaats ten aanzien van de *Kina*, die inzonderheid bij kinderen en andere vieze perſoonen, in de gedaante van een *Klijsteer* gegeven wordt.

b. Echter ſtaat daaromtrent aan te merken, dat een *Poeder*, zoo het in een *Klijsteer* gegeven wordt, in eene dubbele, ja drie-dubbele *Gifte* moet gebruikt worden, dewijl de endeldarm niet gemakkelijk zoo veel inzuigt, en in verre na zoo gevoelig niet is, als de maag.

c. Eer de *Kina*, en zoortgelijke kragtige Geneesmiddelen gegeven worden, moet men een ander openend *Klijsteer* eerst zijne werking laten doen.

d. Het *Poeder* is zomtijds kragtiger, dan een *gekookte Drank*; daarom wordt het in zijne eigene gedaante, alleen met *Water* verdund, ingeſpoten; wanneer nogthans de *Spuit* groot genoeg, of behoorlijk geboord moet zijn, op dat het mengzel 'er gemakkelijk zoude kunnen doorgaan.

§. DCCCLXXXVII.

In zekere gevallen laat men ook vaste zelfstandigheden in het *Klijsteer* ontbinden.

a. Dit heeft plaats; bij voorbeeld, met de *Duivelsdrek*, die eerst tot eene *Emulsie* gemaakt, en behoorlijk verdund wordt.

b. Men herinnere zig echter daar bij, het geen nopens de drie dubbele *Gifte*, en het vooraf toedienen van een ontlastend *Klijsteer*, hier vooren is gezegd geworden.

§. DCCCLXXXVIII.

Men geeve ook wel acht, om geene kostbaare dingen tot *Klysteeren* te nemen.

a. De *Muskus* wordt in deeze gedaante niet gebruikt; de aars is een onwaardig deel voor een zoo edel Geneesmiddel, en is ook niet geschikt, om deszelfs werking met voordeel optenemen.

b. Wij moeten ons ook daar van laten te rug houden, om dat 'er eene drie-dubbele *Gifte* moet gegeven worden, het welk veel geld verspilt.

c. Echter kan eene matige *Gifte*, tot zekere oogmerken, met waar nut gebruikt worden, namelijk om de teeldeelen te versterken, dewijl de *Muscus*, die in dit opzigt een voortreffelijk middel is, zijne werkzaamheid het meest betoont, wanneer het op deeze wijze wordt toegediend.

d. Het *Extract van Kina*, en andere kostbaare Geneesmiddelen, behooren mede hier toe.

e. In geval de lijder het Geneesmiddel, uit hoofde van eene belemmering in het slikken, niet met den mond

mond kan inneemen, moet men beproeven, om het door middel van een *Klijsteer* toe te dienen, welke manier ik, met meer dan één middel, met nut gebezigd heb.

§. DCCCLXXXIX.

Klijsteeren, welken men in plaats van inwendige Geneesmiddelen neemt, kunnen de Apothekers somtijds in verzoeking brengen, en worden den lijder ligtelijk tegen, en verwekken ook wel andere nadeelen, het geen zij met de meeste dikwils herhaalde *Klijsteeren* gemeen hebben.

a. Wanneer de Apotheker niet zoo naauw gezet is, als de onze in *Koppenhagen*, en in de Landſtreeken zijn, zoo kan hij, gelijk GAUBIUS te regt herinnert, in verzoeking geraken, om de gemelde kostbaare Geneesmiddelen van eene ſlegte zoort te nemen, en den aars dat geen aantebieden, wat zijner waardig is.

b. Dewijl echter de Geneesheer daar door in zijne verwagting zoude kunnen bedrogen worden, zoo heeft hij een goed middel tot zijnen dienst, door, namelijk, de Geneesmiddelen zoo eenvouwdig, als mogelijk is, voor te ſchrijven, en ze bij den zieken zelven tot een *Klijsteer* te laten gebruiken; wanneer hij dezelven kan onderzoeken, of ze van eene echte en goede zoort zijn.

c. Bij ons ſtaan de *Klijsteeren* over 't algemeen de meesten zeer tegen, en worden, vooral door Kinderen, met eenen onoverwinnelijken afkeer genomen. Dit is de reden, waarom een Geneesmiddel, bij voorbeeld, de *Kina*, die in deeze gedaante toegediend

diend wordt, om de koorts te ſtillen, niet zelden door de tegenſtrevingen van den zieken in deszelfs oogmerk en nuttigheid belemmerd wordt.

d. Een Geneesmiddel dikwils in *Klijsteeren* te nemen, is eene zeer kwade gewoonte; echter laten de minſten het zoo verre komen.

e. Weekmakende, verſlappende Klijsteeren, en vooral die, waar in *Heulſap* komt, verſlappen eindelijk het gedarnte boven maten, wanneer zij zeer dikwils gebruikt worden. Het komt 'er alleen op aan, van welken aart en natuur het Geneesmiddel, of ook het *vocht* zij, het welk aan het *Klijsteer* zijne gedaante gegeven heeft; zoo kan ook zelfs een kostbaar middel nadeel doen.

§. DCCCXC.

De zoogenaamde *Ingrediënten*, die tot *Klijsteeren* in de Apotheek bij voorraad zijn gereed gemaakt, moet men nooit nemen, dewijl zij wormſtekig en bedorven kunnen zijn.

a. Een goed Geneesheer ſchrijft over 't algemeen zeer zelden *Mengſelen* voor, die bij voorraad zijn gereed gemaakt, dewijl dit met zijnen eerſten pligt, de eenvouwdigheid, ſtrijdig is.

b. Over 't algemeen moet een *Klijsteer*, even als alle andere Voorſchriften van Geneesmiddelen, zeer eenvouwdig zijn; en ſchoon wij veele dingen opgenoemd hebben, die in een *Klijsteer* gebruikt kunnen worden, wil dit niet te kennen geven, dat verſcheiden derzelven op eens moesten genomen worden. Men neemt, naar de onderſcheiden aanwijzingen ter geneezing, dan eens het een, dan eens het ander.

c. De

c. De in voorraad gereed gemaakte zamenſtelzels behoorden in de Apotheeken in 't geheel niet geduld te worden, want zij dragen altijd blijken van lang bewaard te zijn geweest.

d. De tijd veroorlooft het ook zelden, dat men eerst zulk een bereiding maake.

§. DCCCXCI.

Men vermijde, zoo veel mogelijk, kleverige dingen, dewijl zij in de *Spuit* blijven zitten.

a. Van dien aart is de *Terpentijn*, die doorgaans het gemelde gebrek heeft, wanneer zij nog immer gebruikt wordt.

b. Indien dit echter gebeurt, trachte men dezelve door bijvoegzelen optelosſen, ten einde nergens aan te kleven.

§. DCCCXCII.

De keuze wordt voornamelijk naar de aanwijzingen ter geneezing, en de omſtandigheden bepaald.

a. Wanneer het *Klijsteer* voeden moet, wordt eene goede *Soep* van *Vleesch* of *Melk* genomen.

b. Wanneer het de darmen moet ſchoon maaken, bedient men zig gemeenlijk van *Melk*, *Havergort-water*, *enkel Water*, een *Aftrekzel* van *Camille- of Vlierbloemen*, en een bijvoegzel van *Olie*, of *Boter en Zout*, ook wel van *Suiker*.

c. Wanneer het nog kragtiger zijn moet, neemt men *Aftrekzel* van *Senebladen*, *Manna*, *Merg van Tamarinde*, het *Weener Laxeer-water*, de *bittere Purgeer-zouten*, enz. te hulp.

d. Onder de ſcherpe prikkelende middelen behoort ook eene ontbinding van *Zeep*, toebereide *Zee-ajuin*, enz.

e. Onder de nog ſterkere gebruikt men ook wel een *Aftrekzel* van *Tabaks-bladen*, het welk dikwils ontlasting van onderen en van boven verwekt.

f. Een *Klijsteer* van *Tabaks-rook* is bijzonder dienſtig, om de darmen in beweging te brengen, en daar door te bevorderen, dat de uitgezakte darmen weder naar binnen gaan.

g. *Vaste lucht*, in een *Klijsteer* toegediend, wordt in rotachtige ziekten zeer geprezen.

h. Tot verſterking dient een *Klijsteer* van *Wijn*, en andere verſterkende middelen.

i. Insgelijks doet het *koud Water*, gelijk reeds gezegd is, zomtijds zeer goeden dienst, om de darmen met kragt levendig te maaken, en eenen buikloop, uit zwakte voortſpruitende, te doen eindigen.

k. Zamentrekkende uitwerkingen worden veroorzaakt door een *Klijsteer* met *Aluin*, of van zoortgelijke middelen uit het *Planten-rijk*, als mede van *koud Water*.

l. Om krampen te ſtillen dient de *Duivels-drek*, het *Bevergeil*, en dergelijke; maar vooral het *Heulſap*.

m. Dit is het beste middel om rust te verwekken, en te verzagten in allerleie pijnen, wanneer zij niet door ontſtekingen veroorzaakt worden.

n. Het *Lood-water*, omzigtig gebruikt, heeft zomtijds, hoe zeer ſlechts in enkele gevallen, als een terug drijvend middel, bij blinde Aambeijen nut gedaan.

o. Tegen de Wormen dient eene ontbinding van

Yzer-

Yzerzout, de *gekookte Olie* van *Kamille-bloemen*; en tegen de aarsmaden in den endeldarm, de *roode Wijn* met een weinig *Keuken-zout*.

p. Tot geneezing van inwendige zweeren dient eene ontbinding van *Myrrhe*, met of zonder *Kina*, naar mate van de omſtandigheden.

q. Tot verzagting der pijnen, die door een' ſteen in de blaas ontſtaan, kan men een *Klijsteer* van het *Aftrekzel* van *weekmakende Kruiden* te hulp nemen.

r. Wanneer men afleiden, en de maandſtonden, of zuivering der kraamvrouwen bevorderen wil, zijn zulke weekmakende *Klijsteeren* al mede dienſtig.

s. Verkoelende *Klijsteeren* worden voornamelijk met *Salpeter* bereid, als mede, voor zoo verre dit, zonder ontlasting te bewerken, doenlijk is, met *Glauber-zout*; insgelijks met *Ammoniak-zout*; en misſchien het best met *Azijn*.

t. Om het bloed te ſtelpen wordt ook wel het *Vitriool-zuur*, of de *witte Vitriool*, genomen.

u. Meerdere voorbeelden bijtebrengen, gedoogt mijn beſtek niet, zonder dat ik te wijdloopig worde. Doch alle *Klijsteeren* moeten eenvouwdig zijn, en, des noods, vloeibaar en dun gemaakt worden.

§. DCCCXCIII.

Wanneer een Geneesmiddel in de gedaante van een *Klijsteer* gegeven wordt, heeft men alleen daar op te letten, dat het zelve bereid worde op eene wijze, die daar naar geſchikt is.

a. De *Klijsteeren* kunnen in twee zoorten verdeeld worden: 1°.) zulken, die zelve als een Geneesmiddel werken; en 2°.) die blootelijk een middel zijn, om Ge-

Geneesmiddelen, die op geene andere manier ingenomen kunnen worden, in het lichaam te brengen, en waar in dus het *Klijsteer* enkel een middel tot menging is.

b. Van de laatstgemelden is reeds te vooren gesproken geworden, wanneer ik van de *Kina*, de *Muskus*, de *Duivels-drek*, melding gemaakt heb.

c. 'Er ligt zeer veel aan gelegen, dat zulke dingen, wanneer zij niet opgelost kunnen worden, ten minsten tot een fijn *Poeder* gewreven worden, op dat zij hunne volkomene werking doen kunnen, dewijl de onderste darmen bezwaarlijk de kragt genoegzaam zouden uittrekken.

d. De *Gom-harsten*, en andere lichaamen, maakt men tot eene *Emulsie*, gelijk reeds gezegd is.

e. Het *vocht* moet, zoo mogelijk, eene gepaste dunte hebben, op dat het buiten noodzaak het Geneesmiddel niet te veel ontwikkele, en deszelfs werkzaamheid daar door vermindere.

§. DCCCXCIV.

De *hoeveelheid van het geheel* is doorgaans alleen zoo veel, als op eenmaal toegediend kan worden, en richt zig naar het bedoelde oogmerk. Wanneer het *Klijsteer* eigentlijk eene ontlasting bewerken moet, zoo worden aan een volwasfen mensch agt tot twaalf oncen ingespoten. Doch wanneer het andere diensten doen moet, behoort het niet groot van hoeveelheid te zijn, maar vier tot zes oncen zijn genoeg, op dat het niet te schielijk weder wegloope. Zommige *Klijsteeren* hebben intusschen hunne meeste werkzaamheid van de grootte of meenigte, gelijk de ver-

flap-

slappende, verkoelende, afleidende, voedende, enz.

a. Het is eene hoofdvraag bij een *Klijsteer*, wat het eigentlijk bewerken moet. Want de meesten moeten, volgens hunne bedoeling, een tijd lang in het lichaam blijven, om daar door des te nadrukkelijker en langduuriger te werken.

b. Doch eenige moeten, zoo dra mogelijk, aan ons oogmerk voldoen; en van dien aart zijn de ontlasting verwekkende *Klijsteeren*; vermits de Lijder 'er belang bij heeft, om spoedig verligting te bekomen.

c. Intusschen is het zomtijds niet zoo overijlend in zijne werking, maar men verlangt veel eer, dat het een tijd, bij voorbeeld, omtrent een vierde van een uur, in den onderbuik blijve, om inmiddels in de dikke darmen rond te loopen, de harde stoffen week te maaken, en alzoo des te beter ontlasting te bezorgen.

d. Zomtijds wordt het *Klijsteer* meer dan eens ingespoten, wanneer de zieke het geheel, het welk men noodig oordeelt, niet op eenmaal verdragen kan.

e. Die *Klijsteeren*, welken de zieke eenen geruimen tijd bij zig moet houden, gelijk het vocht, waar in een niet enkel ontlastend Geneesmiddel gemengd is, moeten slechts van twee, drie, of vier oncen zijn, op dat zij niet, door de uitspanning van het gedarmte eene prikkeling veroorzaken, die dadelijk eene uitzakking van den darm ten gevolge heeft.

f. Wanneer de aanwijzing ter geneezing het veroorlooft, kan men ook een weinig *Heulsap*, of *Laudanum*, daar bij voegen, als waar door belet wordt, dat het *Klijsteer* niet zoo sterk tot ontlasting prikkele.

g. Het

g. Het best is, vooraf een ontlastend *Klijsteer* te zetten, om den darm van de prikkeling der drekſtoffe te bevrijden.

h. Tevens wordt het gedarmte daar door gereinigd, en het *Klijsteer*, het welk uit Geneesmiddelen beſtaat, en dadelijk na de uitwerking van het eerſte wordt ingebragt, kan dan beter op de zenuwen werken, en in de inzuigende vaten doordringen.

§. DCCCXCV.

Het geen onder het *Recept* geſchreven wordt, is ingericht naar den aart van het geen uit de *Apotheek* wordt voorgeſchreven.

a. Bij ons wordt thans zelden een gewoon *Klijsteer* in de *Apotheek* gereed gemaakt, dewijl men meestal de daar toe noodige dingen in huis heeft.

b. Doch wanneer de zieke in zulke omſtandigheden is, dat men bij hem in 't geheel geene gelegenheid daar toe vindt, zoo kan men het geheel voorſchrijven: men ſtelt dan alleen *M. D.* enz.

c. Van een *Klijsteer* wordt zeldzaam eenige melding gemaakt, dewijl men dit natuurlijker wijze voor onvoegzaam houdt: even gelijk in alle uitwendige Voorſchriften, die vooral de teeldeelen betreffen, en zelfs eene Veneriſche ziekte mogten doen vermoeden, insgelijks plaats heeft.

d. Het zamengeſtelde middel, het welk men tot een *Klijsteer* uit de *Apotheek* voorſchrijft, wordt, naar deszelfs aart, aangeduid, als eene *Emulſie*, *Mengzel*, enz.

§. DCCCXCVI.

§. DCCCXCVI.

De *Signatuur* luidt eenvouwdig: *tot uitwendig gebruik.*

a. Het kan echter gebeuren, dat men bij een kind ook wel den naam van een *Klijsteer* op het *Recept* plaatst.

b. Wanneer het Geneesmiddel, het welk daar toe gebruikt wordt, niet zeer veilig, noch onverſchillig is, kan het zomtijds noodzakelijk zijn, dat de *Signatuur* het *Klijsteer*, benevens de werking, die het doen moet, behoorlijk aanwijze, ten einde alle misverſtand en verkeerd gebruik worde voorgekomen.

c. Dit is inzonderheid raadzaam ten aanzien van het *Heulſap*, of *Laudanum*, van ontlasting verwekkende en andere ſterke *Klijsteeren*, vermits dezelve tot *Klijsteeren* in eene ruimere *Gifte*, dan men anders bij een inwendig gebruik waagt, gebezigd worden.

d. Anders was zekerlijk nog aantemerken, het geen bij het gebruik van een *Klijsteer* is in acht te nemen, vooral ten aanzien van den graad van warmte, die nooit te heet, en ſlechts in zeer weinige gevallen, wanneer het tot verſterking, om 't bloed te ſtelpen, enz. noodig geoordeeld wordt, koud zijn moet.

e. De *Spuit*, of *Blaas* met een *Pijp*, die daar toe vereischt wordt, behoort eigentlijk hier ter plaatſe niet t'huis.

§. DCCCXCVII.

De nuttigheid der *Klijsteeren* is zeer groot, en blijkt uit het bovengemelde.

a. Ik

a. Ik moet evenwel bij deeze gelegenheid erkennen, dat ik in mijne Practijk bijna nooit van dit Voorschrift gebruik maake, uitgenomen in het geval, dat een Geneesmiddel, in deeze gedaante, in het lichaam gebragt moest worden, het welk echter allerzeldzaamst noodig is.

b. De ontlasting bewerken meestal de overige, in elk geval gepaste, Geneesmiddelen, het zij zagt, het zij sterk ontlastende middelen, die van tijd tot tijd tusschen beiden gegeven worden, gelijk dan ook niemand een grooter vriend van deeze manier zijn kan, dan ik, vooral in koortsen.

c. De ontlasting verwekkende Geneesmiddelen, welken men inwendig geeft, hebben die nuttigheid, dat zij het geheele gedarmte, van boven af, zagt schoon maaken, dus meerder stoffen wegdrijven, en grooter nut doen, dan de *Klijsteeren*, dewijl de werking der laatstgemelden zig tot de dikke darmen bepaalt.

d. In 't bijzonder voeren zij de vuile stoffen met meer nadruk af, dan de *Klijsteeren*, en ik schrijve daar aan voornamelijk het geluk toe, dat mijne Lijders zoo zelden ijlen. Echter heeft het dikwijls opstaan uit het bed, waar op ik zoo zeer gewoon ben aantedringen, wanneer een heilzaam zweet, of andere gewichtige omstandigheden het niet verbieden, hier aan ook wel het grootste aandeel.

e. Aan de andere zijde kan evenwel niet ontkend worden, dat een *Klijsteer*, des avonds gezet, zoo dat het zijne uitwerking voor middernacht gedaan heeft, doorgaans eene ongemeene verligting, en eene heilzaame sluimering teweeg brengt.

f. Van de *Klijsteeren* van KÄMPF heb ik die verwag-

wagting niet, welke anderen zig daar van beloven; vooral daar zij meestendeels zoo zamengefteld zijn.

§. DCCCXCVIII.

Bijzondere voorbeelden van *Klijsteeren* te geven, achte ik onnoodig. Intusfchen zal het volgende niet overtollig zijn:

> ℞. *Cort. Peruv. fubtil.* ℥i.
> *Aq. Ceraf.* ℥xi.
> *Laudan. liquid.* gutt. xii.
> *M. D. S. Een koorts-breekend Klijsteer, een vierde gedeelte op eenmaal te gebruiken.*

a. De Lijder wordt verondersteld een kind te zijn, en dus is de *Gifte* van twee drachma alle agt uuren voldoende.

b. De elf oncen *Kersfen-water* maaken, met de éêne once *Poeder* van *Kina*, een in vieren deelbaar getal van twaalf oncen uit.

c. Het *Mengzel* moet wel omgefchud, en het *Poeder* in het *Water* verdeeld worden, op dat de volkomene *Gifte* door de *Infpuiting* kan worden naar binnen gebragt.

d. De *Spuit* moet dikker dan gewoonlijk, en wel uitgeboord zijn, zoo dat het dik *Infpuitzel* 'er gemakkelijk doorgaat, zonder de *Spuit* te verstoppen.

e. Voor het eerfte *Klijfteer* geeft men een ander, het welk door ontlasting den darm fchoon maakt, op dat het tweede *Klijsteer*, uit een Geneesmiddel beftaande, lang genoeg in het lichaam blijven, en zijne werking doen kan.

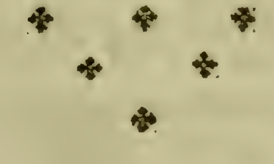
f. Het

f. Het geheel wordt in vier *Giften* verdeeld, om na eene tusfchenpoozing, telkens van agt uuren, gebruikt te wórden, op dat de *Kina* lang genoeg zoude kunnen werken, en de Lijder door een herhaald toedienen van het *Klijsteer* niet te zeer geprikkeld werde; als mede eenen goeden flaap, wanneer het tijd is, genieten moge.

g. Het weinig *Laudanum* wordt 'er bijgevoegd, om des te meer voortekomen, dat het geneezend *Klijfteer* niet te vroeg weder wegloope. Doch beter is het, wanneer men dit bijvoegzel niet noodig heeft.

§. DCCCXCIX.

Thans gaan wij over tot de tweede onderdeeling der *Mengzelen*, de *Sappen*, die de dikte van *Honig* hebben, waar van flechts éêne zoort, namelijk de *Smeering*, gebruikelijk is.

NEGEN

NEGEN EN VEERTIGSTE AFDEELING.

Van Smeeringen, (*Linimentum*, *Litus*.)

§. CM.

Deeze is eigentlijk eene weeke zoort van *Zalve*, die iets dikker is, dan *Olie*, en iets dunner, dan eene gewoonlijke *Zalve*, (*Unguentum*,) doch doorgaans de dikte van *Honig* heeft, en gewoon is ingefmeerd te worden.

a. Dewijl eene *Zalve* dikker is, en tot fmeeren niet gebruikt wordt, ziet men daar uit, hoedanig dezelve van een *Liniment* of *Smeering* onderfcheiden is.

b. Van de dikkere Geneesmiddelen is dezelve door de mindere gebondenheid, en door het gebruik, dat namelijk de deelen daar mede gewreven worden, onderfcheiden.

c. Het zelfde kan men ook van de *Reuk-balfems* zeggen.

§. CMI.

De *ftoffen* beftaan in *Oliën* van allerleie zoort, *Vettigheden*, *Slijmen*, *gekookte Dranken*, *Aftrekzels*, *Sappen*, *Balfamen*, *Wijnen* en *Geesten*, allerleie *zoutachtige Vloeiftoffen*, *Extracten*, *Zeepen*, *gefmoltene Gomharften*, en *Honig*.

a. De

a. De *Oliën* kunnen zekerlijk van allerleien aard zijn, doch meestal gebruikt men de uitgeperste.

b. Ook kunnen *Walschot*, *Kampher*, *Wasch*, tot deeze Geneesmiddelen gebruikt worden.

c. Wat de *vettigheden* betreft, zoo zijn voornamelijk hier onder te rekenen *Smalt*, *Talk*, *Merg*, *Boter*, *Terpentijn*, en zelfs *Pomade.*

d. Onder de zoutachtige vloeistoffen telle ik het *Ammoniac-zout*, en andere *onzijdige Zouten*, *vluchtige Zouten*, als mede *Azijn*, en andere *Zuuren.*

e. De *Zalven*, die men in de Winkels heeft, zijn reeds zelfs zamenstellingen.

§. CMII.

Poederachtige zelfstandigheden kunnen hier niet geduld worden, ten waare zij door de overige *Ingrediënten* opgelost, of ten minsten innerlijk daar mede vermengd worden.

a. De lood-bereidingen zijn grootendeels zeer geschikte *Ingrediënten* tot *Smeeringen.*

b. De bereidingen uit Kwikzilver worden tot een zeer fijn *Poeder* gemaakt, en zeer naauwkeurig vermengd, wanneer zij zig ook niet wederom afscheiden.

c. De bereidingen van *Piauter* worden ook tot *Smeeringen* gebruikt, en doen zeer gewichtige diensten.

d. Alle deeze *Poeders* zijn van eenen mineraalen aard; die uit het Planten- en Dieren-rijk, den *Muskus* uitgezonderd, worden allerzeldzaamst daar toe genomen.

§. CMIII.

§. CMIII.

'Er ligt zeer veel aan gelegen, dat eene *Smeering week*, niet klonterig, maar volkomen gelijk gemengd zij, en dat zij haare behoorlijke gebondenheid hebbe

a. Derhalven moeten *Wasch*, *Talk*, *Terpentijn*, *Gomharsten*, en andere zeer dikke of vaste zelfstandigheden, of in 't geheel niet, of in eene zeer geringe maate, in deeze *Smeeringen* gebruikt worden, op dat zij niet te dik worden.

b. Ook moeten deeze dingen met de overigen behoorlijk kunnen vermengd worden, op dat niet de minste ongelijkheid worde bespeurd, en zij dus gemakkelijk tot smeeren te gebruiken zijn.

c. De *Oliën*, vooral de uitgeperste, zijn de eigenäartigste *Ingrediënten* der *Smeeringen*, en kunnen zelfs geheel alleen gebruikt worden.

d. Men zorgt, dat vloeistoffen van eenen waterachtigen aard, met de *Oliën*, door behulp van eenig *Slijm*, behoorlijk in een gelijk *Mengzel* gebruikt worden; echter is het niet raadzaam een gewoon *Water* te nemen, dewijl zulk een *Mengzel* van *Olie* en *Water* zig spoedig weder van één scheidt.

e. Het *vluchtig Zout* kan echter in eene waterachtige gesteldheid, hoewel behoorlijk geconcentreerd, zig met de *Oliën* verdragen, dewijl het eene zoort van onvolkomene *Zeep* verschaft.

f. De *Zeepen* zelfs zijn, naast de *Oliën*, de beste *Ingrediënten* der *Smeeringen*, en worden gewoonlijk met eenen *Geest* vereenigd, gelijk in den bekenden *Geest van Zeep*, waar van men, naar goeddunken, allerleie veranderingen kan voorschrijven.

g. *Gekookte Dranken* en *Aftrekzels* kunnen ook tot

zulke *Smeeringen* gebruikt worden; echter moet men ze niet met *Oliën* vermengen, maar met eene dikke *Slijm*. Zij zijn uit zig zelven zamengeſtelde middelen, en eene *Smeering*, daar mede gemaakt, wordt al te zamengeſteld.

§. CMIV.

Het is niet gebruikelijk, dat men eene *Smeering* gebruikt, die door het inwrijven geheel en al verdwijnt, en geen ſpoor agterlaat, maar zij wordt zoodanig bereid, dat zij eensdeels ingewreven, en anderdeels nog in de wollen of linnen lap ingezogen en opgelegd kan worden.

a. Dit is het gewoone gebruik. Vermits zij nog op het deel blijft liggen, kan zij blijven voortwerken; waarom ook de *Worm-zalven*, de prikkelende en verſterkende *Smeeringen*, enz. altijd op deeze wijze gebruikt worden.

b. *Waterachtige*, en enkel *geestrijke* dingen, die zeer ligt vervliegen, kunnen derhalven niet wel in *Smeeringen*, maar moeten tot waſchingen gebruikt worden.

§. CMV.

De *Gifte* wordt bepaald naar de grootte van het deel, waar in de *Zalve* moet worden ingewreven.

§. CMVI.

De hoeveelheid van 't geheel bepaalt zig, naar mate het gebruik dikwils herhaald moet worden.

a. De-

a. Dewijl dit middel natuurlijker wijze zeer indringend, en dus ook meer of min vloeibaar zijn moet, en de uitgeperste *Oliën* ligt ranzig worden; schrijft men zelden, wanneer het deel niet reeds op zig zelven eene groote hoeveelheid vordert, zelden meer dan twee of vier oncen voor.

b. Dit Geneesmiddel is zelden onder die geenen, welken men langen tijd gebruikt, ten waare in buitengewoone gevallen.

c. Over 't algemeen zijn de *Smeeringen* wel werkzaam, doch hebben gemeenlijk eene verslappende uitwerking.

§. CMVII.

Het geen onder het *Recept* geschreven wordt, verstaat men uit het geen voorafgaat, en uit het reeds gezegde.

a. Gewoonlijk schrijft men alleen *tot uitwendig gebruik*. Zelden maakt men melding van eene *Smeering*.

b. Het wordt gemeenlijk in een flesjen voorgeschreven; de potjens worden meer tot *Zalven* gebruikt.

§. CMVIII.

De *Signatuur* wordt ook meestal kort gemaakt, dewijl men zig op de gemaakte afspraak verlaat.

a. De inwrijving van eenig deel met de eigene, of met eene vreemde hand, wordt meestal daar bij aangeprezen; hoe zeer dezelve altijd zonder geweld gedaan moet worden, en gemakkelijk genoeg is, wan-

wanneer de *Smeering* van behoorlijke effenheid en dikte is.

b. Eene blaas 'er over heen te leggen, is bij ons niet in gebruik. GAUBIUS zegt: dat hij het eene *Stoving* noemt, wanneer eene vochtig gemaakte blaas gebezigd wordt.

c. Een compres, of een doek daar over heen te leggen, en die nog met een nieuw gedeelte van de *Smeering* te bevochtigen, houde ik in 't algemeen voor noodzakelijk.

d Het ingesmeerde deel onbedekt te laten, zoude zekerlijk niet raadzaam zijn.

e. Dit moet alleenlijk plaats hebben, wanneer inwendige deelen, bij voorbeeld, het tandvleesch, met *Smeeringen* behandeld moeten worden.

§. CMIX.

De nuttigheid der *Smeeringen* is zeer groot. Zij dienen om week te maken, te verslappen, te verdeelen, te zuiveren, te versterken, te verzagten, wormen aftedrijven, enz.

a. Uit hoofde van den doordringenden aard der meest gebruikelijke *Ingrediënten*, en de nog voortdurende werking der *Smeering*, die op het deel blijft liggen, behoort dit middel onder de werkzaamste en kragtigste, die men in de Geneeskunde heeft.

b. Bijzonder is haare plaatselijke nuttigheid zeer groot ten aanzien der gewrichten, in gevallen, waar de *inwendige* Geneesmiddelen geene hulp genoeg kunnen aanbrengen.

c. Ook zijn zij, in zekere omstandigheden, dienstig ten aanzien der teeldeelen, en van de buik-holte,

te, wanneer zij doordringend genoeg gemaakt worden.

d. De *Kampher*, het *Kwikzilver*, het *Sap* van *dolle Kervel*, de *Ammoniac-gom*, de *Olie* van *Camille-bloemen*, de *Muskus*, enz. zijn ook op de inwendige deelen werkzaam.

e. Ik durve mij, in allerleie ziekten van den onderbuik, even zoo groote, zoo niet grootere, nuttigheid daar van beloven, als van de zoo zeer geroemde *Klijsteeren* van KÄMPF.

f. Daarom is ook dit middel altijd van een zeer voornaam gebruik geweest, en zal het ook bestendig blijven. — Het is dus geenzints overtollig, om onderrigting te geven van het geen bij het voorschrijven eener *Smeering* noodig is.

§. CMX.

Tot voorbeelden dienen de volgende:

℞. *Ol. Olivar.* ℥vii.
Spir. Sal. ammon. caust. ℥i.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Dit is een *vluchtig Smeersel*, en in de Geneeskonst zeer gebruikelijk.

b. De vereeniging met den *vluchtigen Ammoniac-geest*, wordt door omroering teweeg gebragt; het best doet men, wanneer men het in een gesloten vat wel omschudt.

c. De *Olie* is enkel een gedaante-gevend middel; maar de bij-ende *Ammoniac-geest* maakt de *Basis* uit.

d. Men kan ook de evenredigheid van het laatstge-

melde tegen de *Olie* grooter, en daar door het middel fcherper maaken, wanneer men het noodig oordeelt.

e. Even zoo kan men 'er een paar *drachma Kampher* bij doen, wanneer het nog dikker, witter, en veel kragtiger wordt.

f. Voor 't overige zijn de bereidingen deezer *vluchtige Zalve* zeer verfchillende. Eenigen nemen, in plaats van *Boom-olie*, *Olie* van *zoete Amandelen*; zelfs *Terpentijn* met *Pomade* is door zommigen aangeprezen.

g. Het dient als een prikkelend middel, het welk eene ziekte-ftoffe van het lijdend deel heentrekt naar de plaats, waar de *Zalve* aangebragt wordt.

h. Men wrijft eerst het deel daar mede, en laat het dan, door middel van een *wollen lap*, op de daar mede gewrevene plaats liggen.

i. Men verkiest 'er echter toe een uitwendig deel, het welk geen uitflag, ontfteeking, enz. heeft, en aan het lijdende deel zoo nabij mogelijk gelegen is.

k. Ik zelf maak, zedert eenigen tijd, bijna alleen van de *groene Zeep* gebruik, als welke even zoo prikkelende is, en niet zoo fchielijk vervliegt.

§. CMXI.

Een ander voorbeeld moge dit zijn:

℞. *Effent. Cantharid.*
Spir. Sal. ammon. vinof. ā ℥i.
Ol. Menth. coct. ℥ii.
M. D. S. Eene zenuw-verfterkende Olie.

a. Wij hebben hier eene zeer dienftige *Smeering* voor

voor eene lamme hand, of een ander verlamd lid, het welk echter met eenige omzichtigheid moet gebruikt worden, dewijl het anders de huid ligtelijk open bijt.

b. De *Esſentie* van *Spaanſche Vliegen* en het *vluchtige Loogzout*, zijn beiden eene *Baſis* tot prikkeling. Het eerſte werkt alleen op het gevoel; het andere dringt dieper door, en maakt eenigermaten levendig.

c. De gekookte *Olie* van *Kruis en Munt* is het gedaante-gevend middel, het welk de beide ſcherpe zelfſtandigheden opneemt; het heeft insgelijks eene zenuw-verſterkende kragt.

d. Wanneer men het hebben kan, verdient zekerlijk een gedaante-gevend middel, het welk ten aanzien van deszelfs kragt met de enkele of dubbele *Baſis* overeenſtemt, altijd den voorrang.

e. In dit en het bovengemelde voorbeeld, moet men het juist getal der *drachma's* en *oncen* wel opmerken, het welk maar al te ligt in deeze Voorſchriften verzuimd wordt.

§. CMXII.

Wij hebben hier boven (§. LXXXVII.) gezegd, dat de *Smeeringen* om met een *Penceel* te beſtrijken, enz. ook hier onder gerekend kunnen worden, en voegen dus dezelven hier nog bij.

VIJF.

VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van Smeeringen, om met een Penceel te bestrijken, (*Litus oris.*)

§. CMXIII.

Ten deezen opzigte merken wij alleenlijk aan, dat het in de Sprouw, als mede bij eene verbrande tong gebruikt wordt.

§. CMXIV.

Het kan dus ook als eene *Smeering* bereid worden; schoon het niet tot inwrijven gebruikt wordt, maar alleen over het lijdende deel wordt heengestreken.

§. CMXV.

Deeze zoort van *Smeering* moet, wat derzelver *stoffe* betreft, uit geene vettigheid, maar enkel uitzagte, evenwel ook, des noods, uit zuiverende middelen, bestaan.

a. De *Honig*, vooral de *Rosenhonig*, is het meest gewoone, dat men 'er toe neemt.

b. In de Sprouw komt ook een bijvoegzel van

Mine-

Mineraal-loogzout zeer te pas, als een afvaagend middel.

c. Wanneer zweeren in den mond voor handen zijn, die men inzonderheid bij de kwijling gewoonlijk ontmoet, is de *Esſentie* van *Myrthe* doorgaans in gebruik.

d. In eene ontvelde tong voegt men de *Slijm* van *Kwee-pitten* en de *Roſen-honig* te zamen.

e. Bij veneriſche chankers aan den hals kan het wel gebeuren, dat men eene dunne ontbinding van bijtende *Sublimaat* onder de *Roſen-honig* mengt; doch men moet altijd, eer het beſtrijken geſchiedt, en ook daar na, eene omwindende *Slijm* van *Havergort* laten drinken.

f. De *Lood-middelen* zijn, in deeze gevallen, zelden noodig, en worden dus niet gebruikt; gelijk zij ook ſchade zouden kunnen doen, wanneer zij niet met de uiterſte omzigtigheid gebruikt, maar doorgeſlikt werden.

§. CMXVI.

De overige Artikelen zijn uit het voorgaande van zelf blijkbaar.

§. CMXVII.

Het volgende voorbeeld kan tot opheldering dienen:

℞. *Mell. Roſar.*
Aq. calid. ā. ℥ß.
Borac. depur. ʒß.
M. D. S. Om mede te beſtrijken.

a. Het

a. Het *warm Water* wordt te hulp genomen, om de oplosfing van den *Borax* te bevorderen, het mengzel eenigzints dunner te maken, en om ook de omliggende deelen te kunnen aanraken.

b. De *Rozen-honig* wordt 'er bijgevoegd, als een aangenaam, gedaante-gevend middel, het welk tevens, uit hoofde van deszelfs zuiverende en geneezende eigenfchap, eene *Bafis* is.

c. De *Borax* is, van wegen het vast *Mineraal-loogzout*, waar mede het zoo rijkelijk verzadigd is, de waare *Bafis*, tot het doen afvallen van de Spruuw.

d. De *Borax* wordt bijna geheel in het *vocht* opgelost, zoo dat het niet noodig is, om daar van iets minder te nemen.

§. CMXVIII.

Uit dit *Penfeel-fap* laat het zig gemakkelijk bepaalen, wat van andere vochten, voor den mond en voor wonden dienende, te zeggen valt; mits men zig flechts herinnere, dat daar toe zelden zeer fcherpe dingen te hulp genomen worden, en dat deeze middelen zoo eenvouwdig zijn moeten, als mogelijk is.

§. CMXIX.

De *Rozen-honig*, met de *Esfentie* van *Myrrhe*, is het gebruikelijkfte middel bij alle kwetfingen in den mond; de *zuure Geest van Zout*, in *Honig* omwonden, is het beste middel tegen fcheurbuikig tandvleesch; echter kan het *Vitriool-zuur* deszelfs plaats vervullen; de *Wijn* en *Honig* zijn een zeer eenvouwig middel tegen wonden.

§. CMXX.

§. CMXX.

Van de *vochten*, die tot *Infpuitingen* gebruikt worden, behoeven wij niets bijzonders te melden.

§. CMXXI.

Wij gaan thans tot de derde onderdeeling der *Mengzelen* over, namelijk de *Pappen*, (*Pultes*,) die tusfchen de *vochten* en *deegen* het midden houden, en waar van men alleenlijk twee uitwendige zoorten heeft, namelijk de *gekookte Pappen van Brey*, en de *raauwe of ongekookte Pappen.*

EEN

EEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van Pappen, (*Cataplasmata.*)

§. CMXXII.

Eene *Pap* is een uitwendig middel, het welk door koken bereid wordt, zamenhangende, en bijna van de dikte van *Brey* is.

a. Ten aanzien van derzelver uitwendig gebruik, en grootte, is eene *Pap* het zelfde, het geen een *Conferf* ten aanzien van deszelfs inwendig gebruik en in 't klein is.

b. Zij heeft ook die onderfcheidende eigenfchap, dat zij door de warmte niet week en vloeibaar wordt, gelijk bij *Zalven*, *Pleifters*, enz. plaats heeft.

§. CMXXIII.

Zij wordt, gelijk gezegd is, door koken bereid; wanneer zij nog raauw en ongekookt is, zoo dat zij geene *Brey* oplevert, behoort zij onder eene andere Afdeeling.

a. De eerfte is de *waare Pap*, (*Cataplasma*,) en van deeze zullen wij tegenwoordig handelen.

b. Het is veel beter, dat wij deeze twee zoorten van *Pappen* van elkander fcheiden, offchoon wij

(§. XCII.) beloofd hadden, om die te zamen te behandelen.

§. CMXXIV.

Door het koken worden de deelen, waar uit zij bestaat, meer ontwikkeld en verfijnd, ook kleverig en zamenhangende gemaakt. De warmte maakt haar ook meer werkzaam, en is als een *vehiculum* van dezelve.

§. CMXXV.

De *stoffe* is, deels eene *vloeistoffe*, die tot koken dient, deels eene of andere vloeibaare, weeke of vaste zelfstandigheid, die door het koken in eene *vloeistoffe* overgaat. Men verdeelt dezelve dus in de vloeistoffe, de zelfstandigheid, die daar mede gekookt wordt, en de bijvoegzelen (*Accessoria.*)

a. Onder de *vloeistoffen* behooren voornamelijk *Water* en *Melk*, als welke beiden, door het koken, in 't geheel niet veranderd, maar wel in haare werkzaamheid, overeenkomstig het bedoelde oogmerk, vergroot worden.

b. De *Melk* wordt wel door het koken van haare waterachtige deelen voor een gedeelte beroofd; maar dit hindert niets, en zij is altijd de beste *vloeistoffe* tot *Pappen*, die weekmaken, rijpen, of verzagten moeten.

c. Uit hoofde der kosten wordt echter zeer dikwils eenvouwdig *Water* genomen.

d. De *Huy* en *gekarnde Melk* zijn thans weinig in gebruik, en de laatste heeft boven de *Melk* niets vooruit.

e. De *Wijn* verliest in het koken te veel van zijn eigenaartig vermogen; hij kan echter gebruikt worden, wanneer verdeeling en verlevendiging noodig is, wordende 'er dan alleenlijk bijgevoegd, en niet van het begin af met de *Pap* gekookt.

f. De *Wijn* is ook meestal te kostbaar; doch men kan tot *Pappen* eene goedkoope zoort van wijn gebruiken.

g. *Azijn* is tot dit doeleinde zeer geschikt; dewijl dezelve door het koken niet merkelijk verzwakt wordt.

h. *Boter* en andere *Vettigheden*, als mede *Harsten*, en zoortgelijke, worden zelden daar toe gebruikt; zelfs de *Oliën* neemt men 'er bijna in 't geheel niet meer toe, zoo min als de *Loog*: om van de *Pis*, die onvoegzaam en walgelijk is, niet te gewagen.

i. *Gedestilleerde Wateren*, *Brandewijn*, *specerijachtige Oliën* te koken, zoude zeer ongepast zijn. Ik heb echter eenen Arts gezien, die alle Voorschriften zoo kostbaar mogelijk maakte, en tot zijne met kunst zamengestelde *Pappen*, *gedestilleerde Wateren* gebruikte.

k. Dat het *vocht*, tot de *Pappen* gebruikt wordende, zoo veel mogelijk overeenkome met de aanwijzingen ter geneezing, is allezints wenschelijk; en dat het door de overige *Ingrediënten* niet aan het schiften moet geraaken, is aan alle kundige Artsen bekend.

l. In 't bijzonder moet men zorge dragen, dat de *Melk* niet stolle, als waar door zij tot haar bedoeld oogmerk ongeschikt wordt.

m. De te koken zelfstandigheden moeten, *of* reeds week zijn, *of* door koken week worden; waarom

voor-

voornamelijk *Broodkruimen*, allerleie *Meel-* en *Koornvrugten*, als mede des noods *sappige Wortelen* en *Zaaden*, en andere zelfstandigheden uit het Plantenrijk daar toe genomen worden.

n. Harde dingen zijn 'er niet geschikt toe, ten waare zij klein gemaakt en gestooten worden, om door de overige *Ingrediënten* te kunnen worden opgenomen.

o. De *Lood-middelen* worden buiten noodzaak in deeze gedaante niet gebruikt, maar wel bij koude omslagen.

p. Zekere zelfstandigheden uit het Dieren-rijk, welken ik niet noemen zal, gelijk ook zwaluwen-nesten, en lichamen, tot het rijk der mineralen behoorende, worden thans niet meer gebruikt.

q. De bijvoegzels zijn veelerleie, en bijna niet optegeven; echter verkiest men, naar mate van de aanwijzingen ter geneezing, daar toe alleenlijk de vloeibaare, weeke, of ligtelijk week wordende zelfstandigheden, als *Zeep*, *Wit van Eijeren*, *Olie*, enz.

r. Men wagte zig echter, om in de Voorschriften van dit middel, even gelijk in alle anderen, eenige *Ingrediënten* te brengen, die reeds uit zig zelven zamengesteld zijn.

s. In plaats van een bijvoegzel van *Olie*, het welk voor veele gestellen nadeelig, en over 't algemeen een weinig onzuiver is, neeme men liever *Honig*.

t. Dewijl het oogmerk in *gekookte Pappen* gemeenlijk is week te maken en te verzagten, zoo wordt dikwils ook een weinig *Saffraan* te hulp genomen.

§. CMXXVI.

De *Gifte* wordt afgemeten naar de grootte van het deel, waar op de *Pap* gelegd wordt.

§. CMXXVII.

De *hoeveelheid van het geheel* vordert ten minsten een half pond, tot twee en meer ponden, welk laatste vooral noodig is, wanneer de *Pap* bij herhaaling moet worden opgelegd.

a. Natuurlijk moet hier eene groote verscheidenheid plaats hebben, naar mate het deel, waar op de *Pap* gelegd moet worden, eenen grooteren of kleineren omvang heeft.

b. Wanneer men derzelver gebruik een tijd lang herhalen wil, en dit aan des lijders huis geschiedt, schrijft men liefst meer dan ééne *Gifte* voor, en meestal zoo veel, als voor éénen dag of langer toereikende is.

c. Men merke op, dat telkens de noodige hoeveelheid van de *Pap* versch gewarmd en omgeroerd moet worden; het welk beter is, dan de *Pap*, die eenmaal gebruikt is, één of meermalen op nieuw te gebruiken, gelijk men dikwils gewoon is te doen.

§. CMXXVIII.

Onder het *Recept* geeft men de behandeling der *stoffe*, met het middel ter ontbinding, op; en zulks zoo kort mogelijk, wanneer de Apotheker de *Pap* moet gereed maaken.

a. Derhalven wordt hier melding gemaakt, dat zij ge-

gestooten, gesneden, geweekt, en vooral eerst gezuiverd moet worden, naar mate derzelver geaardheid medebrengt.

b. Ten aanzien van het *koken* wordt gezegd, waar mede, en hoe veel, of hoe lang.

c. Wanneer de Arts in dit stuk genoegzaam bedreven is, en aan de bedienden van den Apotheker eene goede onderrigting geven kan, doet hij wel, met door zulk eene opzettelijke opgave eens vooral zijne achting te vestigen.

d. Doch het zoude een weinig het voorkomen hebben, als of hij met zijne artzeneimengkundige bekwaamheden wilde pronken, wanneer hij het telkens deed, zonder dat eene verandering van Apotheek zulks noodzakelijk maakte.

e. Men lette op het geen wij daaromtrent in 't algemeen hebben aangemerkt; echter is het raadzaamst, den Apotheker, zonder noodzaak, niet eenigermaten laagheid aan te doen, door hem zijne geheele behandeling, tot de minste kleinigheden toe, voortefchrijven.

f. Dikwils worden alleen de *Ingrediënten* te zamen voorgeschreven, die tot eene *Pap*, met deeze of geene *stoffe*, ten huize van den zieken gekookt moeten worden, alwaar men dan het verdere slechts heeft optegeven.

g. Wanneer 'er in die *Ingrediënten* steelen voorkomen, die niet genoeg geweekt kunnen worden, maake men melding van het ziften of doorzijgen.

h. Wat het vat betreft, waar in eene gereed gemaakte *Pap* uit de Apotheek verzonden wordt, het zelve is meestal een pot, (*fictile*) of een glas, (*vitrum*,)

trum,) offchoon gelijk reeds gezegd is, de bereiding in eene Apotheek allerzeldzaamst gefchiedt.

i. Hoe met de *Kruiden*, welken men tot eene *Pap* voorfchrijft, gehandeld moet worden, blijkt uit het hier boven opgegevene.

§. CMXXIX.

De *Signatuur* verftaat men reeds uit het geen zoo veele maalen gezegd is; echter is het doorgaans niet overtollig, dat men het oogmerk tevens vermelde.

a. De *Kruiden*, die men tot eene *Pap* neemt, kunnen genoemd worden: *Ingrediënten tot eene warme Pap.*

b. Eene gereed zijnde bereiding uit de Apotheek wordt te recht genoemd: *Eene Pap, om warm op te leggen.*

c. Voor 't overige is 'er nog veel aantemerken omtrent het regt gebruik der *Pappen.*

d. De warmte moet niet te fterk zijn; men legt dezelve niet eerder op, dan wanneer het lid van het gefloten oog de warmte kan verdragen.

e. Eene gekookte *Pap*, die evenwel koud moet opgelegd worden, is iets allerzeldzaamst, en men doet zeker beter, wanneer men zich daar toe van een koud bad of wasfching bedient.

f. De *Pap* wordt ook meestal in een lap oud linnen opgelegd, om niet zoo onmiddelijk op de huid te komen, het welk zeer morfig zijn zoude.

g. Men wagte zig wel, dat zij niet op de huid koud worde, waarom ook, zoo dra men 'er de geringfte koude aan waarneemt, eene verfche hoeveelheid gewarmd moet worden.

h. Er

h. Er kan een weinig *Water*, *Melk*, enz. bijgevoegd worden, wanneer zij te hard en te ſtijf is geworden.

§. CMXXX.

De nuttigheid van dit Geneesmiddel is zeer groot. Het wordt voornamelijk gebruikt, om week te maaken, te verzagten, rijp te maaken, enz. Men bedient 'er zig van in ontſtekingen, die tot verettering moeten overgaan, in verbrandingen, kwetſingen, in hevige pijnen door ſpanningen veroorzaakt, als mede in de *phimoſis* en *paraphimoſis*.

a. In de laatstgemelde gevallen is zij één der beste middelen; want men moet niet denken, dat de weekmakende uitwendige middelen noodzakelijk eene verettering ten gevolge hebben. Wanneer men door verſlapping de prikkeling der ſpanning wegneemt, bevordert men de verdeeling. Iets anders is het, wanneer de ontſteeking reeds zoo verre gekomen is, dat 'er geene verdeeling meer plaats kan hebben; maar alsdan zullen de *Pappen* nog, als rijpmakende middelen, haare nuttigheid aanbrengen.

b. Ook in *Klapooren* (*bubones*) is dusdanige *Pap* een dienſtig middel, om de natuur *of* in de verdeeling, *of* in de rijpmaking te onderſteunen. Wanneer de aard der kwaal nog eene verdeeling gedoogt, en de inwendige hulpmiddelen tot dat doeleinde ſtrekken; zal men niet bevinden, dat de *Pappen* eene verettering te weeg brengen.

c. Wat zij in *ſpanningen* doen kunnen, om eene verligting van dringende toevallen te bezorgen, is bekend.

 d. Over

d. Over 't algemeen ben ik overtuigd, dat men met het *Heulſap*, in uitwendige kwetſingen, en andere ongemakken, thans veel te ſpoedig bij de hand is, terwijl de weekmakende middelen dikwils denzelfden dienst doen zouden.

e. In de blinde aambeijen, vooral die met toevallen van ontſteeking vergezeld gaan, doen de *Pappen* het meest af; zij bevorderen de opneeming van het vloeijend bloed, en brengen de overgeblevene dikke knobbels tot verrettering, welke dan ſpoedig, en zonder moeite, plaats heeft.

§. CMXXXI.

Tot voorbeelden kunnen de volgende dienen:

℞. *Farin. Tritic.*
—— *Lin. rec.* *ā.* ℥ii.
Aq. ſimpl. q. ſ.
Sub agitat. coqu. ad conſiſtent. pult. adde
Pulp. Cep. aſſat. N°. ii.
D. ad Fictil. S. Eene weekmakende Pap, alle vier uuren warm opteleggen.

a. Dit Voorſchrift is, met eenige veranderingen, van BOERHAVE zelven ontleend, en zeer gepast, wanneer eene rijpmaking bewerkt moet worden.

b. Het *Rogge-meel* wordt onder het geſtooten *Lijnzaad* gemengd, dewijl het laatſte van eenen al te olieachtigen aard is.

c. Wanneer de meelachtige dingen met *Olie* gekookt worden, maaken zij eene al te *vette Pap*, zoo dat

dat de *Olie* door het linnen heendruipt, en de huid, zonder noodzaak, onzuiver wordt.

d. Vettigheden zijn niet noodig, om het deel week te maaken; het met *Water gekookte Meel* is daar toe voldoende, en ik raade zelfs niet aan, dat men het *Lijnzaad* 'er toe gebruike; doorgaans bedient men zig van *Havergort* of *Wittebrood*.

e. De *Uijen* voegt men 'er bij, uit hoofde van derzelver prikkeling; ik ben echter daar mede ſpaarzaam geweest, dewijl prikkelende middelen wel de verettering bevorderen, maar ook meerder pijn veroorzaaken.

f. Dat de *Pap* in eenen zamengevouwen doek opgelegd moet worden, verſtaat zig van zelf.

g. Nog ſtaat te melden, dat men bij ons ſchier nooit deeze *Pap* uit de Apotheek voorſchrijft, maar aan 't huis van den zieken laat koken.

§. CMXXXII.

℞. *Mic. Pan. alb.* ℥ii.
Lact. dulc. q. ſ.
Coq. ad conſiſt. pult.
Verſus fin. add.
Croc. ʒß.
D. S. Eene verzagtende Pap, om warm opteleggen.

a. Deeze is de zoogenaamde *Franſche Pap*, die in de daad de plaats van alle anderen vervullen kan, en, in linnen opgelegd, zeer zindelijk is.

b. Zij is vooral uit hoofde van de *Saffraan* ten

hoogſten verzagtende; echter kan zij ook tot rijpmaken gebruikt worden.

c. Men kan ze ook met *Water* gereed maaken, zonder dat zij veel van haare weekmakende kragt verliest.

d. Zij wordt duizend maalen buiten de Apotheek gereed gemaakt.

e. Hoe eenvouwdig zij nu reeds is, kan zij echter nog eenvouwdiger worden, wanneer men de *Saffraan* weglaat.

§. CMXXXIII.

Nog zal ik 'er eene bijvoegen, waar van ik groote nuttigheid gezien heb.

℞. *Farin. Tritic.* ℥iv.
Acet. vin. q. ſ.
Coq. ad conſiſt. pult.
D. S. Eene warme Pap.

a. Hier hebben wij een voortreffelijk uitwendig hulpmiddel, het welk reeds oud is, maar zeker nog altijd eenen uitmuntenden dienst doet, en wel na eenen zwaaren val op de groote knobbels van het opperſcheenbeen, waar het van het grootſte belang is, dat zoo dra mogelijk eene verdeeling worde te weeg gebragt, en de kwetſing geene verettering ten gevolge hebbe; waarom men ook tot eene aderlating en eene ontſteeking - weerende geneeswijze zijne toevlucht neemt. Ik heb daar van de beste uitwerking gezien.

b. Ook in andere gevallen, in welken men eene ver-

verdeeling bewerken wil, is dezelve nuttig, en zij zoude, met goed gevolg, dikwils kunnen gebruikt worden, waar men anders *Balſem van Zeep*, en andere verhittende *Geeſten*, te hulp neemt; zoo als, bij verſtuikingen, in den beginne maar al te veel gebeurt.

c. De ongemeene eenvouwdigheid van dit *Mengzel* is tevens een goede grond ter aanprijzing. De *Azijn* doet in de daad het meest ter zaake, en wordt door het daar mede gekookte *Roggen-meel*, tot een *Pap* gemaakt, nog veel kragtiger.

TWEE

TWEE EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van Mostaard-Pappen, (*Sinapismi.*)

§. CMXXXIV.

Deeze zijn *Deegen* van eene gelijke zoort, doch die, zonder koken, bereid worden uit zelfſtandigheden, die de huid rood maaken.

a. Er worden gemeenlijk twee te gelijk aangelegd, namelijk onder de voetzoolen, of, wanneer deeze te hard zijn, aan de kuit van het been.

b. Zij hebben de bijzondere eigenſchap, dat zij enkel door mengen, zonder koken, bereid worden.

§. MCLXXXV.

De *ſtoffe* is gemeenlijk drievouwdig; namelljk, *Zuurdeeg*, *Mostaard*, en *Azijn*.

a. De *Mostaard* is eigentlijk het hoofdmiddel, het welk de huid rood maakt, mits zij behoorlijk geſtooten is.

b. Het *Zuurdeeg* is insgelijks een weinig roodmakend en prikkelend; doch dient meest, om de *Mostaard* te omvatten, en tot de gedaante van eene *Pap* te brengen.

c. De *Azijn* onderſteunt de *Mostaard* en het *Zuurdeeg*

deeg in derzelver vermogen van eene zachte prikkeling; echter heeft hij vooral die nuttigheid, dat hij het *Mengzel* behoorlijk tempert.

§. CMXXXVI.

Men gebruikt zomtijds ook wel zekere *Harſten*, *Zeepen*, de *Campher*, en dergelijke; doch deeze prikkelen een weinig te veel.

a. Daar toe behoort voornamelijk de *Gom-ſagapeen*, de *Gom-ammoniac*, en zoortgelijke, waar van ik nu en dan ook wel gebruik heb moeten maaken.

b. Dewijl het doelwit van deeze *Mostaard-pappen* gewoonlijk niets anders is, dan om eene plaatſelijke prikkeling in de onderſte deelen te bewerken, waar door het bloed van het hoofd wordt afgetrokken; zoo wagte men zig voor zulke ſterk-werkende, en haare prikkeling verre uitſpreidende harſten, die niet lang kunnen blijven liggen, dewijl zij doorgaans al te verhittende zijn.

c. De *Mostaard-pappen* worden ſpoedig droog en ſtijf, waar toe de warmte van het lichaam zeer veel toebrengt; doch ondertusſchen hebben zij haare werking gedaan, en daar bij vindt men zijne rekening.

d. Over 't algemeen is het best, om bij deeze drie dingen te blijven, en de *Mostaard-pappen* bij den zieken zelven te laten gereed maaken, dewijl het bijvoegen van *Harſten*, *Campher*, enz. enkel uit eene ongepaste lust tot zamenſtellen voortvloeit.

§. CMXXXVII.

§. CMXXXVII.

De *Gifte* wordt door het gebruik bepaald, en telkens wordt eene versche hoeveelheid daar toe gebruikt, gemeenlijk tegen den nacht.

a. Van zulke *Deegen* worden zekere *wecke Pleisters* over elke voetzool heengestreken, of in plaatse van dien op de kuiten gelegd.

b. Vluchtige dingen zijn meestal ongeschikt, om te meermalen gebruikt te worden; daarom worden ook de *Mostaard-pappen* telkens versch bereid.

c. Des avonds laat legt men ze meestal aan, dewijl gewoonlijk de koorts dan sterker opzet. Tegen den morgenstond, wanneer zij droog geworden zijn, houden de toevallen eenigermaten van zelf op.

§. CMXXXVIII.

Het geen onder het *Recept* geschreven wordt, is uit het voorgaande aftenemen, en over 't algemeen zelden noodzakelijk, dewijl men ze meest als een huismiddel laat gereed maaken.

a. Wanneer iets van dien aard wierd voorgeschreven, zoude men het ook een *Deeg* (*Pasta*) kunnen noemen.

b. De Artsen noemen het ook wel *Subplantalia*, of *Subpedanea*, of *Epispastica*.

§. CMXXXIX.

De *Signatuur* wordt ook ingericht, als bij de overige uitwendige middelen; echter kan men het gebruik meer of min opgeven.

a. Men

a. Men meldt, bij voorbeeld, dat dit *Deeg*, wanneer het, uit hoofde van zijne koude, onaangenaam zoude zijn, vóór het gebruik een weinig gewarmd moet worden.

b. Ook zijn sommige gewoon, de voetzoolen eerst met *Azijn* te wrijven.

§. CMXL.

De nuttigheid deezer *Mostaard-pappen* is in de daad niet groot, want zij werken te zwak, of te ſterk, en zijn meest in gebruik uit hoofde van het vertrouwen, het welk 't Volk daar in ſtelt.

a. Wij hebben reeds gezien, dat zij gebruikt worden om van het hoofd aftetrekken, dewijl men zulks van haare prikkeling op de voetzoolen of kuiten verwagt, alwaar zij ook eene vluchtige roodheid veroorzaaken.

b. Men ziet echter niet, dat dit roodmaken veel ongelegenheid veroorzaakt; want de meeste zieken gevoelen bijna niet eens de werking van zulke *Pappen*; zij werken dus te zwak.

c. Inzonderheid ziet men daar van een bewijs in de ingeënte kinderpokjes, waar van 'er zeer weinige in den omtrek van deeze *Mostaard-pappen* gevonden worden.

d. Wanneer men deeze *Pappen* te ſcherp maakt; wanneer men harſten, enz. daar onder mengt: zoo verhitten zij het geheele lichaam.

§. CMXLI.

§. CMXLI.

Een voorbeeld van *Mostaard-pappen* is eigentlijk onnoodig, dewijl men gemeenlijk het *Zuurdeeg* van Bakker laat haalen, en zoo veel, als daar van noodig is, met *Mostaard* en *Wijn-azijn* tot eene *koude Pap* mengt. Om echter een voorbeeld te geven, zullen wij 'er hier een plaatſen, het welk men, in geval van nood, in eene Apotheek kan laten gereed maaken.

℞. Ferment. pan.
Sem. Sinap. contuſ.
Acet. Vin. ā. q. ſ.
Ut F. Paſt. moll. extend. ſuper Lintea, chart. involut.
D. S. Eene Pap, om onder de beide voetzoolen te leggen.

a. Men kan de hoeveelheid niet bepaalen, dewijl het dan eens een kind, dan eens een volwasſen mensch kan zijn, die zulks noodig heeft.

b. Men veronderſtelt dus, dat den Apotheker kennis gegeven worde, voor welken zieken hij ze maaken moet.

c. Doch ſchrijft men enkel het *Deeg* uit de Apotheek voor, zoo kan men voor een volwasſen mensch *drie of vier oncen Zuurdeeg*, half zoo veel *geſtooten Mostaard-zaad*, en *q. ſ.* van den *Wijn-azijn* voorſchrijven, en dan in de *Signatuur* zetten: *Ut F. Paſt. moll. D. ad Fictil. S. Tot Pappen onder de voeten.*

d. Doch men doet altijd best, wanneer men ze

bij

bij den zieken aan huis maakt, dewijl alle drie de *Ingrediënten* gemakkelijk te bekomen zijn, en alles beter gefchikt kan worden.

e. Ik moet hier nog bijvoegen, dat het niet raadzaam is, een dikke wollen kous over deeze opgelegde *Pap* heen te trekken, als waar door de zieke nog meer verhit wordt: Een drukdoek, vast gebonden zijnde, is volkomen voldoende.

✣ ✣ ✣
✣ ✣
✣

DRIE EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van allerleie andere Pappen, en Omſlagen.

§. CMXLII.

Er zijn nog allerleie andere *Omſlagen* van onderſcheidene, doch meestal van eene weeke gebondenheid, die ook uitwendig worden opgelegd, en *Deegen*, (*Paſtae*,) of enkel *Omſlagen* (*Epithemata*) genoemd worden.

§. CMXLIII.

Daar toe behoort voor eerst de zoogenaamde *Raphanismus*, of de *Pap* van *geraspte Mieriks-wortel*, gewoonlijk met *Azijn* beſprengd, welke in reumatieke pijnen zomtijds gebruikt wordt, en doorgaans ſterk trekt, zoo dat men ze niet lang kan laten liggen.

a. Zij wordt zoo nabij mogelijk aan de lijdende plaats uitwendig opgelegd, en wanneer zij de huid rood gemaakt heeft, weggenomen; ook wel op eene nabijgelegene verſche plaats wederom opgelegd.

b. Men legt ze in een lap linnen, als een klein kusſentje toegevouwen, op de lijdende plaats.

c. Zij veroorzaakt niet zelden pijnen, en veel onrust,

rust, vermits het een zeer prikkelend middel is; somtijds trekt zij zelfs blazen, of maakt de huid open, en werkt dus bijna als eene *blaartrekkende Pleister*, zelfs veel spoediger.

d. Ik zoude echter aan de gewoone oplegging eener *blaartrekkende Pleister* boven dit hulpmiddel bijna altijd den voorrang geven, dewijl de eerstgemelde, zoo dra zij bladders getrokken heeft, meestal verzagting aanbrengt, ten minsten niet meer zoo pijnlijk is; terwijl daarentegen de *Mieriks-wortel*, hoe langer hij ligt, des te meer prikkelt en invreet.

§. CMXLIV.

Eene tweede zoort is de oplegging van eene *Pap* van *Broodkruimen*, met *Lood-water* besprengt, die bij gezwollene zaadballen om den balzak gelegd wordt.

a. Het vereischt veel omzigtigheid, om toetezien, dat zij niet te nat, of te hard zij, of te sterk drukke, waar door de kwaal ligtelijk zoude kunnen verslimmeren.

b. Nog veel meer omzigtigheid, en zelfs een raadzelachtig vermogen is 'er noodig, om de juiste maat van het *Lood-water*, geëevenredigd aan den graad der ontsteking, te treffen; terwijl het 'er zeer veel op aankomt, om die behoorlijke evenredigheid te vinden. Naar mijn inzien behoort 'er even zoo veel geschiktheid, of om beter te zeggen, geluk toe, om de zaadballen met *Lood middelen* te verdeelen, als 'er noodig is om een klavier te stellen.

c. Niet slechts het middel in het algemeen, maar ook deszelfs geduurzaamheid is allermoeielijkst te bepaalen, zoo dat het niet te kort, noch ook te lang

werke. Voorwaar eene fraaije verdeeling, die naderhand eene verharding van het lijdende deel ten gevolge kan hebben.

d. De *Lood-middelen* werken altijd, of ten goede, of ten kwade; derzelver gebruik is dus nooit onverschillig, en helaas! zeer dikwils een tweesnijdend zwaard in de hand van eenen krankzinnigen. Ik heb van derzelver onvoorzigtig gebruik treurige gevolgen gezien.

e. In de ontsteking der zaadballen, vooral in eenen opgestopten Druiper, maak ik dus nooit gebruik van *Omslagen* met *Lood-water*, maar van de gewoone *Kwikpleister*, waar over ik eene zoogenaamde *Fransche Pap* leg, welke deels weekmakende, deels verdeelende geneeswijze, de ondervinding mij geleerd heeft.

f. Bij liesbuilen is het morssen met *Lood-omslagen* maar al te zeer in gebruik, en men is zeer in zijn schik, wanneer men de schadelijke stoffe, als den wolf in de schaapskooy, heeft opgesloten, of zelfs het venus-smet in het lichaam gejaagd. In deeze gevallen verdienen *weekmakende middelen* den voorrang boven de geweldig zamentrekkende, en vooral moeten de gepaste *inwendige middelen* niet verzuimd worden, gelijk men voor weinige jaaren, op eene alleronvoorzichtigste manier, zoo maar los weg geschreven heeft, en waar van ik thans, terwijl ik dit schrijve, een treurig voorbeeld zie.

g. Niet minder wordt, in verscheiden uitwendige toevallen, het *Lood-water* gebezigd, als in oog-ontstekingen, en vooral in die gezwellen, waar uit men niet wijs kan worden, en waar tegen men dus iets overstelt, met het welk men niets goeds kan uitrig-

ten

ten. Wanneer men de kwaal niet kent, moest men ten minsten geene *geweldig werkende middelen* gebruiken.

§. CMXLV.

Eene derde zoort is de *Omslag* van specerijachtige dingen, als *Muskaat-nooten*, *Citroen-schillen*, *Kaneel*, *Wijn*, enz. die, tot het stillen eener braking op de maag gelegd worden.

§. CMXLVI.

Insgelijks die van *Broodkruimen* en *Azijn*, welke bij zwaare hoofdpijnen op het voorhoofd gebonden wordt; doch het geen reeds begint uit de mode te geraaken.

§. CMXLVII.

Geheel uit de manier, of zeer weinig in gebruik, of in 't geheel niet tot deeze Afdeeling behoorende, zijn de *Omslagen* van allerleie stinkende *kruiden* of *Gom-harsten* bij lijders, met opstijgingen gekweld; de zulke, die voorheen den naam van *Epicarpia* droegen, dewijl zij op de pols van de hand aangelegd werden; de tot eene *Deeg gekookte Kina*, die tot wegneming eener tusschenpoozende koorts op de hartkuil gelegd wierd; de *Pap* van *Tabak*, ter zelfder plaatse aangelegd, om braking te verwekken; het *gekaauwd Boter-brood*, het welk de gemeene man nog zoo gaarne gebruikt, om ettergezwellen rijp te maaken; *Roggemeel* en *Honig*, tot een gelijk einde gebruikt, enz.

§. CMXLVIII.

Onder de *Pleisters* kunnen gebragt worden de *Omslagen* van *Zeep*, *Theriaak*, *Pik*, en zoortgelijke.

§. CMXLIX.

Nog ſtaat te ſpreken van de *Pap* van *Zuurdeeg*, *Brood*, en dergelijke, met *Zalf* van *Spaanſche Vliegen*, die dikwils als een zagt blaartrekkend, of als een ſterk roodmakend en prikkelend middel gebezigd wordt; gelijk inzonderheid bij inwendige ziekten, en plaatſelijke ophoopingen van ſtoffe, als mede tot het afleiden eener ſcherpe ſtoffe, het geval is.

a. Ik kan echter den Lezer niet raden, om van dit *Mengzel* gebruik te maken, dewijl eene gewoone *blaartrekkende Pleiſter* doorgaans eene bepaalde en zekere werking doet, waar naar men zig rigten kan.

b. Veele kleine blaasjens te doen opkomen, zonder eene goed gevulde blaar te verwekken, is, om de waarheid te zeggen, een arbeid, die ſlechts ten halven nut doet.

§. CML.

Eindelijk verdient de *Bast* van *Meſereum* (*Bois de Garou*) hier eene plaats, dewijl die een *Bast* is, welke, in *Azijn* geweekt, en dan op eenig deel gelegd, meestal geduurende eenige dagen, weken of maande telkens hernieuwd wordt, om eene aanhoudende uitvloeijing van een waterachtig vocht te weeg te brengen, en gaande te houden; het geen bijzonderlijk tot afleiding eener rheumatieke en andere ſcherpten in de manier gekomen is.

a. Dit

a. Dit middel noemt men ook een *Exutorium*, en is door de mode in een zeer algemeen gebruik gekomen; het schijnt echter, dat deeze geneeswijze den volkomen lof niet verdient, dien zij op aanprijzing van veelen verworven heeft.

b. Het aanleggen geschiedt meestal eens of twee malen daags, na dat de bast vooraf geduurende zes of twaalf uuren in *Azijn* geweekt is. Het stuk, het welk gebruikt wordt, is meestal een duim breed in 't vierkant. Het trekt zelden een blaar, maar brengt eene aanhoudende zijpering of uitvloeijing te weeg.

c. Dit middel is zeer ongemakkelijk, pijnlijk, en onzuiver, en men heeft oneindig meer nut van kleine *blaartrekkende Pleisters*, die van tijd tot tijd op eene versche plaats opgelegd worden.

§. CMLI.

Wij komen thans tot de vierde onderdeeling der *Mengselen*, namelijk de *Deegen*, (*Pastae*,) die deezen naam verdienen, om dat zij van eene bijna vaste zelfstandigheid zijn.

§. CMLII.

Deeze zijn van drieërleije zoort tot uitwendig gebruik: de *Mond-koekjens*, de *Zet-pillen*, en de *Rook-brokken*.

VIER EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Mond-koekjens, (*Trochisci masticatorii.*)

§. CMLIII.

De *Mond-koekjens* onderscheiden zig van de *Slikkoekjens* alleenlijk daar door, dat zij niet doorgeslikt, maar, na dat zij in den mond gesmolten zijn, en hunne werking gedaan hebben, weder uitgeworpen worden.

§. CMLIV.

Om derzelver *stoffe* te bepaalen, moet men het gebruik en de nuttigheid weten, die zij gewoon zijn te hebben, of zij namelijk dienen moeten tot verbetering der lucht, welke men in- of uitademt, of tot bevordering van het speekzel, of tot levendigmaking eener verlamde tong.

§. CMLV.

In het eerste geval, wanneer men namelijk de schadelijkheid der inademing eener kwade lucht, bij voorbeeld bij zieken, in een' stinkenden nevel, en andere dampen, benemen wil, zijn tot dit Voorschrift de spe-

specerijachtige en andere dingen, die eenen goeden reuk geven, in gebruik, als *Kaneel*, *Kruidnagelen*, *Mastik*, enz.

§. CMLVI.

Men neemt dezelven, tot een *Poeder gemaakt*, of *grof gestooten*, en mengt ze met eene *gepaste Slijm*, in de gedaante van *ronde Koekjens*.

§. CMLVII.

Echter is het niet ongeraden 'er iets bijtevoegen, het welk, wanneer het zig ontbindt, door zijnen onaangenaamen smaak het uitspuwen noodzakelijk maakt, op dat men het gesmoltene niet doorslikke.

§. CMLVIII.

Het best doet men, wanneer men hier toe *Kruidnagelen*, en dergelijke, alleen neemt, als welke door haare heete scherpte het uitspuwen aanzetten.

a. De Artsen, die groote Hospitaalen moeten bijwoonen, verkiezen dit hulpmiddel, om het gevaar der besmetting te vermijden.

b. Echter is het veelvuldig gebruik van dit *beveiligings-middel* altijd een weinig schadelijk, dewijl het eenigermaten de opwelling van het bloed naar het hoofd bevordert.

c. Dus maaken veelen 'er ook geen gebruik meer van, maar behelpen zig met zulke dingen, die enkel een geduurig uitwerpen van het *Speekzel* te weeg brengen.

 d. Zom-

d. Zommigen bezoeken zelfs de zieken met de pijp in den mond, het welke eehter niet is goed te keuren, dewijl het ligtelijk aanftoot geeft, en den zieken geweldige ongelegenheid kan veroorzaaken. Ik zie niet, waarom deeze Geneeeheeren niet even goed den *Tabak*, naar de manier der zeevarenden, langzaam in den mond zouden kunnen kaauwen.

e. Over 't algemeen wagte men zig, om niet al te angstvallig te fchijnen, vooral, dewijl zulk eene beveiliging niet altijd toereikende is, wanneer de Arts de overige beveiligende middelen agter wegen laat, en inzonderheid, wanneer hij eene aanftekende ziekte nog niet gehad heeft.

f. Er blijft voor de befmetting altijd nog een andere weg open, namelijk door den neus, alwaar men de lucht niet door *Snuif-tabak* uitfluiten, noch door fpecerijachtige dampen verbeteren kan.

g. Dus doet men wel, om het bij eene vooraf-gaande uitfpoeling van den mond met goeden *Wijn-azijn* te laten berusten, als mede om in geval van nood aan eenen in *Wijn-azijn gedoopten doek te rieken*, en voor 't overige deels onbefchroomd, deels voorzichtig te zijn.

§. CMLIX.

Die zelfde welriekende, en vooral fpecerijachtige dingen dienen ook, op gelijke wijze tot *Koekjens* gebragt zijnde, wanneer men eenen leelijk riekenden adem wil verbeteren, offchoon men altijd op den waaren grond van deeze kwaal te letten heeft, en zig wagten moet, om door zulk een middel aan 't hoofd nadeel toetebrengen.

a, De

a. De stinkende adem kan zijnen grond hebben in vuile tanden, in eene gebrekkige afscheiding van slijm, in zweeren, en dergelijke; maar komt voornamelijk van gebruikte spijzen en dranken voort. Wanneer men de waare oorzaak niet treft, zal men bezwaarlijk met de konstige verbetering van den adem veel uitrichten, maar veel eer eene gevaarlijke ophooping van bloed naar het hoofd te weeg brengen; om niet te spreken van het ongemak, het welk men, door het gebruik van zulke dingen, aan andere lieden veroorzaakt, die zig niet zelden verbeelden, dat zij zig in de nabijheid van eene openstaande Apotheek bevinden.

b. De zindelijkheid is ook hier het beste middel, en des te meer noodzakelijk, dewijl men, zonder dezelve, het waare doel nimmer bereiken kan.

§. CMLX.

Tot bevordering van het uitwerpen van het *Speekzel* kan men ook dezelfde specerijachtige dingen nemen; echter zijn in 't bijzonder de *scherpe Planten* daar toe geschikt.

a. De *Smeerwortel*, (*Pyrethrium*,) de *Thym*, als mede de *Mostaard*, worden ook tot dit gebruik aangeprezen.

a. Het *Ammoniac-zout* is, uit hoofde van zijn verdeelend vermogen, en scherpen smaak, ook in 't bijzonder daar toe geschikt.

§. CMLXI.

Tot verlevendiging eener verlamde tong, dienen ins-

insgelijks de *specerijen*, doch bijzonderlijk de *Mostaard.*

a. De *Rosmarijn*, de *Lavendel*, de *Bertram*, maaken insgelijks eenen indruk, die zeer te stade komt, gelijk in 't algemeen alle *heete Planten*, en derzelver bereidingen.

b. Men wagte zig echter, om door een misbruik van zulke dingen geene ophooping te veroorzaaken, die tot eene instorting van de kwaal gelegenheid zoude kunnen geven.

c. Het *Ammoniac-zout*, en andere *Zouten* zijn, wanneer ze uitwendig gebruikt worden, bijna onverschillig.

§. CMLXII.

Tot stilling van tandpijnen worden zulke *Mondkoekjens*, uit hoofde van derzelver langzaame oplossing, weinig gebruikt.

§. CMLXIII.

Gemeenlijk wordt daar toe een gedaante-gevend middel vereischt, waar toe eene *eenvouwdige Slijm* het best geschikt is, welke men met een specerijachtig, of ander met de omstandigheden overeenkomend *Water*, bereiden kan.

a. Men kan ook wel van eenen niet zeer spoedig *vervliegenden Geest*, eene *Essentie*, *Honig*, enz. gebruik maaken, om de werking te vermeerderen.

b. *Gesmolten Wasch*, of *Walschot*, is vooral zeer geschikt, om dergelijke dingen mede te vermengen, deels, dewijl het langzaam in den mond smelt, deels, de-

dewijl het den lijder in geene verzoeking brengt, om het *gesmolten Mengzel* door te flikken.

§. CMLXIV.

Men vervaardigt voor het overige deeze *Mond-koekjens* op gelijke wijze, als van de *Slik-koekjens* gezegd is; alleen richte men ze niet in, om doorgeslikt te worden, en maake ze dus niet tot een *fijn Poeder*.

§. CMLXV.

De *Gifte*, de *hoeveelheid van het geheel*, enz. is bijna even dezelfde.

§. CMLXVI.

De nuttigheid is reeds aangewezen geworden, maar in de Practijk zijn ze zeer uit de manier geraakt, en men behelpt zig liever met eenvouwdige dingen.

§. CMLXVII.

Tot voorbeelden dienen de volgende:

℞. *Mastich.*
Cer. alb.
Zingib. ā. ℥ß.
M. F. l. a. Pastill. pond. ℈ß.
S. In den mond te laten smelten, en dan uit te spuwen.

a. Dit Voorschrift is van BOERHAVE ontleend; uit-

uitgenomen, dat ik flechts de helft heb voorgefchreven.

b. De *Wasch*, die daar in is, heeft niets aanlokkends om door te flikken, zoo als ook de beide *Ingrediënten* niet van dien aard zijn.

§. CMLXVIII.

℞. *Pulv. Rad. Pyrethr.*
—— *Sem. Sinap.* *ā.* ℥iß.
Ol. deft. Caryophyll. gtt. iii.
Cer. alb. liquefact. q. f.
Ut F. Trochifci pond. ℈i.
S. Om onder de tong te laten fmelten, en dan uittefpuwen.

a. Deeze zijn met eenige verandering uit FULLER overgenomen, dewijl ik zelf nog nooit dergelijken heb voorgefchreven.

b. Hij voegt 'er het *Zaad van Luiskruid* (*Staphis agria*) bij; gelijk hij ook in andere voorbeelden de *Thym* te hulpe neemt; maar dit maakt het voorfchrift al te zamen gefteld.

c. De *geftooten Mostaard*, en de *Nagel-olie* komen, als prikkelende middelen, den *Smeer-wortel* zeer te hulp.

d. Het zoude voldoende zijn, wanneer men den *Smeer-wortel* met de *Wasch*, tot eene behoorlijke dikte, liet te zamen kneden.

VIJF EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Zet-pillen, (*Suppositoria.*)

§. CMLXIX.

Deeze zijn kleine cijlinderachtige en naar een tap of zwik gelijkende Deegen, die gemeenlijk tot het verwekken van ſtoelgang, of tegen de wormen, in den aars ingebragt worden.

a. Zij worden genoemd *Zet-pillen*, of *Steek-pillen.* (*Glans ſubdititia*, *Balanismus*, *Nodulus inteſtinalis.*)

b. Zij zijn, zedert de *Klijſteeren* in gebruik gekomen zijn, naauwlijks meer in de manier.

§. CMLXX.

Zij verſchillen van de *Moeder-pillen* daar in, dat de laatstgemelde in de vrouwelijke ſcheede worden ingebragt, om eene uitzakkende baarmoeder tegen te houden.

§. CMLXXI.

De *Zet-pillen* worden bijna altijd aan 't huis van den zieken, en allerzeldzaamst in de Apotheek gereed gemaakt.

§. CMLXXII.

§. CMLXXII.

De *ſtoffe*, welke men tot deeze zonder konst bereide *Zet-pillen* gebruikt, moet zamenhangend, en vast, doch niet hard, en matig prikkelend zijn. In de meeste gevallen is een *ſtukje Kaars* of *Zeep* het meest gewoone middel.

a. Men neemt meestal een *ſtukjen Kaars*, dewijl het de nuttigheid heeft, om de wegen glad te maaken, en reeds de gedaante van den endeldarm heeft. Voorts ſpreekt het van zelf, dat men eene *Kaars van gepaste dikte* moet kiezen.

b. Echter is zomwijlen de *Pit* of het *Lemmet* daar in ſchadelijk, vermits het de *hoeveelheid vermeerdert*. Derhalven doet men best, om eenvouwdig *Kaarsſentalk* te nemen, en tot de noodige gedaante te bewerken.

c. Een *endjen Wasch-kaars* wordt ook wel gebruikt, doch is veel te hard.

d. De gewoone *Scheer-zeep* wordt overeenkomſtig de geſchiktheid van den endeldarm geſneden.

e. Men neemt ook wel een *ſtuk Suiker*, behoorlijk beſtreken.

f. Het best is *dik gekookte Honig*.

g. Zelfs heeft men wel eens een *ſtukjen Spek* aangeprezen.

h. De andere min gebruiklijke, en deels bedenkelijke middelen zijn, *verſche Kaas*, in elkander *gevouwen vloeipapier*, een *ſtuk Aluin*, *Althaea-wortel*, en dergelijke, die met eene geſchikte *ſtoffe* beſtreken worden, als mede een *ſtuk van een Vijg*, een *Pruim*, die van den *ſteen* ontdaan is, enz.

i. Het is een regel, dat de *ſtoffe*, die men verkiest,

kiest, een weinig weekmakend, en voortglijdende zijn moet; dat zij geene bedenkelijke ſcherpte hebbe, maar evenwel eenigermaten prikkelende zij; dat zij, wanneer ze ſmelt, haar nut nog doet; en dat zij eindelijk geene taaije vreemde lichaamen in den aars inbrenge.

§. CMLXXIII.

De *ſtoffe*, waar mede het ingebrachte beſtreken wordt, is *Honig*, *Boter*, of *Olie*.

§. CMLXXIV.

Zout wordt 'er ook wel bijgevoegd, wanneer het *hoofd-ingrediënt* in 't geheel niets prikkelends heeft, en echter eene prikkeling noodzakelijk is.

a. Men beproeft ook altijd eerst, wat enkel gladmakende dingen doen kunnen.

b. De *Zeep* is reeds op zig zelven prikkelende genoeg, zoo dat men ze met niets behoeft te beſtrijken.

c. Men wagte zig over 't algemeen zeer voor zulke dingen, die al te prikkelende zijn, dewijl zij ligtelijk in den endeldarm ſchade doen, door onder anderen de blinde aambeijen te bevorderen.

§. CMLXXV.

Wanneer men eene *Zetpil* in de Apotheek laat gereed maaken, ſchrijft men bijna diezelfde dingen voor, ten minſten de *dik gekookte Honig*, of de *Zeep*, met eene gepaste *Smeering* beſtreken.

 a. Men

a. Men vindt bij zommige Schrijvers ook voorgeschreven de *Aloë*, en andere ontlasting-verwekkende middelen, de *Myrrhe*, de *Bevergeil*, enz.: zulke dingen zijn echter, Gode zij dank! niet meer in gebruik.

b. Allerleie *Slijm* wordt ook tot beſtrijken genomen, als *Wit van Ey*, opgeloste *Arabiſche Gom*, enz., die deeze ſcherpe dingen wederom eenigermaten verzachten.

c. Ik heb echter een al te gegrond wantrouwen op alle ſcherpten, al zijn ze ook nog zoo verzagt, die aan dit deel worden aangebragt, als het welk, niet alleen op zig zelven, maar ook uit hoofde der nabijgelegene deelen, zoo teer, en aan zoo veele eigene en medelijdende ziekten onderworpen is.

§. CMLXXVI.

De *Gifte*, die meest voor ééne keer is, wordt door de grootte bepaald; meestal is eene *Zetpil* een paar vingers, overdwars gerekend, lang, en een vinger dik; en zulks naar mate de dikte van des lijders vingeren is.

a. Men neemt wel maar ééne *Zetpil*, doch het is goed, dat men 'er een paar voorſchrijft, wanneer zij voorgeſchreven moeten worden.

b. Naar de verſchillende omſtandigheden kunnen daaromtrent allerleie veranderingen plaats hebben; bij voorbeeld, wanneer de darm zeer naauw is, moet ook de *Zetpil* ſmal zijn.

c. Het is raadzaam, dat men geene bepaalde *hoeveelheid* voorſchrijve, maar zig met de enkele opgave der *ſtoffe*, en een *q. ſ.* behelpe.

§. CMLXXVII.

§. CMLXXVII.

Het geen onder het *Recept* geſchreven wordt, en de *Signatuur*, worden best in de ſtraks te melden Formulieren aangewezen.

a. Ik heb reeds gezegd, dat men ze zelden uit de Apotheek voorſchrijft, maar liever aan huis laat gereed maaken.

b. Men drage wel zorg, om in de *Signatuur* niets aanſtootelijks te laten invloeijen.

c. Van het vastbinden met eene draad maakt men ook geene melding, die meestal onnoodig is, wanneer men de *Zetpil* van eene onſchadelijke ſtoffe maakt, gelijk men altijd doen moet.

§. CMLXXVIII.

De nuttigheid van dit middel is in onze tijden niet zeer groot, dewijl men liever een *Klijsteer* gebruikt; en het bepaalt zig ook eeniglijk tot deeze twee gevallen, verſtopping van het lichaam, en wormen in den endeldarm; en dan nog alleen bij lijders, die geen *Klijsteer* nemen kunnen, noch willen.

a. In plaatſelijke ongemakken van den endeldarm, als aambeijen, pijpzweeren, andere zweeren, en dergelijke, zoude het voor den Heelmeester geene eer zijn, om buiten de uiterſte noodzaak een middel te gebruiken, waar mede de kwaal op eene raadzelachtige wijze behandeld, of door de drukking of prikkeling verergerd, en ten minſten de betere geneeswijze verzuimd werden.

b. De vloeijende aambeijen met *Aloë*, *merg van Coloquint*, en andere ſcherpe en gevaarlijke dingen uitte-

lokken, zoude bezwaarlijk het doelwit van den Arts bereiken; dewijl zulke middelen de vloeijing der aambeijen bijna nooit bewerken, maar veel eer de zoogenaamde puntigheden te weeg brengen; met één woord, den zieken aan gevaar en lijden bloot ſtellen.

c. In toevallen van ſlaapzucht, beroerte en verlamming, brengen de prikkelingen, die alleen op een enkel deel werken, bijna in 't geheel geene hulp toe, ten minſten niet in vergelijking met de eenigzints *prikkelende Klijsteeren*, of zelfs met de ontlasting-verwekkende middelen, die veel kragtiger zijn, en ongelijk meer van het hoofd aftrekken.

d. Tot opwekking en verlevendiging in deeze droevige omſtandigheden een *Zetpil* te gebruiken, en van den aars af de gevoeligheid van het zenuwgeſtel te prikkelen, noemt men te regt, het werk aan het verkeerde einde te beginnen.

e. Tegen de wormen zal eene *Zetpil* zekerlijk ook niet veel uitwerken, uitgenomen misſchien tegen de wormen in den endeldarm; waar tegen men echter met grooter nut de *Klijsteeren*, bij voorbeeld, van *rooden Wijn*, of nog liever, inwendige Geneesmiddelen geeft.

f. Het nut der *Zetpillen* bepaalt zig dus eigentlijk tot de opening van het lichaam; doch daar mede is het ook al zoo breed niet gelegen.

g. Wanneer de hardlijvigheid uit een gebrek van eene voortdrijvende prikkeling voortſpruit, kunnen in allen gevalle zagte ſcherpten dienen, bij voorbeeld, *Zeep*, *Honig*, enz.

h. Wanneer de hardlijvigheid uit verharde ſtoffen voortſpruit, zoo komen alleen de week- en glad-makende *Zetpillen* in aanſchouw; bij voorbeeld, *Talk* met

met *Olie* of *Boter*, waar van men verwagten kan, dat zij ſpoedig ſmelten.

i. Bij zwangere vrouwen moet men in 't geheel geene ſcherpe *Zetpillen* gebruiken, dewijl zij daar van eene miskraam te wagten zouden hebben.

k. De al te *prikkelende Zetpillen* kunnen tot persſingen, en zelfs tot eene uitzakking van den aars gelegenheid geven.

l. Men berekene wel de plaatſelijke werking van eene *Zetpil*, vooral die van eene zekere geaardheid, en die dikwils herhaald moeten worden, op dat men niet, door de geneezing eener afgelegen of nabij liggende kwaal, een ander ongemak in den aars veroorzake.

m. Nog verdient aangemerkt te worden, dat deeze form, met alle haare gebreken, echter zomtijds boven de *Klijsteeren* den voorrang verdient, namelijk, om het *Heulſap*, in zulk eene gedaante in den endeldarm gebragt, iets beter en aanhoudender te doen werken.

n. Van den *Muskus* moet ik betuigen, dat wanneer eenige *greinen*, of ook meerder, op deeze wijze aangebragt worden, en men zorge draagt, dat die niet weder dadelijk ontlast wordt, de zieke daar van eene bijzondere verſterking in het teelvermogen ondervinden zal.

o. Uit dit alles blijkt, dat het, in geval men van de *Zet-pillen* eene aanhoudende werking erlangen wil, zeer noodig is, eerst eene ontlasting van den aars te weeg te brengen; en zulks in alle die gevallen, waar in dezelve niet enkel, om de opening des lichaams te bevorderen, gegeven worden.

p. De *Klijſteeren* hebben nogthans het voorrecht, dat

dat zij, uit hoofde hunner vloeibaarheid, zig verder uitbreiden, bijna het geheele kanaal van het gedarmte doorwandelen, gevolgelijk op meerder punten werken, hunne prikkeling meer verdeelen, de darmen niet zoo veel benadeelen, meer van het hoofd aftrekken, de wormen beter aantasten, de ontlasting met meerder zekerheid bevorderen, en vooral de harde ſtoffen beter weekmaken, enz.

§. CMLXXIX.

Het volgend voorbeeld zal tot dit zeldzaam voorkomend voorſchrift voldoende zijn:

℞. *Sapon. Venet.* ℥i.
Mell. coct. inſpiſſ. q. ſ.
M. F. Suppoſitor. obduc. Ol. oliv.
D. in ſcatula. S. Om tot het bewuste gebruik te dienen.

a. Deeze is een weinig ſcherpe *Zetpil*, die door den *Honig* eenigermaten verſterkt is.

b. Ik heb tot het beſtrijken *Boom-olie* verkozen; men kan 'er ook *Amandel-olie* toe nemen.

c. GAUBIUS neemt *Olie van Alſem*, en voegt 'er een half drachma *Keuken-zout* bij; doch dit is, mijns bedunkens, te ſcherp.

d. Het opgegeven Voorſchrift dient voor een volwasſen mensch.

e. Van den tot eene behoorlijke dikte *gekookten Honig*, maakt men ook, des noods, konſtige *Zet-pillen*, die met eene weekmakende *Olie* beſtreken worden.

ZES

ZES EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Moeder-pillen, (*Pessaria uterina.*)

§. CMLXXX.

De *Moeder-pillen* worden in de ſcheede der vrouwelijkheid ingebragt, en behooren onder de gereedſchappen der Heelmeesters, voor zoo verre zij tot het tegenhouden eener uitzakking van dit deel, of van de baarmoeder, dienen, als waar toe gemeenlijk werktuigen gebezigd worden.

a. Zij wordt ook *Pessus* of *Talus* genoemd.

b. Dusdanig werktuig wordt ook van hout, ivoir, of metaal gemaakt, en gemeenlijk met *Wasch* overtogen.

c. Het zelve dient ook tegen eene aanhoudende uitvloeijing van de Pis.

d. Men moet echter uit hoofde der gevoeligheid van dit deel in de keuze en evenredigheid der *Ingrediënten* van zulk eene *Zetpil* alleromzichtigst zijn; dewijl eene prikkeling of drukking, die vermijd kan worden, hier geene plaats moet hebben.

§. CMLXXXI.

Eene andere zoort van *Moeder-pillen* is een zacht

linnen of zijden zakjen, het welk met allerleie Geneesmiddelen gevuld is.

a. Ter onderscheiding noemt men het zelve *Nodulus* of *Penicillus uterinus.*

b. Dan eens wordt 'er eene *Zalve*, dan eens een *Balsem*, enz. daar toe genomen.

c. 'Er is dus geen bijzonder voorschrift toe noodig, maar zij zijn reeds op hunne plaats behandeld.

d. Men neemt 'er eigentlijk kleine wieken toe, welken men met een stuk oud zagt linnen, zijde, of wolle omwindt, op dat zij niet bij stukken of draaden uitvallen.

e. Onder de Geneesmiddelen, die in zulke gedaanten door hunne werkzaamheid en geneeskragten uitmunten, zal ik slechts van een zeer eenvouwdig middel gewagen, het welk in eenen witten vloed, die in zwakte zijnen grondslag heeft, ongemeene diensten doet. Het bestaat in een *Poeder*, uit één deel *Aluin*, en drie deelen *Mastik*, op eene vochtig gemaakte en weder uitgedrukte *Spons* in de vrouwelijke scheede ingebragt, en drie maalen daags hernieuwd.

f. Men wagte zig echter, dat men geenen onzuiveren vloed, die van de scherpte van eenen Druiper, of van Chankers voorkomt, met dit stoppend middel behandele.

g. Voorts is *Spons* het eenvouwdigste en beste middel, om eene *Moeder-pil* gereed te maaken; zij moet echter wel te zamengedrukt zijn, wanneer men dezelve binnen brengt, op dat zij in het deel zelven zoude kunnen uitdijen, zig vast zetten, en tot eene grootere werkzaamheid der Geneesmiddelen gelegenheid geven.

h. Van de *Spons* is ook geene ongeschikte drukking op deeze teedere deelen te vreezen.

i. Wat de werktuigen betreft, zoo is, volgens de nieuwere Heelkunde, de zuivere *elastieke Harst* eene gewichtige verbetering van dezelven.

k. Het zoude mij anders wel gevallen zekere blazen daar toe te gebruiken, welken men overeenkomstig de lengte en den doorgang der vrouwelijke scheede zoude kunnen vormen, en met eenig vocht, of lucht vullen.

l. De woorden van den beroemden GAUBIUS bij deeze gelegenheid: „*Doloris eadem, quae voluptatis sedes;*” doen mij gedenken aan de *Chineesen*, die zig ook van zekere *Pessaria*, maar van eenen geheel anderen aard, bedienen.

§. CMLXXXII.

Om *Rook-brokken* (*Massae fumales*) voor te schrijven, achte ik beneden de waardigheid van eenen Geneesheer. Men kan daar toe nemen het bekende *Rook-poeder*, den afval van *Barnsteen*, enz.

§. CMLXXXIII.

De *Trek-deegen*, (*Phoenigmi*,) die uitwendig aangelegd worden, om de huid rood te maaken, zijn reeds hier vooren behandeld.

a. Daar toe behooren de *Mostaard-pappen*, de geraspte en tot een *Deeg* gemaakte *Mieriks-wortel*, (*Raphanismus.*)

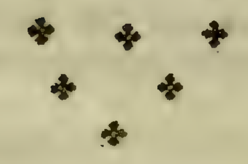
b. De verdere hulpmiddelen, waar mede men gewoon is de huid rood te maaken, zijn van eenen anderen aard als de *Deegen*; bij voorbeeld, de *Campher-olie*, het *vluchtig Smeersel*, de *groene Zeep*, enz.

§. CMLXXXIV.

Wij komen thans tot de vijfde en laatste onderdeeling der *Mengselen*, namelijk, de *drooge Mengselen*, (*Miscelae siccae*,) die geheel droog zijn, en niet aan elkander kleven.

§. CMLXXXV.

De beide zoorten van Geneesmiddelen, die tot uitwendig gebruik gebezigd worden, zijn het *Poeder om te strooijen*, en de *Middelen*, *tot het maaken van Matrasjens*.

ZEVEN

ZEVEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van het Strooi-poeder, (*Aspergo.*)

§. CMLXXXVI.

Het *Strooi-poeder* is een meer of min *fijn Poeder*, het welk op onderſcheidene deelen van het lichaam geſtrooid wordt.

a. Het wordt ook genoemd *Pasma*, *Catapasma*, *Diapasma*, enz.

b. Zomtijds wordt ſlechts een matige graad van fijnheid tot het *Strooi-poeder* vereischt, dewijl het zelve alleen uitwendig op het lichaam werken moet, en al te fijne dingen niet zoo gemakkelijk van de huid weder afgenomen kunnen worden.

c. Wanneer echter, het geen daar toe gebruikt wordt, uit zig zelven reeds zeer fijn is, moet men het daar bij laten; bij voorbeeld, *Zaad van Wolfsklaauw*, (*Semen Lycopodii*,) en dergelijke.

d. Met opzigt tot andere dingen doet men wel, om ze niet tot een te *fijn Poeder* te maaken, op dat zij niet te ſterk zouden inzuigen.

e. Het *Strooi-poeder* is dus van de *Poeders*, die inwendig ingenomen worden, zoo door den min grooten graad van fijnheid, als door het gebruik, onderſcheiden, offchoon het met eene zekere zoort van dezel-

zelven, namelijk de zoogenaamde *Trageae*, (zie *Afdeeling* XXXI.) daar in eene gelijkheid heeft, dat het ook niet altijd zeer fijn gewreven is.

f. Ondertusschen is het in zekere gevallen noodzakelijk, dat het zeer fijn zij, deels dewijl het dan zijne werking beter doet, deels, dewijl het aan zeer gevoelige deelen aangebragt moet worden, waar een *grof Poeder* door deszelfs drukking te sterk prikkelen zoude, gelijk in de *zoete Kwik* het geval is.

§. CMLXXXVII.

De *stoffe* richt zig voornamelijk naar de aanwijzingen ter geneezing, maar moet niet geheel oplosbaar zijn, op dat zij niet vervliege. Aan de aangenaamheid van kleur, reuk, enz. ligt hier niets gelegen.

a. Men neemt natuurlijker wijze, wanneer men een *Strooi-poeder* gebruiken wil, daar toe zulk eene *stoffe*, welke men overeenkomstig met het bedoelde oogmerk vindt, en voorts niet te zwaar, noch te prikkelende is.

b. Dat men geene dingen verkieze, die in de vochtigheid van het lijdende deel opgelost worden, daar door wegvloeijen, en aan een gezond deel meer of min schaden knnnen, is zeer noodzakelijk.

c. Onder de eenvouwdige en onvermengde zelfstandigheden, die men tot *Strooi-poeders* gebruikt, is de *zoete Kwik* één van de voornaamste. Wel gezuiverd zijnde, wordt zij met het grootste nut in allerleie venerische ongemakken gestrooid, en doet, vooral in de *Vijg-wratten*, die niet geheel van eenen venerischen aard zijn, heilzaame uitwerkingen. Men behoort ten minsten bij zulke uitwassen, die voor gee-

ne

ne geneeswijze door *Kwik*, voor geen ander uitwendig middel, wijken willen, het door BOERHAVE aangeprezen *Strooi-poeder* te beproeven.

d. Een ander middel, het welk men ook eenvouwdig gebruiken kan, is het zoogenaamde *groene Poeder*, of het *fijne Poeder* van *Zevenboom*, (*Folia Sabinae*,) het welk bij wratten aan het roeden-hoofd of de voorhuid, die na eenen Druiper, door de uitvloeijing van fcherpe ftoffe, ontftaan, deeze uitwasfen wegbijt, en daar door uitmuntende dienften doet, mits men met het wegbijten zoo lang aanhoudt, tot dat zij uit den grond worden uitgeroeid. Dewijl echter dit *Strooi-poeder*, door deszelfs bijtend vermogen, meenigmaalen te veel prikkeling en ontfteeking veroorzaakt, wascht men, tot zoo lang deeze toevallen voorbij zijn, de zieke plaats met een *Afkookzel van Zevenboom*.

e. Nog een ander *Strooi-poeder* is het *Krijt*, het welk ook zonder zamenftelling gebruikt wordt.

f. Het zaad van *Wolfsklaauw* (*Semen Lycopodii*) behoort al mede hier toe. Het wordt in ontvellingen der huid van kinderen gebruikt, maar veroorzaakt ligtelijk iets korstachtigs. Intusfchen is het in verre na zoo gevaarlijk niet, als *Loodwit*, het welk te fterk opdroogt, en zelfs door zijne opftopping nadeel doet. De gewoone *Hair-poeder* is ook, tot dit einde, bij kinderen zeer gebruikelijk.

§. CMLXXXVIII.

De *hoeveelheid*, de *Gifte*, het *onderfchrift*, en de *Signatuur* bevatten niets bijzonders. De twee eerften hangen van de omftandigheden af; de twee laatften

zijn

zijn bijna dezelfde, als ten aanzien van *inwendige Poeders*.

§. CMLXXXIX.

De nuttigheid der *Strooi-poeders* is gantsch niet gering; zij worden, in allerleie uitwendige ongemakken, tot opdroogen, verdeelen, zuiveren, geneezen, enz. gebruikt; echter wordt veelal aan het *koud Water*, of een ander uitwendig middel de voorrang gegeven, en over 't algemeen zelden een *zamengesteld Strooi-poeder* voorgeschreven.

a. Deeze form is nog een overblijffel van de oude Heelkunde, en heeft haaren oorsprong van de Grieken, die bijna alles met Geneesmiddelen doen wilden.

b. Men kan dikwils door andere uitwendige middelen even zoo veel uitrichten, als door *Strooi-poeders*. Wanneer men eene zweer met *Tinctuur van Aloë* verbindt, zuivert men dezelve, bij voorbeeld van wormen, even zoo goed, als door opgestrooide *Aloë*.

c. Een *Matrasjen van Kruiden* doet ook dikwils den dienst van een *Strooi-poeder*, bij voorbeeld in de Roos, wanneer *Krijt* onder de *Kruiden* gedaan wordt, het welk oneindig geschikter en zuiverder is, dan het deel te bestrooijen.

d. Eene bloeding op deeze wijze te stillen, is met de zuivere *Heelkunde* niet overeenkomstig.

e. Even min gebruikt men thans meer een uitwendig *Poeder* tegen ongemakken in de keel, maar men bedient zig van andere middelen.

f. Het is beneden de waardigheid van eenen Arts, om een *welriekend Poeder* voor jonge lieden voor te schrijven.

g. Tot

g. Tot wegneming van eenen ſcherpen uitſlag, kwaad zeer, enz. een *Strooi-poeder* voor te ſchrijven, waar onder ook *Loodwit* gemengd is, is eensdeels nutteloos, anderdeels gevaarlijk.

§. CMXC.

Ik moet echter een voorbeeld opgeven, offchoon het naauwlijks noodig is.

℞. *Pulv. herb. Cicut.*
Mercur. Dulc. ſubtiliſſ. trit.
Flor. Zinc.
Sacch. Saturn. ā. ℥ i ß.
M. D. in ſcat. S. Tot uitwendig gebruik.

a. Dit *Strooi-poeder* zal men van groote nuttigheid vinden in ſterk invreetende Liesbuilen; ik heb daar van de beste dienſten gezien.

b. Ik laat het echter den meesten tijd met *Rozenhonig* tot eene *Zalve* maaken, die dan ook eenigzints beter kan opgelegd worden.

c. De evenredigheid der *Ingrediënten* kan men naar de omſtandigheden veranderen, naar mate deeze of geene aanwijzing ter geneezing vordert.

d. De *Scheerling* dient, om de metaalachtige *Ingrediënten* uit elkander te zetten, en hunne al te in één gedrongene werking te matigen.

e. De *zoete Kwik* is het eigentlijk ſpecifiek middel tegen alle veneriſche ziekten, en is te meer noodzakelijk, wanneer de Liesbuilen uit Chankers ontſtaan.

f. De *Bloemen van Piauter* verzagten de prikkeling, ge-

gelijk ook, hoe wel niet zoo ſterk, de *Scheerling* doet.

g. De *Loodſuiker* eindelijk droogt op, en verzagt de pijn.

h. Deeze zamenſtelling heb ik, zedert veele jaaren, in gebruik. Zij gelijkt niet naar de overige voorbeelden, dewijl zij verſcheiden *Ingrediënten* bevat; maar ik kan niet helpen, dat bij invreetende Liesbuilen meer dan ééne aanwijzing ter geneezing plaats heeft.

i. Ik heb echter alleen eene kleine *hoeveelheid* opgegeven, op dat, naar mate de eene of andere aanwijzing ter genezing wegvalt, dit voorſchrift vereenvouwdigd zoude kunnen worden.

k. Zomtijds laat ik ook de *Scheerling* weg; echter vordert dan het gebruik van dit middel veel omzichtigheid, op dat men het ongemak niet te ſterk aantaste.

AGT

AGT EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Ingrediënten tot Matrasjens, (Species pro Sacculo.)

§. CMXCI.

Deeze bestaan in *gesnedene Kruiden*, en ook wel andere dingen, die in een *zakjen* op onderscheiden uitwendige deelen van het lichaam opgelegd worden.

a. Zij worden ook genoemd *drooge Omslagen*, (*Epithemata sicca*, *Fotus sicci*,) en, naar het verschillend plaatselijk gebruik, *Sacculi*, *Cocusae*, *Cuculli*, *Scuta*, enz.

b. Zij hebben met de *inwendige Poeders*, als mede met de *Kruiden*, die als *Thee* getrokken worden, eene zoort van gelijkvormigheid.

c. Zij worden gemeenlijk *Species* genoemd, hoedanige men in de Apotheeken altijd in voorraad heeft.

§. CMXCII.

De *stoffe* is in 't algemeen alle zoodanige zelfstandigheid, die reuk bezit, en dus daar door op de deelen werken kan, gelijk de meeste Plant-gewasfen; doch die te gelijk droog zijn, en tot een niet al te *fijn Poeder* gebragt kunnen worden.

a. De reuklooze Plantgewasfen moeten derhalven worden weggelaten.

b. In 't bijzonder zijn de meer of min fpecerijachtige Planten daar toe gefchikt.

c. Op dat deeze *Omflagen* in het deel, waar op zij gelegd worden, eene heilzaame uitwerking te weeg brengen, zoo volg van zelf, dat zij vluchtige deelen moeten hebben, en dus ook meer of min reuk afgeven.

d. Dewijl zij niet inwendig moeten worden ingegeven, en derzelver vluchtige deelen moeten indringen, zonder dat zij zeer fijn gefneden zijn; doch vooral, dewijl zij, tot een *fijn Poeder* gemaakt zijnde, niet zoo gelijk kunnen worden uitgefpreid, maar harde knobbels in het *Matrasjen* vormen, fpreekt het van zelf, dat zij niet tot een *fijn Poeder* gemaakt moeten zijn, en dus alleen gefneden en geftooten worden, zonder eene *fijne Zeef* te vereisfchen.

§. CMXCIII.

Echter worden ook, vooral tot andere doeleinden, dierlijke of mineraale zelfftandigheden daar toe genomen, en ook wel *vloeibaare ftoffen* daar onder gemengd.

a. Op die wijze voegt men bij de *Ingrediënten* tot een *Matrasjen*, in de Roos, meestal een *grof aardachtig Poeder*, om het uitloopend vocht uit de misfchien nog opgekomene blaasjens in te zuigen.

b. Het kan ook zijn, dat men *Muskus* onder de *Ingrediënten* tot een *Matrasjen* mengt, het welk dan eene dierlijke zelfftandigheid is, hoe zeer dit gewoonlijk niet gebeurt.

c. Onder de *Ingrediënten* tot een verdeelend *Matrasjen* wordt vooral een geëvenredigd bijvoegzel van *gestooten Campher* gevoegd.

d. Met den *Geest van Campher*, met allerleie *Tinctuuren*, enz. worden zomtijds de *Matrasjens* bevochtigd, om derzelver werkzaamheid te versterken.

§. CMXCIV.

Zomtijds wordt bij deeze *Ingrediënten* nog voorgeschreven, dat de *Matrasjens* in een zeker vocht gekookt moeten worden, en dergelijke.

a. Dit heeft plaats, wanneer zulke *Matrasjens*, bij eene uitzakking van den endeldarm, moeten gebruikt worden, als waar toe dan *rooden Wijn* genomen wordt; het geen echter thans zel en meer gebeurt.

b. Zomtijds worden de *Matrasjens* in *Wijn*, enz. enkel nat gemaakt, en welke zoortgelijke kunstenarijen meer zijn.

c. Men is thans gewoon de noodige *Ingrediënten* in *Wijn-azijn*, en dergelijke, te koken, de *Kruiden* eerst in een *Lap Linnen* te binden, vervolgens *Compressen* daar in te doopen, en dezelven opteleggen, om alzoo daar mede eene stoving te maaken.

§. CMXCV.

Veeltijds worden deeze *Ingrediënten* alleen voorgeschreven, en de verdere behandeling met de huisgenooten van den zieken afgesproken, en aan hun overgelaten.

a. Dit is in de daad ook het beste, want het naaijen der *Matrasjens* vordert de geoeffende hand eener

 vrouw,

vrouw, die daar mede, ten minſten even zoo goed, weet omtegaan, als de beste Apotheker.

b. Daar door wordt ook de aanwijzing onder het *Recept* niet zoo langwijlig en moeijelijk, en de kosten niet zoo groot; terwijl het *Matrasjen* 'er veel geſchikter en netter uitziet.

c. Het is ook een algemeene hoofdregel, dat men nooit buiten noodzaak den Apotheker meer werks geven moet, dan zijn post medebrengt.

§. CMXCVI.

De *Kruid-mutſen*, *Bedden*, en *Hoofdkusſens* zijn voorheen in den ſmaak geweest, thans echter gaan wij ze, even als andere hier toe behoorende dingen, voorbij.

a. De *Kruid-mutſen* zijn weleer in allerleie ziekten van het Hoofd, vooral door uitwendige oorzaken ontſtaande, veel in gebruik geweest; thans maaken ze noch de Vrouwen, noch de Apothekers; men behelpt zig met *koude of warme Stovingen.*

b. Geheele bedden of peuluws met *ingeſtrooide Kruiden* te vullen, zoude eene voorbeeldelooze verſpilling zijn, en zelfs meer ſchade, dan nut aanbrengen.

c. De *Omſlagen* op de harten-kuil kunnen nog eerder hier in aanſchouw komen, en worden somtijds nog gebruikt, ſchoon veel minder, dan de *Brood-pappen* met allerleie ſpecerijen.

d. De *Matrasjens*, met zand gevuld, behooren hier in 't geheel niet toe, hoe zeer zij zekerlijk nog wel gebruikt mogen worden, om de warmte te onderhouden; het geen ook ten aanzien van de *ingenaaide Kersſen-pitten* plaats heeft.

§. CMXCVII.

§. CMCXVII.

De *hoeveelheid van 't geheel*, voor éénе keer gerekend, is, naar mate van het daar van te maaken gebruik, zeer onderſcheiden.

a. De *Kruid-matrasjens* vereisſchen, naar de verſchillende grootte van de lijdende deelen, die naar de begrippen der ouden vrij wat in getal zijn, verſchillende hoeveelheden van de daar toe behoorende *Ingrediënten.*

b. Het is altijd beter, iets te veel, dan te weinig, voorteſchrijven; want het overtollige kan men zeer gemakkelijk gebruiken, om het *Matrasjen* iets grooter te maaken, dan noodig is, het geen niet ligt ſchadelijk zijn zal.

c. Het is eene dwaling der gemeene lieden, dat één enkel *Kruid-matrasjen* in de geheele ziekte gebruikt kan worden; ja men vindt zelfs zomtijds zulke overgeërfde *Kruid matrasjens*, die men, naar de gedachten van het gemeen, alleen te warmen heeft, waar mede zij telkens op nieuw hunne werking zouden kunnen doen, tot in het derde gelid, vooral in tandpijnen, en oog-ontſtekingen. Onze *Deenen* zijn zeker niet van de laatſten, die van dergelijke vooroordeelen zijn te rug gekomen.

d. Dewijl over 't algemeen *gehakte Kruiden en Wortelen* gewoonlijk niet veel kosten, en ſpoedig hunne kragt door de uitdamping verliezen, wanneer zij niet van eenen ſpecerijachtigen aard zijn, zoo is het best, dit middel dikwils te ververſchen, en dus voor meermalen op eens voorteſchrijven, voor zoo verre de ziekte het noodzakelijk zoude mogen maaken.

e. Men behoeft naauwlijks te herinneren, dat zul-

ke kwakzalverije, om telkens andere *Ingrediënten* voortefchrijven, geene plaats behoorde te hebben; de uitwendige Geneesmiddelen, ten minſten in deeze form, behoeven zelden veranderd te worden.

§. CMXCVIII.

Men ſtelt onder het *Recept* zeer zeldzaam de behandeling, welke men bij het innaaijen der *Ingrediënten* in een *Matrasjen* heeft in acht te nemen, dewijl zulks thans geheel aan de vrouwen, die de zieken oppasſen, wordt overgelaten. Men noemt alleen wat tot het gereed maaken der *Ingrediënten* vereischt wordt, namelijk, het gewoone: *Incifa & contufa groffo modo mifce, detur, fignetur*; of bij verkorting *Inc. & cont. gr. M. D.* S.

a. Het ſpreekt van zelf, dat zulks zig rigten moet naar de geaardheid der *Wortelen en Kruiden*, welken men voorſchrijft, op dat geen *Incifa*, of *Contufa* gezet worde, waar geen hakken of ſtooten te pas komt, waar op dus de Arts telkens met oplettendheid moet acht geven. — Ook heb ik niet noodig te zeggen, dat alles, wat zoude kunnen ſteken en drukken, daar uit moet worden weggelaten.

b. Een *Kruid-Matrasjen* te vervaardigen, is geene kleinigheid, maar vordert eene geſchikte hand, die met de ſchaar en naald wel weet omtegaan, om niet te groot, te klein, te dik, te dun, te hard, of te knobbelig te zijn.

c. Men neemt 'er bijna altijd eene zachte, voorheen gedragene, ſchoone en zuivere lap linnen toe, die niet te rof, of met gaten, of te dicht, of te ſtijf is. Catoen, neteldoek, en dergelijke, zijn 'er

niet

niet gefchikt toe, dewijl zulk doek meestal prikkelt, en te ligt aan ftukken geraakt. Even gelijk de Apotheker zorg moet dragen, dat de *Ingrediënten* zoo zacht mogelijk zijn, moet dit zelfde ook ten aanzien van de *Matrasjens* in acht genomen worden.

d. Men verkiest dezelven van die grootte, dat zij het deel behoorlijk bedekken, zonder 'er echter te ver over heen te gaan, en daar door den zieken noodeloos verhitting toe te brengen.

e. De vrouwen neemen gewoonlijk eene *papieren maat* daar toe, fnijden daar naar het lijnwaad, leggen het dubbeld, vouwen den rand om, die aan één genaaid moet worden, fpreiden daar tusfchen *Watten* uit, ftrooijen daar op de *Ingrediënten*, eerst aan de éénezijde, en vervolgens, na dat zij de *Watten* op de andere zijde van het te maaken *Matrasjen* gelegd hebben, ook op de andere zijde, zoo dik of zoo dun als noodig is, op dat de *Kruiden* vast liggen, en niet heen en weder kunnen rollen. Daar op naaijen zij voorzichtig den rand toe, en als dan de noodige ruiten in het *Matrasjen*, zoo omzichtig, dat 'er geene knobbels ontftaan, die den lijder drukken zouden. Zij haalen door deeze ruiten, en door den naad van den rand, eenen doorloopenden draad, die flechts uitgetrokken moet worden, om het geheele *Matrasjen* weder uit elkander te brengen, en op nieuw te vullen en te naaijen.

f. Dit naaijen van ruiten bedoelt GAUBIUS, onder den ouden barbaarfchen naam van *Interpasfare*.

§. CMXCIX.

De *Signatuur* luidt bijna altijd: *Kruiden tot een Matrasjen*, of, *tot uitwendig gebruik*. — Het vocht,

het welk tot het nat maaken van zulk een *Matrasjen* noodig is, schrijft men liefst in een afzonderlijk *Flesjen* voor.

a. Daar toe kan men, bij voorbeeld, den *Geest van Campher* nemen, wanneer men verdeelen wil.

b. Het is beter, dat deeze besprenging eerst geschiede bij het opleggen van het *Matrasjen*, en niet reeds in de Apotheek.

ç. Maar nog beter is het, dat men deeze kunstenarijen agter wegen laate, en zulke dingen als *Ingrediënten* verkieze, die geen vochtig middel ter ondersteuning behoeven.

d. In de verdeelende *Matrasjens* wordt gemeenlijk *gestooten Campher* gevoegd, waar van de uitdamping de besprenging met den *Geest van Campher* onnoodig maakt.

§. M.

De nuttigheid is zeer groot, hoe zeer een droog *Matrasjen* zekerlijk zoo veel kragt niet heeft, als eene natte stoving; terwijl daarentegen de *Matrasjens* een zeer geschikt middel zijn, waar van men zoo zeer niet te vreezen heeft, dat zij koud zullen worden. In 't bijzonder worden zij gebruikt om te verdeelen, in ligte ontstekingen, vooral van eenen roosachtigen aard, in tandpijnen, oog-ontstekingen, enz.

a. De natte en warme middelen, die uitwendig opgelegd worden, vereisschen eene groote zorgvuldigheid en voorzigtigheid, op dat zij niet te heet, noch te koud zijn, of vervolgens te koud worden; want dan zijn zij even zoo schadelijk, als zij met een goed gebruik nuttig zijn kunnen.

b. Men

b. Men gebruikt tegenwoordig de *Matrasjens* bijna eeniglijk, wanneer men verdeelen wil; tot versterken bedient men zig liever van eenen *Geest*; tot rijpmaken van eene *Pleister*; tot verzagten van eene *Pap*, enz.

§. MI.

Tot een voorbeeld kan het volgende dienen:

℞. *Flor. gr. m. trit. Chamomill.*
—— —— *Sambuc. ā.* ℥ii.
Cret. contus. ʒii.
M. D. S. Tot Matrasjens.

a. Dit is mijn gewoon middel tegen de Roos.

b. De beide zoorten van *Bloemen* zijn hoofdmiddelen van gelijken aard.

c. Het *Krijt*, het welk 'er bijgevoegd wordt, dient, om het water, dat uit de blaasjens druipt, in te zuigen.

d. De *Bloemen* worden grof gewreven, en met *Poeder van Krijt* vermengd, op dat de steekende steelen daar van wegblijven.

§. MII.

Wij komen thans tot de derde Classe, de *zamensmeltingen*, waarin de *Ingrediënten*, door middel van eene *smeltende warmte*, tot elkander overgaan, en eenigermaten door elkander versmolten, ten minsten inwendig zamengemengd worden.

§. MIII.

Dezelve zijn enkel Heelkundige Voorfchriften van Geneesmiddelen, namelijk *Zalven en Pleifters*, waar bij wij dan nog van de *Wasch-pleifter*, (*Ceratum*,) die eene middel-zoort is, ten flotte gewag zullen maaken.

✤ ✤ ✤

NEGEN EN VIJFTIGSTE AFDEELING.

Van de Zalven, (*Unguenta.*)

§. MIV.

Deeze is een *Mengzel* van eenen vetachtigen aard, door het vuur bewerkt, het welk de dikte van eene *fijne Pap*, of van een *Conſerf* heeft, en in de warmte dunner, maar in de koude gebonden wordt.

a. 'Er is dus geene andere form, welker gebondenheid in de warmte en in de koude zoo ligt veranderd, als deeze. Eene *Pap* kan wel door de warmte of koude der lucht veranderd worden, maar komt naderhand nooit weder tot zijne voorige vloeibaarheid. Anderen verliezen daar door, of in hoeveelheid, of in kragt.

b. De *Zalve* onderſcheidt zig van de *Smeering*, (*Linimentum*) door de bereiding, die ten aanzien der *Zalven*, of dadelijk, of reeds vooraf door het vuur geſchiedt; als mede door de dikkere gebondenheid, zoo dat zij aan den *ſpatel* meer blijft kleven, dan de eerstgemelde, en niet zoo volkomen wordt ingewreven.

c. Van de *Pleiſter* onderſcheidt zig de *Zalve* door haare dikachtige gebondenheid, die in de *Pleiſter* doorgaans vaster en taaijer is.

d. De

d. De *Zalven* werden ook voor deezen *Nutrita* genaamd, wanneer zij enkel uit vetachtige en waterachtige dingen bereid waren, gelijk men daar van in de bekende *Loodzalve* nog een voorbeeld heeft.

§. MC.

De *ſtoffe* is gemeenlijk olieachtig, vet, en taai, als, *uitgeperſte of gekookte Oliën*, *Vet*, *Boter*, *Honig*, *Winkel-Zalven*, *Terpentijn*, *Wasch*, *Harſten*, *Gomharſten.* Deeze worden, zoo verre het noodig is, in allerleie andere en dunnere *vloeiſtoffen* en *ſappen* geſmolten; ook worden niet zelden dingen genomen, die tot een *Poeder* gemaakt zijn.

a. Op de keuze der *Ingrediënten* komt het hier voornamelijk aan, op dat de *Zalve* wezentlijk worde, het geen zij zijn moet.

b. Haare dikte moet zekerlijk zamenhangende zijn, echter moet zij uit elkander vloeijen, hoewel met eenige moeite, gelijk eene weeke vettigheid, *Honig*, of een *Conſerf.*

c. Zij moet week, en tevens gladachtig zijn, zonder eenige ruwheid of korreligheid.

d. Daarom is het *Unguentum Baſilicum* altijd aftekeuren, wanneer het kleine vaste brokken in zig bevat.

e. De *Ingrediënten* moeten zoo gelijk mogelijk gemengd zijn, zoo dat niet de minſte ongelijkheid daar in is waartenemen.

f. De *Zalve* moet overal ééne en dezelfde kleur hebben, als welke het gevolg van zulk eene naauwkeurige vermenging is.

g. In deeze overal gelijke kleur en dikte moet men de

de onderſcheidene zelfſtandigheden, die men gemengd heeft, op geenerleie wijze ontdekken kunnen.

h. Van de *Harſten*, de *Wasch*, den *Terpentijn*, neemt men zelden veel tot eene *Zalve*, dewijl deeze dingen niet goed te mengen zijn, eene al te dikke en ſtijve gebondenheid geven, en ook meestal te prikkelende zijn.

i. Waterachtige dingen worden gemeenlijk met de andere gekookt, op dat het *Water* vervliege, hoewel zommigen derzelven eene gebondenheid hebben, die eene vereeniging met anderen door het koken onnoodig maakt, gelijk de bekende *Loodzalve.*

k. Wanneer *Metaal-kalken* en andere *Mineralen* tot *Zalven* genomen worden, zoo moet men de dingen wel kennen, waar in zij zig laten oplosſen, of ten minſten, waar mede zij tot eene gelijke menging kunnen overgaan.

l. Dit is in het bijzonder noodig, wanneer zulke dingen eene ſterke en gevaarlijke prikkeling te weeg brengen, of op eenige andere wijze ſchadelijk zijn kunnen, gelijk vooral in *Kwik-zalven* en *Lood-zalven* plaats heeft.

m. *Zalven*, die beſtemd zijn, om in de huid te worden ingetrokken, moet men niet te dik en te ſtijf maken.

n. Deeze form moet, om meer dan eene reden, niet al te zamengeſteld zijn, dewijl een kunſtige opſchik gemeenlijk de klip is, waar aan het middel ſtoot.

§. MVI.

§. MVI.

De *Gifte* en *hoeveelheid van 't geheel* rigten zig naar het verschillend gebruik.

§. MVII.

Onder het *Recept* stelt men gemeenlijk: *M. F. l. a. Unguentum*, *D. ad Fictile.*

a. De geheele behandeling te beschrijven, hoe de Apotheker daar mede moet te werk gaan, vordert een meer dan gemeen doorzigt in de Artzeneimengkunde, die men vooral bij dit Voorschrift, waar ze juist het noodzakelijkst is, het minst gewoon is te bezitten, wanneer men met de Apothekers-konst niet bijzonder bekend geworden is.

b. Zeer zelden is het noodig, dat men door zamensmelten eene *Zalve* laat bereiden; men kan zig met de in voorraad zijnde *Zalven* genoegzaam behelpen.

c. Wanneer men 'er echter eene wil laten maaken, behelpt men zich met het bovengemelde *l. a.*, en geeft alleen de *Ingrediënten* op.

d. Het zoude ook al zeer zonderling zijn, wanneer men niet ten minsten ééne van de *Winkel-zalven* gebruiken konde, om aan het middel, het welk men voornemens is voortefchrijven, de gedaante te geven, waar onder dan alleenlijk het andere *Ingrediënt* zoude kunnen gemengd worden.

e. De *Varkens-reuzel* is in het bijzonder geschikt, om 'er allerleie *fijne Poeders* onder te vermengen.

f. Op gelijke wijze kan ook *ongezouten Boter* daar toe genomen worden.

g. In

g. In zulk een *Mengzel* is men meestal gewoon de *Poeders* enkel door wrijven te mengen.

h. Het gebrek aan Artzeneimengkundige bekwaamheden, die vooral tot de konstmatige bereiding van *Zalven* en *Pleifters* vereischt worden, is in eenen Heelmeester des te meer te verontfchuldigen, dewijl zulke eigene *Recepten* allerzeldzaamst voorkomen, en zelfs de Apothekers, in de daar bij noodzakelijke handgrepen, zomtijds zeer verre van elkander afwijken, zoo dat de één ze beter bereidt, dan de ander.

i Ik heb reeds boven gezegd, dat men bij ons zeer dikwils, in plaats van een *Pot*, een zoogenaamd *Suiker-glas* gewoon is te gebruiken, om de *Zalve* in te doen.

§. MVIII.

De *Signatuur* is bij ons gemeenlijk: *Tot uitwendig gebruik.*

a. Het Heelkundig gebruik behoeven wij daar bij niet optegeven, offchoon het zelve zeer onderfcheiden is.

b. Men moet echter niet vergeten, dat ten aanzien van veele *Zalven*, vooral van de *Kwik-zalven*, derzelver bewaring op eene koude of koele plaats, niet altijd overtollig zij, dewijl de *Kwikbereiding*, of de *levendige Kwik*, uit hoofde haarer eigene fpecifieke zwaarte, ligtelijk naar den grond zinkt, wanneer de overige *Ingrediënten* door de warmte fmelten.

§. MIX.

De nuttigheid der *Zalven* is zeer groot, zoo wel om week te maaken, te verdeelen, rijp te maaken, te versterken, te verzagten, enz. als mede om op de inwendige deelen door inzuigen te werken; gelijk bij de *Kwikzalven*, de *Theriaak*, de *Zalven* tegen de wormen, en zoortgelijken, het geval is.

a. Thans is echter het *Zalven* en *Smeeren* niet zoo zeer in gebruik, als voorheen, toen men de *Pleisters* als eene zoort van weelde gebruikte.

b. De *Zalven* zijn eene geschikte form tot het mengen en zamenstellen van veelerleie *Ingrediënten*; men maakt zig dus verdienstelijk, met zoo eenvouwdig mogelijk te zijn.

c. Al wat men met inwendige Geneesmiddelen doen kan, moet men door geene uitwendige doen, voor zoo verre het verwekken van ontlasting, het afdrijven van wormen, het verzagten enz. betreft; want, om niet te gewagen, hoe onzeker de uitwendige Geneesmiddelen dikwerf zijn, zoo is het ook onmogelijk, om altijd de juiste hoeveelheid der ingetrokkene *Zalve* te bepaalen, ten einde geene al te hevige werking te doen.

d. In de *Zalven*, die op de inwendige deelen werken moeten, komt het zeer veel op de gebondenheid aan; wanneer zij te dik of te stijf is, wordt natuurlijker wijze te weinig ingezogen.

e. Wanneer de dingen, die in *Poeder* onder de *Zalven* gemengd worden, niet zeer fijn gewreven zijn, kunnen zij ook met regt ingezogen worden.

f. De *Terpentijn* moet zoo veel mogelijk uit de meeste *Zalven* worden weggelaten, welke niet prikkelen

moe-

moeten; offchoon hij zekerlijk uit hoofde van deszelfs kleverigheid en dikte, een goed gedaante-gevend bijvoegzel is. Hij is gemeenlijk zoo prikkelende, dat hij eene roodheid, en zelfs eene ontfteking te weeg brengt.

g. Aan veele lieden bekomt het gebruik van *vette Zalven* in het geheel niet goed, dewijl daar door de huid verftopt, en ligtelijk de Roos veroorzaakt wordt.

h. Behalven de laatstgemelde uitwerking, doen over 't algemeen de *Zalven* ook het nadeel, dat zij te veel verflappen; waarom zij, na verrekkingen en verftuikingen, niet lang aanhoudend gebruikt kunnen worden.

§. MX.

Als een voorbeeld van eene eenvouwdige en gemakkelijk gemaakte *Zalve*, kan het volgende dienen:

℞. *Axung. Porcin.* ℥viii.
Sulphur. citr. pulver. q. f.
Ut f. Unguent. D. in Fictil.
S. Tot uitwendig gebruik.

a. Deeze is wederom mijne gebruiklijke *Zalve* tegen de fchurft, welke ik zedert veertig jaaren heb zien gebruiken, en zelf gebruikt hebbe, zonder dat ik immer eene nadeelige uitwerking daar van gezien heb, die niet verdiende op rekening van derzelver verkeerd gebruik gefteld te worden.

b. Zij is de eenvouwdigfte en minst opgefmukte van de wereld, want zij beftaat alleen uit één hoofdmiddel en één gedaante-gevend middel.

 c. Men

c. Men behoeft flechts zoo veel van de *Varkens-reuzel* voortefchrijven, als men gelieft, en dan van de *Zwavel q. f.* eene genoegzaame hoeveelheid te laten nemen, namelijk zoo veel, als in de voorgefchrevene *hoeveelheid Reuzel* tot de dikte van eene *Zalve* gevorderd wordt.

d. Dewijl het hier op het gewicht van de *Zwavel* niet zoo naauwkeurig aankomt, ligt 'er ook niet veel gelegen aan de *hoeveelheid*, die in het *Recept* bepaald wordt.

e. Hoe de *Zalve* gebruikt moet worden, behoort hier eigentlijk niet toe.

f. Alle bijvoegzels van fcherpe dingen, als *Alantswortel*, *Laurier-beziën*, *witte Vitriool*, *Loogzouten*, zijn, volgens mijne ondervinding, of onnoodig, of zelfs fchadelijk; doch waar van het hier de juiste plaats niet is, om te fpreken.

§. MXI.

Tot een ander voorbeeld kan ftrekken het middel, het geen wijlen de Veld-Heelmeester FROHM in oude zweeren gebruikt, en in een bijzonder gefchrift bekend gemaakt heeft.

℞. *Terebinth. Venet.* ℥ xii.
Cer. flav. ℥ ij.
Colliqu. & adhuc calid. add.
Ol. Terebinth. ℥ ii.
M. D. S. Tot uitwendig gebruik.

a. De *Terpentijn* is het hoofdmiddel in dit zamenftelzel, het welk de Maker met een bijvoegzel van

van *Terpentijn-olie* nog werkzaamer gemaakt heeft.

b. De *Wasch* is een gedaante-gevend *Ingrediënt*, zoo als de *Terpentijn* ook is met opzigt tot de *Terpentijn olie.* De *Terpentijn* heeft op zig zelven de gebondenheid van eene *Zalve*, maar wordt door de *Olie* te vloeibaar, en daarom voegt men 'er de *Wasch* bij, die het *Mengzel* weder dikker maakt.

c. Tevens dient de *Wasch* als een middel ter verbetering, dewijl zij den *Terpentijn* en deszelfs *Olie*, voor zoo verre dit noodig is, ontwikkelt en verzagt, zoo dat de *Zalve* niet zoo ſterk prikkelen kan, als zij anders wel doen zoude, en ook niet te kleverig is.

d. Hij roemt deeze *Zalve*, als het beste middel in oude zweeren; terwijl hij daarentegen vette en ſcherpe geneesmiddelen verwerpt. Dit zelfde middel gebruikt hij ook, met de gepaste veranderingen, in winterhanden en winter-voeten.

§. MXII.

Nog een voorbeeld zal de Lezer vinden in de *Afdeeling* van de *Strooi-poeders*, waar van wij in §. CMXC. melding gemaakt hebben, en die ook (*b*), door middel van *Rozen-honig*, ligtelijk tot eene *Zalve* gemaakt kunnen worden.

ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Pleisters, (Emplastra.)

§. MXIII.

De *Pleister* is alleen van de *Zalve* daar in onderscheiden, dat zij vaster en meer zamenhangende is, zoo dat men haar met de handen tot brokken maaken kan, die aan de vingers, aan het papier, enz. niet blijven aankleven, zoo lang zij droog en stijf zijn, doch in de warmte week worden, en evenwel taai blijven en zig laten uitrekken; wanneer men ze op zeem of linnen gewoon is te strijken, en opteleggen, zonder aan eene oppervlakte te kleven, die met een waterachtig vocht overtrokken is.

a. Zij wordt ook *Dropax*, of *Picatio* genoemd, wanneer zij veel *Pik* in zig bevat; daarentegen heet zij *Sparadrapus* of *Tela emplastica*, wanneer het linnen aan beide zijden daar mede besmeerd is, gelijk onder anderen bij het balsemen der lijken, als mede tot het bedekken van eene door konst gemaakte zweer vereischt wordt; hoewel eigentlijk daar toe slechts eene zoogenaamde *Wasch-pleister* dient.

b. Door de dikte onderscheidt zig de *Pleister* van alle overige gedaanten van Geneesmiddelen; zij is de dikste, taaiste en stijfste van allen.

c. Zij

c. Zij wordt, uit hoofde van deeze dikte en ſtijfheid, enkel door zamenſmelting bereid, dewijl daarentegen de warmte niet tot alle *Zalven* vereïscht wordt.

d. Wanneer zij zamengeſmolten is, en haare warmte genoegzaam verloren heeft, laat zij zig zelfs met de handen tot zekere brokken vormen, die gewoonlijk te zamengerold zijn, en *Magdaleones*, of *Rollen* genoemd worden. Deeze brokken kleven, wanneer zij koud zijn, niet aan de vingeren.

e. Een *Pleiſter* laat zig door het kneden met de vingeren, vooral wanneer die, des noods, met een *waterachtig vocht* zijn nat gemaakt, bijna even zoo goed, als door alle ander gebruik van warmte, week en geſchikt maaken, om op *Zeem*, *Linnen*, of *Zijde* geſtreken te worden.

f. Doch zij heeft altijd eenen zamenhang en taaiheid, waar door zij geſchikt is, om tot hegtingen van wonden, enz. gebruikt te worden.

g. Uit zich zelven hebben zij eene gebondenheid, die te dik is, om door linnen te kunnen heen dringen, ten waare het niet digt genoeg was, of de *Pleiſter* door de hette van het vuur bijna geſmolten was, welk laatſte in het bijzonder in den *Sparadrapus* plaats heeft, wanneer het linnen daar mede als doordrongen is.

h. Tevens geeft zij aan de lucht geenen toegang tot het daar mede bedekte deel, het geen doorgaans een hoofd-doeleinde in het gebruiken van *Pleiſters* is.

§. MXIV.

Zij heeft dezelfde *ſtoffe*, als de *Zalve*; maar ge-

 meen-

meenlijk zijn 'er meerder vettigheden en taaije dingen in. Haare dikte wordt grootendeels te weeg gebragt door *Wasch*, *Harst*, *Gomharst*, enz. anderdeels ook door *Lood-kalken*, die onder een gepast middel van ontbinding, waar toe ook de vettigheden zelve behooren, met de verdere *Ingrediënten* gemengd worden.

a. De *Metaal-kalken*, vooral die van *Lood* en *Piauter*, de *Poeders* van *Kruiden* en van *dierlijke zelfſtandigheden*, de *Zeepen*, de dikke *ſappen* enz. zijn meestal de *Ingrediënten*, die door de vettigheden, als *Wasch*, *Pik*, *Harst*, en dergelijke, worden opgenomen.

b. De *Terpentijn* is deels een middel, het welk opneemt, deels opgenomen wordt.

c. Tot de *Vettigheden* behooren allerleie zoorten van *geſmolten Vet*, *Talk*, *Merg*, *Boter*, en *Zalven*.

d. Zomwijlen worden ook *Pleiſters* daar toe genomen, zelfs worden wel twee of meer *Pleiſters*, door zamenſmelten of kneden, tot eene derde zoort gemaakt.

e. Allerleie *Oliën*, *Slijmen*, *Balſamen*, *Tinctuuren*, *Geesten*, *Wijn*, *Azijn*, enz. zijn ook zomtijds *Ingrediënten*.

f. De *Kwik* wordt insgelijks daar toe genomen; echter moet zij eerst met *Terpentijn*, of *Talk*, of *Boter van Cacao* gewreven worden. De *Kwik-bereidingen* behoeven alleen, tot een *fijn Poeder* gemaakt zijnde, daar onder gemengd te worden.

g. Tot de oplosſing der *Lood-kalken*, wordt gemeenlijk eene *Olie* genomen.

h. Met eene *Olie*, of eenen *Geest*, of eene *warme Spa-*

Spadel, worden de *Gomharſten*, de *Pik*, enz. week gemaakt.

i. Waterachtige dingen behooren niet in *Pleiſters*, dewijl het *Water* in dezelven vervliegen moet, en de welriekende, ſpecerijachtige deelen, die zij bevatten kunnen, insgelijks vervliegen.

k. De *Poederachtige* dingen moeten zoo fijn mogelijk zijn, dewijl zij anders geene gelijke menging en taaiheid toelaten.

l. Dingen uit het *Planten-Rijk*, die zeer ligt zijn, worden tot *Pleiſters* niet genomen, maar wel de daar uit bereide *Oliën*, *Sappen*, enz.

m. Zomtijds nam men weleer de harde *Mengzelen* van deeze zoort tot de zoogenaamde *Koekjens* (*Zeltlein*) om een zweer te zamen te drukken; men maakte namelijk daar van platte ſtukken, welken men over de zweer heen legde, en door middel eener *Hegtpleiſter* vast hield. Dezelve zijn echter, vooral de uitdrijvende verbanden, buiten gebruik geraakt; hoe zeer ik zelf nog verſcheiden lijders, door een in die form gemaakt *Emplaſtrum de lapide calaminari*, of een *Emplaſtrum gryſeum*, voor meer dan veertig jaaren, van ongemakken aan de beenen genezen heb.

§. MXV.

In 't bijzonder verdient opmerking de verdeeling der *Pleiſters* in *Wasch-pleiſters*, en *Lood-pleiſters*, waar van de eerſten haare gebondenheid door de *Wasch*, en de tweeden door een *Lood-kalk*, als *Lood-wit*, *Menie*, of *Loodglid* bekomen; tot welke beide zoorten men ook nog de *Pik-pleiſter*, en *Kruiden-pleiſter* brengen kan.

a. De *Wasch-pleisters* (*Emplastra cerodes*) hebben *Wasch* tot haar hoofd-bestanddeel, welke uit *Harst*, *Talk*, natuurlijke *Balsemen*, vooral *Terpentijn*, *Vettigheden*, en *uitgeperste Oliën*, tot de dikte van eene *Pleister* gebragt worden.

b. In deeze zoort van *Pleisters* is het zamensmelten over 't algemeen noodzakelijk, op dat de onderscheidene *Ingrediënten* als in elkander kunnen loopen.

c. Men kan ook allerleie *Poeders* onder deeze *Wasch-pleisters* roeren; doch wanneer zij tot het Plantenrijk behooren, en in eene groote meenigte daar toe genomen worden, leveren zij de bovengemelde *Kruiden-pleister* op.

d. Echter moet men daar toe alleen zulke *Poeders* nemen, die door de hitte der gesmoltene *Wasch*, en dergelijken, hunne kragt niet verliezen.

e. De *Terpentijn* wordt 'er ook niet eerder bijgedaan, dan wanneer de *Wasch*, enz. reeds gesmolten zijn, dewijl hij ook vluchtige deelen heeft, die de sterke hitte niet verdragen.

f. De *Campher* wordt meestal in *Brandewijn* ontbonden, en, terwijl de *Pleister* nog omgeroerd wordt, daar bij gedaan.

g. De *Gom-harsten* worden, of tot een *Poeder* gemaakt, of in *Terpentijn*, door eene zagte warmte, ontbonden, en dus niet met de *Wasch*, enz. gesmolten.

h. De vlugge *Oliën* worden, even als de *Campher*, geheel op 't laatst, door enkel omroeren, onder de koel gewordene masfa gemengd.

i. Men herinnere zig, dat *witte Wasch* harder en breekbaarder is, dan geele; als mede, dat men niet zoo veele stijve en harde dingen in een *Pleister* doet,

wan-

wanneer het winter, dan wanneer het zomer is.

k. De *Lood-pleisters* (*Emplastra saturnina*,) vorderen, wanneer 'er *Loodwit* toe genomen wordt, half zoo veel, en wanneer *Lood-glid* gebruikt wordt, tweemaal zoo veel *Olie* tot haare oplossing, en men voegt, onder het *koken* van de *Pleister*, en een gestadig omroeren, een weinig *Water*, *Azijn*, of *Slijm*, daar bij, het geen echter tot de handgrepen van den Apotheker behoort, welken men geheel en al aan hem moet overlaten.

l. Het doorwerken en kneden der *Pleisters*, zoo wel om ze te verwaardigen, als om ze op *Zeem*, *Linnen*, enz. te smeeren, wordt *Malaxatio* genoemd, die in het laatste geval, of door een weinig middel ter ontbinding, of door eene zagte warmte geschiedt.

m. Van elke zoort van *Pleisters* is zulk eene meenigte in de Apotheken voor handen, dat men zig meestal daar mede kan behelpen, en in allen gevalle, door een paar van dezelven onder elkander te smelten, eene derde zoort kan voortbrengen.

n. Men doet best, om de *Campher*, de *vlugge Oliën*, en andere dingen, die ligtelijk vervliegen, niet in eene *Pleister* te nemen, maar daar toe eene *Zalve*, en dergelijken, te gebruiken.

o. De *Pik-pleisters* zijn die geenen, welke in 't bijzonder tot sterk kleven gebruikt worden, en niet weinig prikkelen.

§. MXVI.

De *hoeveelheid van 't geheel*, en de *Gifte*, rigten zig naar de omstandigheden.

a. Het verstaat zig, dat men op het deel, en de

 noo-

noodige herhaaling let, wanneer, bij voorbeeld, bij liesbuilen, aan ééne of beide zijden, eene verdeelende of ettermakende *Pleister* wordt opgelegd.

b. Ook is het natuurlijk, dat men niet om eene kleinigheid, bij voorbeeld, van één of twee oncen, eene nieuwe *Pleister* laat bereiden, die meermalen herhaald moest worden.

c. Dewijl echter aan den anderen kant welligt meer daar van zoude kunnen worden voorgeschreven, dan de omstaudigheden vereischen, zoo ziet men, dat ook om die reden geene nieuwe *Pleister* zoude behooren te worden voorgeschreven, maar eene *Winkel-pleister* van de noodige hoeveelheid genomen, of een paar van dezelven te zamen gesmolten.

§. MXVII.

Het is best, om onder het *Recept* enkel de woorden te stellen: *Misce fiat lege artis Emplastrum.*

a. 'Er is niets zoo moeielijk, dan zulk eene beschrijving te geven, hoe men zig in het koken eener *Pleister* te gedragen hebbe, welke in allen deele juist en gepast is, en waar in de Apotheker niet te veranderen vindt; vooral dewijl de Heeren Artzenijmengkundigen niet zelden gewoon zijn, om elkander in dit deel hunner wetenschap te overtreffen, en het hier zoo zeer op de kunst aankomt, dat men moet weten te geven en te nemen, en van de voordeeligste handgrepen gebruik te maken.

b. De Geneesheer kan niet wel voor eenen juisten kenner der Artzenijmengkunde in dit opzigt gehouden worden, en moet 'er dus van afzien, om zijne kunde, door eene opzettelijke opgave van zulk een voor-

voorschrift aan den dag te leggen. Hij doet aan zijn beroep altijd eere genoeg aan, wanneer hij de rechte *Ingrediënten* verkiest, overeenkomstig zijn bedoeld oogmerk, en den aard van eene *Pleister*, en daar bij tevens de guldene eenvouwdigheid in acht neemt.

c. Men kan hem meestal toestaan, om de hoeveelheid der gedaante-gevende bijvoegzelen met een *q. s.* aan te wijzen, mits hij slechts opgeve, hoe veel van de wezentlijke *Ingrediënten* genomen moet worden.

d. De Apotheker, wien men door het *lege artis* een klein compliment maakt, zal van zelf zorge dragen, dat de *Pleister* goed worde; maar daar toe is hij niet verpligt, wanneer de Arts hem alles, tot het minste punt toe, heeft voorgeschreven.

e. Wanneer de Arts twee of meer *Winkel-pleisters* wil hebben zamengesmolten, zet hij meestal, *M. D. S.*, of, zoo hij dit liever wil, *M colliq.*, het welk in zeer weinige *Pleisters* eene uitzondering lijdt, als welke zomwijlen door enkel zamenmengen tot één gebragt kunnen worden, in welk geval men dan schrijven moet, *M. Malax.*

f. Wanneer de *Pleister* in de Apotheek gesmeerd moet worden, zet men, *Extend. Sup. Alut.* of *Extend. Sup. Lint.*, naar mate men *of* zeem, *of* linnen daar toe nemen wil.

g. Men bepaalt de grootte der *Pleister* met de woorden: *Extend. Sup. Alut. magnitud. Man.*, wanneer zij zoo groot zijn moet als een hand; of, *Magnitud. fol. octav.*, wanneer men ze zoo groot, als een Octavo blad hebben wil; of, *Magnitud. fol.*

quart.

quart., wanneer zij de grootte van een Quarto blad hebben moet.

h. Men zoude deeze onderrichting nog zeer veel kunnen uitbreiden; doch ik heb 'er, om de waarheid te zeggen, geenen lust toe. De Apotheker zal van zelf het overige weten, en nog veel meer de Heelmeester, dien men in alle ongemakken, waar *Pleisters* te pas komen, raadpleegt.

§. MXVIII.

De *Signatuur* staat gelijk met die van de verdere Voorschriften van uitwendige Geneesmiddelen, en luidt meestal: *Tot uitwendig gebruik.*

§. MXIX.

De nuttigheid van dit Voorschrift is zeer groot en meenigvuldig, dewijl eene *Pleister* ook inwendig door inzuiging in de huid, werken kan. Zij wordt gebruikt tot weekmaken, verdeelen, rijp maken, zuiveren, versterken, aantrekken, prikkelen, verzagten, te rug drijven, zamenhegten, tegen de lucht te beschermen, aan elkander houden, roodmaken, blaartrekken, enz. Zij bekomt echter aan alle menschen niet even goed, naardien zij dikmaals jeukte, blazen, roosachtige ontsteking, zelfs bij het afnemen huid-ontvellingen, pijnen, en wat des meerder is, veroorzaakt; vooral is zij aan zekere deelen van het lichaam zeer ongemakkelijk, wanneer zij aan de haairen vast zit.

a. Van de blaartrekkende *Pleisters* zoude hier nog veel

veel te melden vallen, doch ik zoude te wijdloopig worden.

b. Tot uitdelging van drooge Schurft heb ik het aanleggen van ſterk klevende *Pleiſters* altijd zeer dienſtig gevonden.

c. Door het opleggen van eene *Kwik-pleiſter* is zomtijds eene kwijling veroorzaakt, wanneer de Lijders te vooren *Kwik* gebruikt hadden.

d. Meerdere voorbeelden en bijzonderheden kan een ieder in zijne Practijk opzamelen. De Heelkundigen gebruiken ze zelfs, om allerleie verbanden daar van te maken; bij voorbeeld, bij den navelbreuk der zuigelingen.

§. MXX.

Tot een voorbeeld kan de volgende *Pleiſter* dienen:

℞. *Cer. flav.* ℥vi.
Ol. Olivar. ℥ii.
Colliquat. collat. & paulo refrigerat. add.
Succ. Cicut. inſpiſſ. ℥vi.
Pulv. Cicut. q. ſ.
F. l. a. Emplaſtr.
D. S. Eene verdeelende Pleiſter.

a. Deeze is eene *Scheerling-pleiſter*, die in koude gezwellen zeer goeden dienst doet.

b. 'Er zijn geene andere *Ingrediënten* in, dan de noodzakelijke, de *Olie van Bilſenkruid*, (*Oleum Hyoſciami*) en de *Ammoniac-Gom* zijn daar uit weggelaten, dewijl de *Scheerling* op zig zelven reeds kragtig genoeg is.

c. Aan den graad der verdikking van het *ſap van Scheerling* is veel gelegen, en het is best om zulks aan den Apotheker over te laten.

d. De noodige dikte van de *Pleiſter* wordt door het *Poeder van Scheerling* te weeg gebragt.

e. Men ſmelt alleen de *Wasch* en *Olie* te zamen; het *ſap van Scheerling* verdraagt de hitte van het ſmelten niet, en wordt alleen door het omroeren met de geſmolten *Wasch* en *Olie* vermengd.

f. Dus is deeze *Pleiſter* allereenvouwdigst; want zij beſtaat alleen uit *Scheerling*, *Wasch* en *Olie*.

§. MXXI.

Een ander voorbeeld zal ik hier bijvoegen:

℞. *Ol. Olivar.* ℥ix.
Lithargyr. ℥iii.
Tut. praeparat. q. s.
Ut f. l. d. Emplaſtr.
S. een Pleiſter.

a. Deeze is een *Lood-* en *Piauter-Pleiſter*, die tot het opdroogen en geneezen van oude ongemakken gebruikt kan worden.

b. Wanneer men *Kalmy-ſteen* in plaats van *Oogniet*, (*Tutia*,) zoo heeft men de bekende *Kalmij pleister*, die eene van de eenvouwdigſte is, welke wij hebben.

c. De *Olie* dient zoo wel, om het *Lood-glid*, als vervolgens ook het *Oogniet* optenemen.

d. Hoe veel van het laatstgemelde gebruikt moet worden, wordt het best door den Apotheker bepaald, die het tot eene behoorlijke dikte bereiden moet.

e. Het

e. Het *Lood-glid* komt aan het *Oogniet* in deszelfs werkingen zeer te ſtade.

f. Voor 't overige dient zulk eene *Lood pleiſter* zeer goed tot het opnemen eener andere zelfſtandigheid, mits dezelve niet door het *Loodmiddel* in haare werkingen gehinderd wordt.

§. MXXII.

Nog een voorbeeld zij het mij gegund hier bij te voegen.

℞. *Ol. Olivar.* ℥ vi.
Lithargyr. ℥ ii.
Sapon. Alicantin. raſ. q. ſ.
Ut f. l. a. Emplaſtr.
S. *Een Pleiſter.*

a. Het *l. a.* wordt ook hier niet vergeten, dewijl er in de daad kunst toe behoort, om de met water bereiden *Ingrediënten* met vettigheden te verbinden, hoewel de *Zeep* zelve eigentlijk niet veel water bij zig heeft.

b. De hoeveelheid der *Zeep* zal in het opgegeven Voorſchrift omtrent even zoo groot zijn, als die van de *Olie*, en het *Lood glid* te zamen, het welk ook ten aanzien van het *Oogniet* bijna het geval is; doch dewijl het zeer mogelijk is, dat men daar in dwalen kan, zoo is het beter, dit op den Apotheker te laten aankomen.

c. Voorts is de *Campher*, in *Roſen-olie* ontbonden, uit deeze verdeelende *Pleiſter* weggelaten, dewijl dit bijvoegzel ligtelijk daar uit vervliegt.

EEN

EEN EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Wasch-pleiſters, (Cerata.)

§. MXXIII.

Eene *Wasch-pleiſter* (*Ceratum*, *Ceraeleum*,) houdt het midden tusſchen eene *Zalve* en eene *Pleiſter*, en wordt thans of onder de eene, of onder de andere zoort geteld.

a. In de daad is zij eene zeer *weeke Pleiſter*, die zich echter van de *Zalven* genoegzaam daar door onderſcheidt, dat zij geene ſmerige gebondenheid heeft.

b. Over 't algemeen zijn de *Pleiſters*, die grootendeels uit *Wasch* en *Olie* beſtaan, zonder dat *Loodmiddelen* of andere hoofdzakelijke *Ingrediënten* daar bij komen, gemeenlijk *Wasch-pleiſters*.

c. Men kan haar dus nog eene *Wasch-pleister* noemen, wanneer ook eenige *Poeders*, *Sappen* enz. daar onder gemengd worden, en wel voornamelijk het *Walſchot*.

d. Men zie voorts, het geen wij reeds van de *Wasch-pleiſters* gezegd hebben.

§. MXXIV.

§. MXXIV.

Men verſtaat dus reeds het bijzondere van dit voorſchrift.

a. De *ſtoffe* behoeft geene verklaring; de *hoeveelheid*, het *onderſchrift*, en de *ſignatuur*, zijn ook uit het voorgemelde ligtelijk te bevatten.

b. De nuttigheid is niet zoo algemeen, als die der *Pleiſters*.

c. In 't bijzonder dient zij tot vulling van eenen hollen tand, tot enkele bedekking van eene wonde, enz., en in allen gevalle, wanneer men geene bijzondere oogmerken met de *Pleiſter* heeft.

d. Zoo wordt ook eene *Waſch-pleiſter* dikwijls gebruikt, om 'er een ſtuk linnen in te doopen, of eenen zoogenaamde *Sparadrapus* te vervaardigen.

§. MXXV.

Tot een voorbeeld zullen wij het volgende opgeven.

℞. *Ol. Amygd. dulc. rec.* ℥iii.
Sperm. Cet. albiſſ. ℥iß.
Cer. alb. ʒx.
Colliquat. add.
Rad. Anchuſ. conciſ. in Sp. vin. macer. q. ſ.
Colat. D. S. Lippen-pomade.

a. Deze is veel eenvouwdiger dan de oude, die met verſcheiden *welriekende Oliën*, *Appelen*, en *Rozijnen* bereid wierd.

b. Het *Walſchot* en de *witte Waſch* geven aan deeze *Waſch-pleiſter* eene zekere ſtijfheid en hardheid, die echter door de *olieächtige* bijvoegzels ligtelijk wordt weggenomen.

c. Deeze *drie Ingrediënten* zijn voldoende, om eene eenvouwdige *Waſch-Pleiſter* te maken, die tot het bedekken van ligte wonden, en ontvellingen, klooven en ſpleeten, van een goed gebruik is.

d. Wanneer men eene *Lippen-pomade* hebben wil, voegt men 'er den rooden *Wortel van Osſen-tong* bij, op dat de masſa daar door eene *roode kleur* ontfange. Dewijl dit echter van geene wezentlijke noodzaak is, laat men de hoeveelheid en de behandeling aan den Apotheeker over.

e. Nog eenvouwdiger is het bekende *Ceratum Galeni*, het welk enkel uit *Olie* en *Waſch* beſtaat, en dus nog boven het evengemelde den voorrang verdient, wanneer men aan eene ligte wonde, enz. eene zachte overdekking wil geven.

f. Wanneer in diergelijke *Waſch-pleiſters Terpentijn* komt, wordt zij meer of min kleverig en prikkelende, maar dient dan, gelijk het zoogenaamde *Emplaſtrum Citrinum*, beter tot het verbinden der *Fontenellen*, juist om dat zij prikkelt, en dus eene aanhoudende gevoeligheid in de door konst gemaakte zweer onderhoudt, zonder welke zij onmogelijk haare volkomene nuttigheid hebben kan.

TWEE

TWEE EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Kleevende Lijm, (*Gluten*).

§. MXXVI.

Nog ſtaat ons te gewagen van eene bijzondere zoort van *Pleiſters*, die wel mede tot het beſtrijken van eene zijden lap gebruikt wordt, om op eenig ligt gewond deel te leggen, en te blijven liggen, maar in een ander opzigt, namelijk in de bereiding, van de *Pleiſters* wezentlijk verſchilt. Zij is de zoogenaamde *Engelſche Pleiſter*, die uit *Vischlijm* en *Benzoin*, in *Brandewijn* ontbonden, beſtaat, en op zwarte taf geſmeerd wordt. Zij is de eenige in haare zoort, die in gebruik is.

DRIE EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de Balfemen, (*Balfama*).

§. MXXVII.

De *Balfemen* zijn in de daad *Zalven* en *Smeeringen*, die echter eenen bijzonder fijnen reuk hebben, en zig daar door van de *Zalven* onderfcheiden, waar mede zij voor het overige in allen deele overeenkomen. Wij kunnen derhalven den Lezer derwaards verwijzen, met de aanmerking, dat men zig thans over den reuk eener *Zalve* niet meer zoo bekreunt, als voorheen.

§. MXXVIII.

Wij hebben hier mede de zamengeftelde *Recepten* geëindigd, en zouden nog van de enkelvouwdige moeten handelen, doch deeze worden uit het voorgaande ligtelijk begrepen, vooral, dewijl wij ons in 't eerst met de bijzondere hoofddeeleen, die daar bij in aanfchouw komen, hebben bezig gehouden. Evenwel is het best, dat wij 'er nog even van fpreken.

VIER EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Van de enkelvouwdige Recepten.

§. MXXIX.

De enkelvouwdige *Recepten* zijn die geenen, waar bij een *Geneesmiddel*, het welk reeds in de Apotheek in voorraad gereed is, zonder met eenig ander vermengd te worden, ten gebruike wordt voorgeſchreven.

a. Wij hebben reeds gezegd, dat van verſcheiden Voorſchriften van *Geneesmiddelen* voorbeelden in de Apotheek gereed en voorhanden zijn, zoo dat men dezelven, enkel met bijvoeging van de noodige *hoeveelheid* en *gifte*, als mede met een *onderſchrift*, behoeft voorteſchrijven.

b. Van deeze voorbeelden hebben de meeste Apotheken allerleie *Wateren*, *Balſemen*, *gekookte Dranken*, *Aftrekſels*, *Conſerven*, *Julepen* of *Gemengde Dranken*, *Pillen*, *Poeders*, *Ingredienten* tot bijzondere gebruiken, *Sappen*, *Koekjens*, enz., als mede allerleie *Smeeringen*, *Zalven*, *Pleiſters*, *Waſch-pleiſters*, enz.

c. In allen gevalle is het best, enkel daar bij te blijven, wanneer men zig niet verlaten kan van geenen misſlag te begaan; mits zij echter aan het tegenwoor-

dig oogmerk van den Arts voldoen, en vooral, mits zij eenvouwdig en versch zyn, het geen zij slechts voor een gedeelte zijn kunnen: de meesten zijn, helaas! zomtijds te lang in voorraad gereed, en hebben dus niet altijd kragten genoeg; zij kunnen ook andere gebreken hebben, wanneer de Apothecar niet omzichtig genoeg te werk gaat.

§. MXXX.

In enkelvouwdigen Voorschriften van *Geneesmiddelen* is niets meer noodig, dan de *Winkel-naamen* optegeven, en de *hoeveelheid* te bepalen.

a. De *Winkel-naam* moet den Arts wel bekend zijn, namelijk die geen, dien het daar te Lande in de Apotheken gewoon is te voeren; ten waare hij de Apotheek, volgens welke het bereid moet worden, in 't bijzonder noeme.

b. Ik heb een geval gezien, waar de *Tartarus Antimonialis* tot *negen grein* was voorgeschreven zonder de Apotheek, of het *Magistraal* Voorschrift optegeven, het welk ligtelijk tot een allergevaarlijkst *Quid pro quo* gelegenheid hadde kunnen geven.

c. In de aanwijzing van het *Geneesmiddel* moet men de vreemde namen onveranderd laten, om niet onverstaanbaar te worden.

§. MXXXI.

In zommige Voorschriften van *Geneesmiddelen* wordt echter eene kleine bijvoeging gemaakt; bijvoorbeeld, wanneer men *Pillen*, volgens de bereiding, in de Apotheek voor handen, voorschrijft, als *Pillen*

van

van *Zee-ajuin*, ſtelt men, ℞ *Maſſ. Pilul. Squillitic.*; en wanneer men de *drooge Ingrediënten* van eenen *gekookten Drank*, *Sijroop*, enz. hebben wil, ſtelt men, *Species pro Decocto*, *pro Syrupo*, enz.

a. Eigentlijk heeft de Apotheker geene *Pillen* in voorraad, maar alleen de *masſa tot Pillen*, die eerst dan, wanneer de Arts dezelven voorſchrijft, tot groote of kleine *Pillen* gemaakt wordt.

b. Men ſchrijft dus deeze masſa van *Pillen* in de noodige *hoeveelheid* voor, maar niet zoo veele, of zoo veele *Pilulae Squilliticae*, dewijl de grootte zeer verſchillende is, en zij ook te droog zouden worden, wanneer de Apotheker ze, zoodanig afgedeeld, in voorraad houden wilde.

c. Wanneer de huisgenooten van den zieken, bij voorbeeld, het *Decoctum album* aan huis moeten gereed maken, ſchrijft men alleenlijk de noodige *Winkel-ingrediënten* voor, in *hoeveelheid* naar believen, onder de benaming: *Species pro Decocto albo*.

d. Wijlen de Raad VON BERGER nam zomwijlen de *Wortelen* van *Althaea* en *Zoethout*, benevens *Venus-hair*, tot eenen *Borst-drank*, en ſchreef ze voor onder den titul: *Species pro Syrupo Althaeae*.

e. Uit deeze voorbeelden ziet men, hoe men zig ook in andere gevallen te gedragen hebbe; bij voorbeeld, in zamengeſtelde *Tinctuuren*, waar toe men een ander middel ter oplosſing nemen wilde, kunnen wij insgelijks blootelijk voorſchrijven: *Species pro Tinctura*.

§. MXXXII.

De verdeeling in *Giften* wordt ook in enkelvouwdige *Recepten*, waar het noodig is, bijgevoegd, en is van gelijken aard, als ten aanzien van zamengeſtelde Geneesmiddelen,

§. MXXXIII.

Eindelijk is ook de *Signatuur* met opzigt tot deeze zoort even zoo noodig, als in de voorigen, en valt daaromtrent niets bijzonders aan te merken.

§. MXXXIV.

De meervouwdige *Recepten*, zoo wel van de enkele, als zamengeſtelde zoort, kunnen meestal, wanneer het *Recept* volledig, met alles, wat daar bij behoort, voorgeſchreven wordt, onder elkander gezet worden, zonder dat men daar toe juist een onderſcheidings-teeken, zekere letters, een dubbeld kruijs, enz. noodig heeft; evenwel vordert de goede orde, dat twee verſchillende *Recepten*, voor onderſcheiden perſoonen, elk op een afzonderlijk ſtuk papier geſchreven worden.

a. Dit is des te noodzakelijker, dewijl anderzints de één of ander van die perſoonen het gemeenſchappelijk papier niet altijd kan hebben, of regt gebruiken, zonder misſchien eenen misſlag te veroorzaaken.

b. Zelfs *Recepten*, die voor één perſoon dienen, behoorden van regtswegen ieder op een afzonderlijk ſtuk papier te ſtaan; dewijl anders, wanneer het

éène

géne op nieuw moet worden gereed gemaakt, ligtelijk een *quid pro quo* begaan wordt.

c. De meervouwdige *Recepten*, die tot eene levering aan *Hospitaalen*, en zoortgelijke betrekking hebben, en waar men meestal een *D. S.* aan het einde van elk Artikel vindt, worden hier niet bedoeld.

§. MXXXV.

Wij ſtappen thans van deeze *ſtoffe* af, en beſluiten met eenige algemeene aanmerkingen.

VIJF EN ZESTIGSTE AFDEELING.

Eenige algemeene regelen, bij het schrijven van Recepten in acht te nemen.

§. MXXXVI.

Alle *Recepten* moeten, gelijk reeds in den beginne gezegd is geworden, met den *naam van den Lijder* geteekend worden, wanneer bijzondere omstandigheden zulks niet verbieden.

a. Daar toe behooren de Lijders, behebt met ziekten, die uit eene ongebondene levenswijze voortkomen.

b. Allerleie ziekten der Vrouwen gedogen ook niet, dat de Lijderes genoemd worde.

c. Over 't algemeen niet, waar eenig ongemak aan de teeldeelen plaats heeft, of de schaamte het verbiedt.

§. MXXXVII.

Het is bijna onverantwoordelijk, dat niet telkens de *dag* en het *jaar*, wanneer men het *Recept* schrijft, uitdrukkelijk gemeld worde.

a. Het voorbeeld van zoo veele en bijna ontallijke Artsen verontschuldigt wel deezen misslag, maar kan denzelven geenzints regtvaardigen.

c. Het

b. Het was het beste middel om voortekomen, dat het *Recept* niet nog eenmaal gereed gemaakt worde, gelijk nu, zoo dikwils en zoo gemakkelijk, op eene verkeerde en zomtijds zeer gevaarlijke wijze geschiedt.

c. Al wordt het ook voor denzelfden zieken gebruikt, zoo is, wanneer een geruimen tijd zedert de eerste voorschrijving verloopen is, bijna altijd te vermoeden, dat de omstandigheden, die zulk een *Recept* noodig maakten, zedert veranderd zijn.

d. Wanneer de Arts voor zijne moeite betaald wordt, en met weinig te vreden is, zoo zie ik niet, waarom hij zijne gemakkelijkheid zoo verre drijven zoude, om niet eens een nieuw *Recept* te schrijven.

e. Van geene *Recepten* wordt zulk een misbruik gemaakt, als van die geenen, welke eenmaal in Druipers, en diergelijke zijn gebruikt geworden. Deeze worden zoo dikwils uitgeleend, dat zij in korten tijd als eene Bank-noot verslijten en weder aan elkander gelapt worden, of men schrijft ze zoo dikwijls en zoo verminkt af, dat men niet weet, of men 'er over huilen of lagchen zal.

f. Het gebeurt zelfs niet zelden, dat een *Recept*, het welk uitgediend heeft, door den eenen of anderen brobbelaar beproefd wordt; doch van deeze stoffe zal ik op eene andere plaats opzettelijk handelen.

§. MXXXVIII.

De onderteekening van den naam van den Geneesheer moest 'er van regtswegen ook bij zijn.

a. Dit is noodzakelijk, dewijl daar door het *Recept* een behoorlijk geschrift wordt. Zie §. XL. *Bladz.* 51.

b. Wan-

b. Wanneer hij het *Recept* ſchrijft, kost het hem weinig moeite, om zijnen naam daar onder te plaatſen.

c. Wanneer zijne hand bekend is, kan het nog al ſchikken, dat hij zijne naamteekening weglaat; doch het is altijd beter, om 'er dezelve onder te plaatſen.

§. MXXXIX.

Nog ſtaat aantemerken, dat de Arts van regtswegen geene *teekens* behoorde te gebruiken, als welke tot grove misſlagen gelegenheid geven kunnen.

a. Ik ſpreek van de *ſcheikundige teekenen*, waar in het 'er zoo zeer op aankomt, dat men geene inktvlakken maake, waardoor de zin zoo geweldig veranderd wordt.

b. Dit geldt in het bijzonder van de cirkels, vierhoeken, driehoeken, enz., waar van wij ons ook in dit tegenwoordig geſchrift onthouden hebben.

c. Ook het gewicht moest men met *Letters* ſchrijven, om alle mogelijke misvatting te vermijden. Ik weet een geval, waar men, na des Lijders dood elk *Drachma* in eene *Once* veranderde, om de Rekening agt malen hooger te maken.

d. De getallen kunnen met *Romeinſche Letters* uitgedrukt worden, wanneer de Arts of Apotheker niet gewoon is, in het Latyn te tellen.

§. MXL.

Dingen van minder wezentlijkheid wil ik niet eens vermelden, dewijl zij van zelf ſpreken.

a. Men lette op duidelijkheid, zindelijkheid, en net-

netheid; men zorge, dat het *Recept* niet dadelijk onbruikbaar worde. Men bedenke altijd, dat het een openbaar gefchrift is.

b. Men fchrijve het dus zoo fraaij als mogelijk is, op een breed formaat, met goeden inkt, en op fijn en uitgezocht papier, wanneer het zelve flechts te bekomen is.

c. Men houde daar toe eenen genoegzaamen voorraad van gefneden papier gereed.

RE-

REGISTER

DER

VOORNAAMSTE ZAAKEN,

IN DIT WERK VOORKOMENDE.

NB. *Het getal wijst de Bladzijde aan.*

A.

Aftrekzel, wat is. 594.
——— zoorten. 595, 596.
——— ſtoffe. 596 — 606.
——— bijvoegzels. 604 — 606.
——— orde. 606 — 609.
——— hoeveelheid. 609 — 611.
——— gifte. 611, 612.
——— onderſchrift, en ſignatuur. 612 — 622.
——— nuttigheid. 622, 623.
——— formulieren. 623 — 626.
Afwisſeling van geneesmiddelen. 324, 325.
Apozema. Zie *Dranken.*
Aqua laxativa Viennenſis. 193 — 195.
—— *ophthalmica coerulea.* 197, 198.
—— *ſtyptica.* 195, 196.

Arts

Arts, hoe zig in het ſchrijven van Recepten bij de zieken hebbe te gedragen. 356—367.
Aſpergo. Zie *Strooipoeder*.

B.

Baden, wat zijn. 662.
——— zoorten. 663, 664.
——— damp-baden. 665, 666.
Balnea. Zie *Baden*.
Balſem van Arcaeus. 199, 200.
——— van Kruidnagelen. 200, 201.
——— hoofd-balſem. 201, 202.
——— van *Guajacum*, of Pokhout. 202.
——— Locatelli. 203.
——— van Noot-Muscaat. 204.
——— roode Oog-balſem. 205, 206.
——— Wond-balſem, 206.
——— Levens-balſem van *Hoffman*. 207, 208.
——— uitwendige Levens-balſem. 208, 209.
Balſemen, wat zijn. 804.
Baſis, of hoofdmiddel in een Recept. 144—153.
——— is eenvouwdig of zamengeſteld. 148—153.
Bereiding der Geneesmiddelen, hoe bij het Recept uitte- drukken. 38—42.
Bloedſtelpend Water. 195, 196.
Bois de Garou. 742, 743.
Bolus. Zie *Slikbrok*.
Boter van Marjolein. 209, 210.
Braakmiddelen, Aanmerkingen deswegens. 408—412.
Bijvoegzelen, die de gedaante geven in een Recept. 182—186, 283.
——— moeten de gifte niet buiten noodzaak groot maken. 313.

C.

C.

Cataplasma. Zie *Pap.*
Ceratum. Zie *Wasch-pleister.*
Characters in het schrijven van Recepten. 334, 335.
Clysmata. Zie *Klijsteeren.*
Collyria. Zie *Oogwateren.*
Confectio Alkermes. 210, 211.
Conserf, bloedzuiverend. 213, 214.
——— wat is. 474.
——— stoffe. 474—476.
——— orde. 476.
——— hoeveelheid. 476, 477.
——— gifte. 476.
——— onderschrift. 477.
——— signatuur. *ibid.*
——— nuttigheid. 478.
——— formulieren. 478—480.

D.

Decoctum. Zie *Dranken.*
——— ——— *album Sydenhami.* 212.
Dikte der Ingrediënten in het Recept in acht te nemen. 264—266.
Dranken, gekookte, wat zijn. 627, 628.
——— stoffe. 628—630.
——— bereiding. 631—638.
——— orde. 635.
——— gifte en hoeveelheid. 639.
——— onderschrift en signatuur. 639, 640.
——— nuttigheid. 640.
——— formulieren. 640—642.
Drankjen, wat is. 398.

Drankjen, ftoffe. 398.
——— welke middelen daar toe te gebruiken. 399.
——— orde. 400.
——— gifte. 400—402.
——— hoeveelheid. 402.
——— onderfchrift. 403.
——— fignatuur. 403.
——— nuttigheid. 403, 404.
——— formulieren. 404—416.
——— algemeene aanmerkingen. 417, 418.
Drop. 240.
Droppelen, wat zijn. 369.
——— hoofdftoffe of bafis. 369, 370.
——— welke middelen daar toe behooren. 370—381.
——— orde der Ingrediënten. 381, 382.
——— gifte. 382, 385.
——— algemeene hoeveelheid. 382.
——— onderfchrift. 383.
——— fignatuur. 384.
——— vehiculum. 386, 387.
——— nuttigheid. 388.
——— formulieren. 389—395.

E.

Eenvouwdigheid in de keuze van de Voorfchriften der Geneesmiddelen. 103—109, 113—115, 137—142, 282.
Electuarium. Zie *Conferf.*
Electuarium mundificans. 213, 214.
Elixir Vitrioli. 214, 215.
——— *aperitivum Clauderi*. 216—218.
——— *balfamicum temperatum Hoffmanni*. 218—221.
——— ——— — *Werlhofii*. 220—222.
——— *pectorale Ringelmanni*. 222—223.

Emplaſtrum. Zie *Pleiſter.*
Emulſio. Zie *Olie-melk* en *Zaad-melk.*
Enemata. Zie *Klijſteeren.*
Engelſchen, ſchrijven de Geneesmiddelen in enkele Giften voor. 123,
Errhina. Zie *Snuijfmiddelen.*
Eſſentie, zamengeſtelde van Alsſem. 237.
——— giftweerende van *Stahl.* 238.
——— van Kina, volgens *Huxham.* 239, 240.

F.

Fomenta. Zie *Stovingen.*
Formulieren van Geneesmiddelen, hoe van Recepten onderſcheiden zijn. 14—26.
——— van Droppelen. 389—395.
——— van Drankjens. 404—416.
——— van Juleps. 431—436.
——— van Mixtuuren of mengzels. 448—454.
——— van Emulſien of Olie-melken. 463—465.
——— van *Linctus*, of Likmiddelen. 470—472.
——— van Conſerven. 478—480.
——— van een *Bolus*, of Slikbrok. 483, 484.
——— van Pillen. 501—504.
——— van Poeders. 539—544.
——— van *Trageæ*, of grove Poeders. 546.
——— van Koekjens of Plaatjens. 556.
——— van Suiker-koekjens. 561, 562.
——— van Zaad-melken. 578, 579.
——— van uitgeperste Sappen. 592, 593.
——— van Infuſien, of Aftrekzels. 623—626.
——— van gekookte Dranken. 640—642.
——— van middelen tot Wasſching. 649, 650.
——— van Stovingen. 657—661.

Fir-

Formulieren van Infpuitingen. 671—674.
——— van Oog-wateren. 677, 678.
——— van Reuk-middelen. 683, 684.
——— van Mondfpoelingen. 687, 688.
——— van Klijfteeren. 705, 706.
——— van Smeeringen. 713—715, 716.
——— van Pappen. 728—731.
——— van Mostaard-pappen. 736.
——— van Mondkoekjens. 749, 750.
——— van Zetpillen. 758.
——— van Strooipoeders. 767.
——— van Matrasjens. 777.
——— van Zalven. 785.
——— van Pleifters. 797—799.

G.

Gargarismi. Zie *Gorgeldranken.*

Gaubius, hoe hij de Recepten verdeelt. 65—69.

Gedaante der voorgefchrevene Geneesmiddelen. 42—44. 110—112.

——— der Geneesmiddelen naar den aard der ziekte in te rigten. 124, 125.

Geneesheer, welke regels hij in zijne Recepten in acht moet nemen. 96—134.

Geneesmiddelen, welke verdeeling door den Schrijver gevolgd wordt. 93—95.

——— welken men zig wagten moet zamen te voegen. 273—278.

——— welke regelen in derzelver keuze waar te nemen. 356—367.

Gewichten der Geneesmiddelen. 336.

Gifte der Geneesmiddelen, hoe bij het Recept te bepalen. 45.

Gifte der Geneesmiddelen, hoe ten aanzien van grootte en getal te bepaalen. 293 — 328.
Gluten. Zie *Lijm.*
Gorgeldranken, gebruik en nuttigheid. 689, 690.
Gorter (*de*) hoe hij de Recepten verdeelt 69, 70.
Grove Poeders, wat zijn. 545.
——— formulier. 546.
Guttulæ. Zie *Droppelen.*

H.

Haustus. Zie *Drankjen.*
Heulsap, vloeibaar. 243.
Hoeveelheid der Ingrediënten in een Recept. 33 — 38.
——— van het voor te schrijven Geneesmiddel. 102.
——— der Ingrediënten in een Recept. 291, 292.
——— van het geheel der Ingrediënten. 329, 330.

I en J.

Infusio. Zie *Aftrekzel.*
Ingrediënten, hoe in een zamengesteld Recept te verdeelen. 135—262.
——— getal derzelven in een Recept. 135—142.
——— hoofd-middel of basis. 144—153.
——— ondersteunend middel. 153—170.
——— verbeterend middel. 170—182.
——— gedaante-gevende bijvoegzelen. 182—186.
——— vercierend middel. 186, 187.
——— verbergend middel. 187—190.
——— welke te verkiezen, met opzigt tot derzelver menging. 263—284.
——— orde in het bijéénvoegen derzelven in een zamengesteld Recept. 285—290.
——— hoeveelheid van dezelven. 291, 292.

In-

Ingrediënten, hoe de gifte ten aanzien van grootte en getal te bepalen. 293—328.
——— —— hoeveelheid van 't geheel derzelver. 329, 330.
——— —— benaaming derzelven in het Recept. 331—333.
Inſpuitingen, wat zijn. 667.
——— ſtoffe. 668, 669.
——— onderſchrift, en ſignatuur. 670.
——— nuttigheid. 671.
——— formulieren. 671—674.
Julapium van Campher. 241.
——— van Rozen. 242.
Julep, wat is. 419, 420.
——— ſtoffe, 420, 421.
——— wat daar toe te nemen. 421—426.
——— orde. 426, 427.
——— gifte. 427, 428.
——— hoeveelheid. 429.
——— onderſchrift. 429.
——— ſignatuur. 430.
——— nuttigheid. 430, 431.
——— formulieren, 431—436.
——— algemeene aanmerkingen. 436.

K.

Kinderen, welke Geneesmiddelen aan dezelven te geven. 126, 127.
Kleur der Ingrediënten, hoe daar op te letten. 266—268.
Klijſteeren, wat zijn. 691.
——— — ſtoffe. 692—700.
——— — hoeveelheid. 700—702.
——— — onderſchrift. 702.

Klijſteeren, ſignatuur. 703.
——— — nuttigheid. 703—705.
——— — formulier. 705, 706.
Koekjens van Spiesglas. 246.
——— van Althæa. 246, 247.
Koekjens, wat zijn. 507.
——— ſtoffe. 507, 508.
——— orde, en grootte. 508.
——— gifte, en hoeveelheid. 509.
——— onderſchrift, en ſignatuur, 509, 510.
——— nuttigheid 510, 511.
——— formulieren. 511, 512.
——— of *Plaatjens*, wat zijn. 549.
——— ſtoffe. 549—551.
——— bereiding. 551.
——— orde, gifte, en grootte. 552.
——— gedaante, en gifte. 553.
——— hoeveelheid. 554.
——— onderſchrift, en ſignatuur. 554, 555.
——— nuttigheid. 556.
——— formulier. 556.
Kostbaarheid der Geneesmiddelen in aanſchouw te nemen. 115—123, 307, 308.

L.

Laudanum liquidum. 243.
Levens-kragt in de bepaaling van de gifte der Geneesmiddelen in 't oog te houden. 295, 296.
Likmiddel voor de Borst. 244.
Likmiddel, wat is. 467.
——— ſtoffe. 467, 468.
——— orde. 468.
——— hoeveelheid. 469.

Likmiddel, onderschrift. 469.
—— signatuur. 469.
—— nuttigheid. 470.
—— formulieren. 470—472.
Linctus. Zie *Likmidddel*.
Linimentum. Zie *Smeering*.
Lotio. Zie *Wassching*.
Lijm, klevende. 803.

M.

Maaten der Geneesmiddelen. 336, 337.
Matrasjens, stoffe tot dezelven. 769—772.
—— —— hoeveelheid. 773.
—— —— hoe te vervaardigen. 774, 775.
—— —— signatuur en nuttigheid. 776.
—— —— formulier. 777.
Mengzels, wat zijn. 71, 72.
—— verdeeling van dezelven. 72—85.
Mengzel, wat is. 438.
—— stoffe. 439—443.
—— orde. 443.
—— hoeveelheid. 443, 444, 446.
—— gifte. 444—446.
—— onderschrift. 447.
—— signatuur. 447.
—— nuttigheid. 447.
—— formulieren. 448—454.
—— algemeene aanmerkingen. 454—456.
Mixtura. Zie *Mengzel*.
Mixtuur, ontbindend. 245.
Moeder-pillen, wat zijn, en hoe bereid worden. 759—761.
Mondkoekjens, wat zijn, en derzelver Stoffe. 744—749.

Mondkoekjes, gebruik. 747, 748.
——— ——— formulieren. 749, 750.
Mondſpoelingen, wat zijn, en derzelver ſtoffe. 685.
——————— nuttigheid. 686.
——————— formulier. 687, 688.
Morſuli. Zie *Koekjens.*
Mostaard-pappen, wat zijn. 732.
——————— Stoffe. 732, 733.
——————— gifte, onderſchrift en ſignatuur. 734.
——————— nuttigheid. 735.
——————— formulier. 736.

N.

Naam der Ingrediënten, welken in de Recepten te verkiezen. 331 — 333.
——— van den Arts onder het Recept te ſtellen. 354, 355.

O.

Odoramenta. Zie *Reukmiddelen.*
Olie-melk, wat is. 457, 458.
——— Stoffe. 458 — 460.
——— hoeveelheid. 460, 461.
——— orde. 461.
——— gifte. *ibid.*
——— onderſchrift. 462.
——— ſignatuur. *ibid.*
——— nuttigheid. *ibid.*
——— formulieren. 463 — 465.
——— algemeene aanmerkingen. 465.
Omſlagen, eene zoort van Pappen. 738 — 743.
Onderrichting voor den Apotheker, in een Recept te geven. 28.

Onderrichting voor den zieken, bij het voorfchrijven van een Recept. 49, 50.
Onderfchrift onder het Recept. 339—346.
Onderfteunend middel in een Recept. 153—170.
——— is echt of onecht. 156—170.
Oog-balfem, roode. 205; 206.
Oog-water, blaauw. 197, 198.
Oogwateren, wat zijn. 675.
——— ftoffe. 675, 676.
——— fignatuur. 676.
——— nuttigheid. *ibid.*
——— formulieren. 677, 678.
Orbiculi. Zie *Suiker-koekjens*.
Orde, welke in de Recepten te houden. 46, 47.
Ouderdom, daarop te letten in de bepaaling van de gifte der Geneesmiddelen. 296—298.
Ouwels, hoe tot het inneemen van Geneesmiddelen in gebruik. 314.

P.

Pap, wat is, en hoe bereid wordt. 720, 721.
——— ftoffe. 721—723.
——— gifte, en hoeveelheid. 724.
——— onderfchrift. 724—726.
——— fignatuur. 726.
——— nuttigheid. 727, 728.
——— formulieren. 728—731.
Peffaria. Zie *Moeder-pillen*.
Pillen, Ethiopifche. 247.
—— Balfamieke van Stahl. 248.
—— tegen de opftijging. 249.
—— van Gummi-Gutte. 250.
—— kwijl-verwekkende Kwik-pillen, 250, 251.

Pillen, uit Zee-ajuin. 251.
—— wat zijn. 486.
—— ſtoffe. 486—490.
—— orde. 490.
—— grootte. 490, 491.
—— gifte. 492.
—— hoeveelheid. 492, 493.
—— onderſchrift. 493—498.
—— waar mede te omwinden of te beſtrooijen. 496, 497.
—— ſignatuur. 498.
—— vehiculum, om ze mede in te nemen. 499.
—— nuttigheid. 500.
—— formulieren. 501—504.
—— algemeene aanmerkingen. 504—506.
Pillulae hydragogae Janini. 279.
Pleiſter, Loodwit-pleiſter. 223, 224.
——— Ammoniac-pleiſter. 224, 225.
——— van Schcerling en Ammoniac. 226, 227.
——— Citroen-pleiſter. 227, 228.
——— defenſief, groene. 228.
——— defenſief, roode. 229, 230.
——— *diachylon ſimplex.* 230.
——— *diachylon compoſitum.* 231.
——— Saffraan-pleiſter. 232.
——— graauwe. 233.
——— Kalmeij-pleiſter. 234.
——— Meloten-pleiſter. 235.
——— *veſicatorium*, of blaartrekkende. 236.
———— wat is. 788.
———— ſtoffe. 789.
———— zoorten. 791.
———— hoeveelheid. 793.
———— onderſchrift, en ſignatuur. 794—796.
———— nuttigheid. 796.
——— formulieren. 797—799.

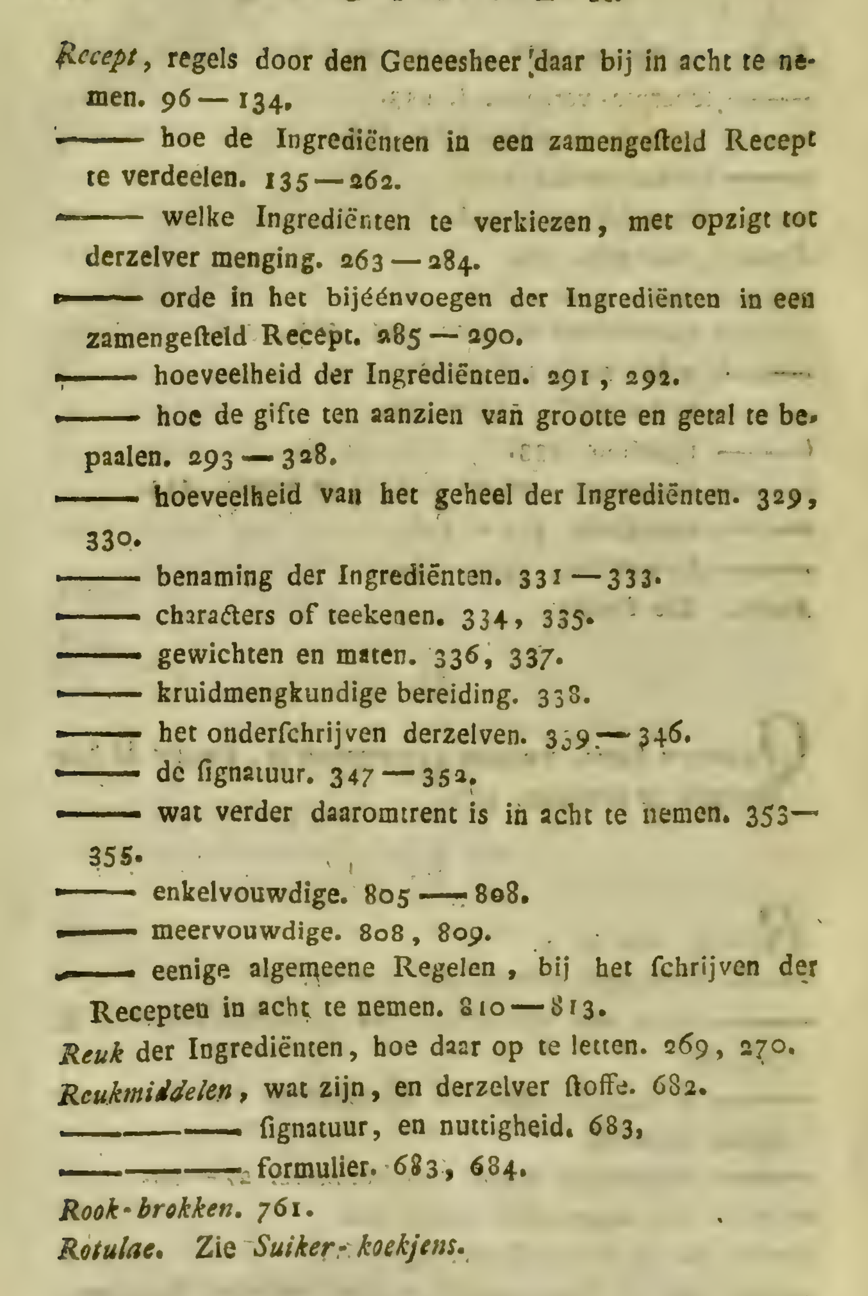
Poeder, opflorpend met Salpeter. 252.
——— fcherpte-verzagtend. 253.
——— tegen de ongedaantheid. 254.
——— buikzuiverend. 255.
——— wormdrijvend. *ibid.*
Poeders, wat zijn. 514.
——— ftoffe. 514—524.
——— hoeveelheid en orde. 525, 526, 528.
——— gifte. 527, 528, 533.
——— onderfchrift. 529—532.
——— fignatuur. 533.
——— vehiculum, om ze mede in te nemen. 534.
——— nuttigheid. 535—538.
——— formulieren. 539—544.
Pulvis. Zie *Poeder.*

Q.

Quantum Satis, wanneer genoegzaam is, zonder de hoeveelheid te bepaalen. 289.

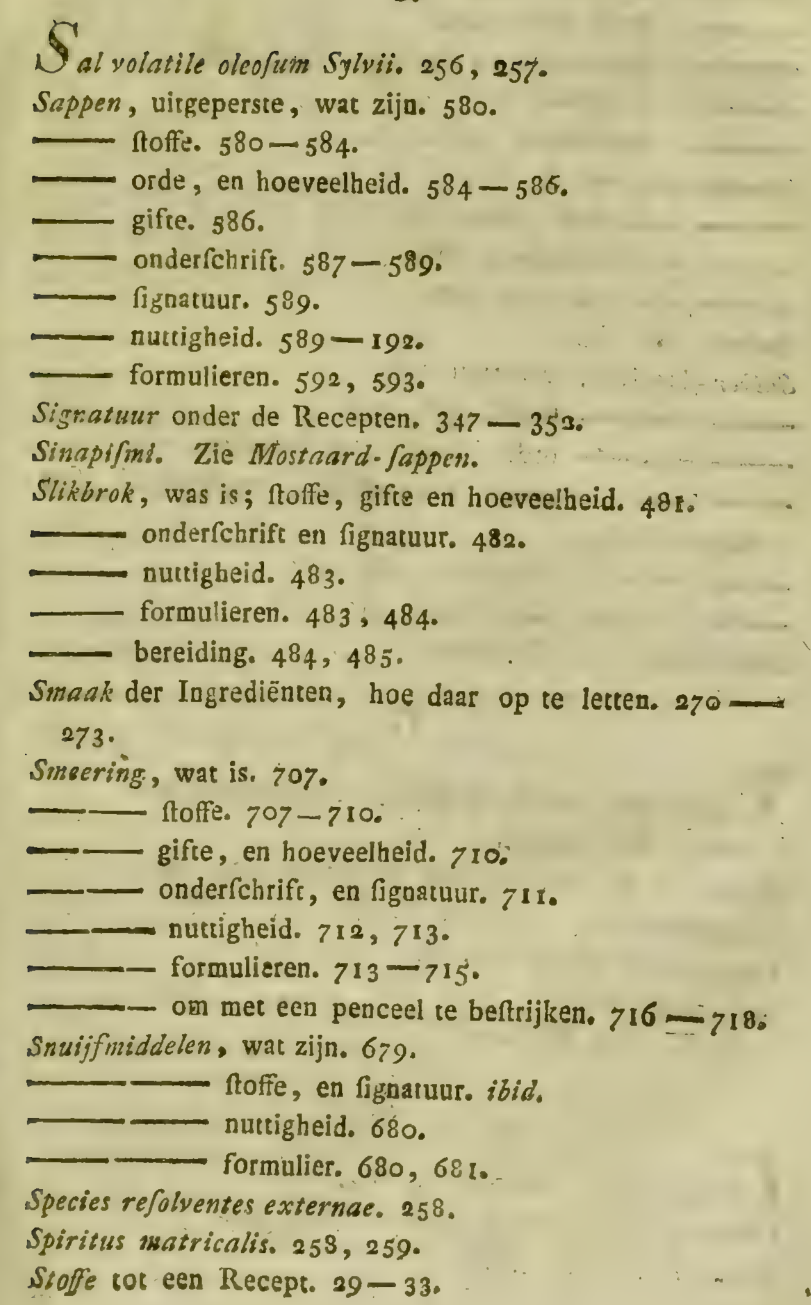
R.

Recept, wat is. 1.
——— algemeene vereischten. 3—14.
——— bevat een voorfchrift van Geneesmiddelen, 9, 10, 56.
——— is onderfcheiden van Formulieren van Geneesmiddelen. 14—26.
——— wezentlijke deelen van het zelve. 27—52.
——— min wezentlijke deelen. 52.
——— hoofd verdeelingen. 53—61.
——— hoe de zamengeftelde verdeeld worden. 62—95.
——— welke verdeeling door den Schrijver gevolgd wordt. 93—95.

Recept, regels door den Geneesheer daar bij in acht te nemen. 96 — 134.
—— hoe de Ingrediënten in een zamengesteld Recept te verdeelen. 135 — 262.
—— welke Ingrediënten te verkiezen, met opzigt tot derzelver menging. 263 — 284.
—— orde in het bijéénvoegen der Ingrediënten in een zamengesteld Recept. 285 — 290.
—— hoeveelheid der Ingrediënten. 291, 292.
—— hoe de gifte ten aanzien van grootte en getal te bepaalen. 293 — 328.
—— hoeveelheid van het geheel der Ingrediënten. 329, 330.
—— benaming der Ingrediënten. 331 — 333.
—— characters of teekenen. 334, 335.
—— gewichten en maten. 336, 337.
—— kruidmengkundige bereiding. 338.
—— het onderschrijven derzelven. 339 — 346.
—— de signatuur. 347 — 352.
—— wat verder daaromtrent is in acht te nemen. 353 — 355.
—— enkelvouwdige. 805 — 808.
—— meervouwdige. 808, 809.
—— eenige algemeene Regelen, bij het schrijven der Recepten in acht te nemen. 810 — 813.
Reuk der Ingrediënten, hoe daar op te letten. 269, 270.
Reukmiddelen, wat zijn, en derzelver stoffe. 682.
———— signatuur, en nuttigheid. 683,
———— formulier. 683, 684.
Rook-brokken. 761.
Rotulae. Zie *Suiker-koekjens*.

S.

Sal volatile oleosum Sylvii. 256, 257.
Sappen, uitgeperste, wat zijn. 580.
——— ſtoffe. 580—584.
——— orde, en hoeveelheid. 584—586.
——— gifte. 586.
——— onderſchrift. 587—589.
——— ſignatuur. 589.
——— nuttigheid. 589—192.
——— formulieren. 592, 593.
Signatuur onder de Recepten. 347—352.
Sinapiſmi. Zie *Mostaard-ſappen.*
Slikbrok, was is; ſtoffe, gifte en hoeveelheid. 481.
——— onderſchrift en ſignatuur. 482.
——— nuttigheid. 483.
——— formulieren. 483, 484.
——— bereiding. 484, 485.
Smaak der Ingrediënten, hoe daar op te letten. 270—273.
Smeering, wat is. 707.
——— ſtoffe. 707—710.
——— gifte, en hoeveelheid. 710.
——— onderſchrift, en ſignatuur. 711.
——— nuttigheid. 712, 713.
——— formulieren. 713—715.
——— om met een penceel te beſtrijken. 716—718.
Snuijfmiddelen, wat zijn. 679.
——— ſtoffe, en ſignatuur. *ibid.*
——— nuttigheid. 680.
——— formulier. 680, 681.
Species reſolventes externae. 258.
Spiritus matricalis. 258, 259.
Stoffe tot een Recept. 29—33.

Ste-

Stovingen, wat zijn. 651.
——— ſtoffe. 651—655.
——— onderſchrift en ſignatuur. 655, 656.
——— nuttigheid. 656, 657.
——— formulieren. 657—661.
Strooipoeder, wat is. 763.
——— ——— ſtoffe, 764, 765.
——— ——— nuttigheid. 766.
——— ——— formulier. 767.
Succus. Zie *Sap.*
Suiker-koekjens, wat zijn. 558.
——— ——— ſtoffe, 558, 559.
——— ——— orde, grootte, en gedaante, 559.
——— ——— gifte, hoeveelheid, onderſchrift, en ſignatuur. 560.
——— ——— nuttigheid. 560, 561.
——— ——— formulieren. 561, 562.
Suppoſitoria. Zie *Zetpillen.*

T.

Taal, welke in de Recepten te gebruiken. 48.
Tabellæ. Zie *Koekjens.*
Teekens in het ſchrijven van Recepten. 334, 335.
Toemaakzel van Scharlaken-beziën. 210, 211.
Trageæ. Zie *Grove Poeders.*
Trekdeegen. 761.
Trochiſci. Zie *Koekjens.*

U.

Uittrekzels, wat zijn. 89—93.
Uittrekzels, hoe bereid worden. 563, 564.
Unguentum. Zie *Zalve.*

V.

Vehiculum, wat is. 350.
——— tot het inneemen van Droppelen. 386, 387.
Verbergend middel in een Recept. 187—190.
Verbeterend middel in een Recept. 170—182.
Vercierend middel in een Recept. 186, 187.
Verſuikeringen, wat zijn. 85—87.
Vitriool, Elixir. 214, 215.

W.

Wasch-pleister, wat is. 800.
——— gebruik. 801.
——— formulier. 801, 802.
Wasſching, middelen daar toe dienende. 646.
——— ſtoffe, 646.
——— hoeveelheid, onderſchrift, ſignatuur. 647, 648.
——— nuttigheid. 648.
——— formulieren. 649, 650.
Weener buikzuiverend Water. 193—195.
Winkel-middelen, wanneer verkiesbaar. 133, 134.

Z.

Zaad-melk, wat is. 566—567.
——— ſtoffe. 567—572.
——— orde. 572.
——— geſtalte. 573.
——— giſte. 573, 574.
——— hoeveelheid. 574, 575.
——— onderſchrift. 575, 576.
——— ſignatuur. 576.
——— nuttigheid. 576—578.
——— formulieren. 578, 579.

Zalve, Egyptifche. 259.
——— digeftief, of ettermakende. 260.
——— witte Campher-zalf. 261.
——— *Bafilicon*, of Konings-zalf. 261.
——— van Althæa. 262.
——— wat is. 779.
——— ftoffe. 780, 781.
——— onderfchrift, en fignatuur. 782, 783.
——— nuttigheid. 784.
——— formulieren. 785.
Zamen-fmeltingen, wat zijn. 87—89.
Zetpillen, wat zijn. 751.
——— ftoffe. 752—754.
——— gifte. 754.
——— onderfchrift. 755.
——— nuttigheid. 755—758.
——— formulier. 758.
Zout, vluchtig en olieächtig van *Sylvius*. 256, 257.
Zuurdeeg, Pap van dezelve. 742.

E I N D E.

